

240.899 OSZK

ANYUGAT KÖNYVEI

FALUSI.

MÓRICZ ZS.

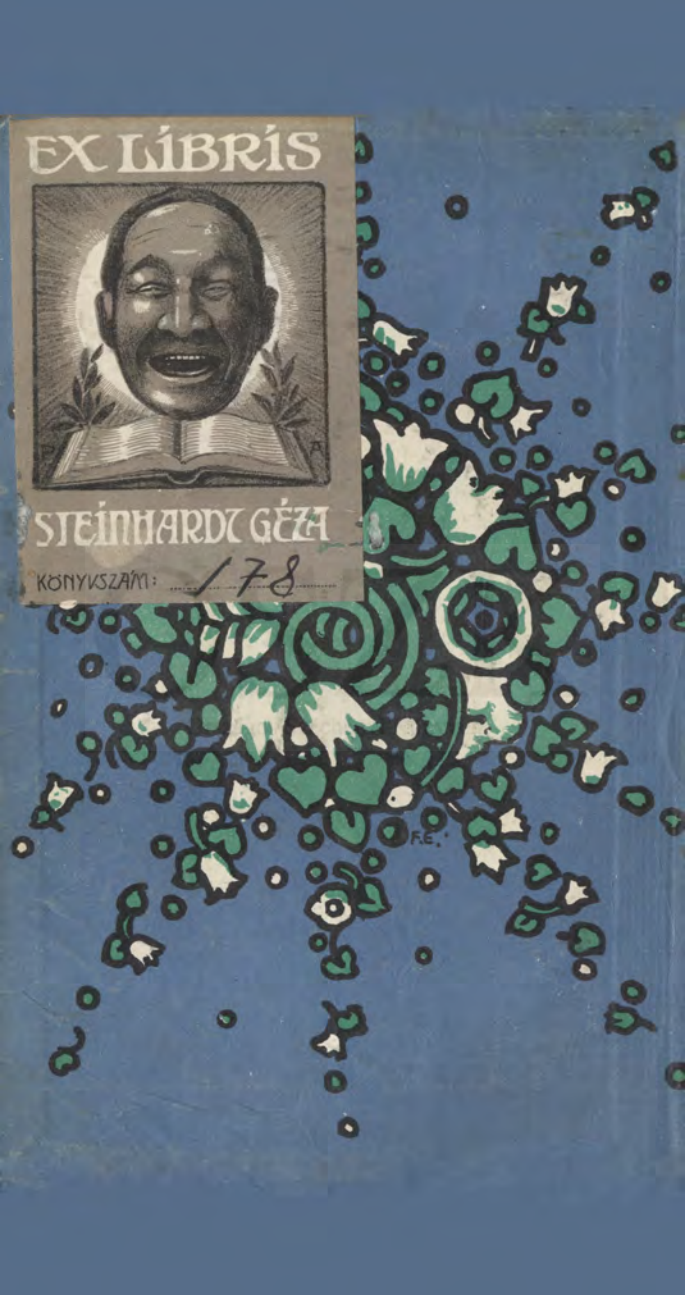
Sárayany

EX LIBRIS

STEINHARDT GÉZA

KÖNYVSZÁM: 178

OSZK

Nemzeti Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

W. K. K. K.
1911

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Móricz Zsigmond Sárarany

№ 414

Nyugat kiadása
Budapest • 1911

A címlapot Falus Elek rajzolta.

Országos Széchényi Könyvtár

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

1968/R I. évtér

240.898

„Jókai” könyvnyomdai műintézet Budapest, Thököly-ut 28.

I.

Égető meleg nyár van. A sok eső után, amiben nem érhetett a buza, egyszerre borzasztó forróság lett, amely megaszalja a szemet. A kemény, meg gondolt parasztok csak megingatják a fejüket, „az isten is kitanult már a mesterségiből“, de nem zugolódnak, nem ijedeznek, nem sápítoznak. Az idő ellen? Azt el kell fogadni, ahogy jön.

Turi Dani a falu felől jött haza. Szép menyecskék utána bámulnak, észre sem veszi már. Gondban fő a feje, s néha rá-rábólint a gondolatára. Nagy terveket főz, a hamar meggazdagodó emberek módjára egyre nagyobb vállalatokba fog.

Amint a kiskapun belép a tisztán tartott udvarra, fölemel egy eldobott kukoricakórót, míg beér a pitvarba, apróra töri s bent a szabad tűzhely elé veti a többi tüzelőhöz.

A felesége a konyha előtt pirosodik. Ingvállából kiemelkedik gőzölgő fehér sovány válla, nyaka s a baboskék pendely-szoknya alól, fekete megkopott papucsban mezitlába.

Ahogy az ura belép, visszafordítja az arcát feléje. Irigység és méreg futja el. Persze ezt az embert nem nyuzta le az öt esztendei házasság, meg a két gyerek. Neki mindenből csak a java jut. A barnapiros férfi szebb, mint legénykorában volt, mert ő kihizlalta. Bezzeg ő odavan, róla leszopták a hust a puják, meg a sok dolog, meg a sok méreg.

Dani hajnalban ment el hazulról, most déllére jár, érzi, hogy köszönni kén az asszonynak, vagy legalább szót vetni neki. Köszönni derogál; az asszony kötelessége, hogy köszönjön az embernek, aki aztán egy komoly fejbólintással elfogadja. Hanem Erzsí elmulasztotta a percet s Dani ahogy bámuló nagy fekete szemébe néz, úgy érzi, mintha adósa volna az asszonynak. Kipislant hát félszemmel az ajtón az égre, aztán odasandít félszemmel az asszonyra s azt mondja:

— Hát ha esni akar, csak hagy essék!

Elpödri szép bajuszát, amiről „nyalkabajszu Turinak” is hívják; az asszony, akarata ellen is biccent a szempillájával, evvel rendben van a dolog.

Dani befelé mozdul, az első házba. Újra szólni készíti valami. Mintha nem volna minden rendben közte, meg a felesége között.

— Hun az az én veres noteszem, — mondja.

— Hun. 'Sz ott van a mándliba. A sifonyba.

Dani bemegy. Ő is tudja, hogy ott van.

A hűvös szoba levegője megcsapja; tele van az a fölmázolt föld szagával, a kissé dohos ágynemű, meg a tiszta szobában tartott ételneműek, az avasodó vaj, savanyodó tej szagával. A sifon uras, annak az ajtaját kinyitja s kiveszi a kabátságsebből a veres noteszt. Leül az asztalhoz s a homályosra bezsaluzott, párologtatóan hűvös szobában hozzáfog számolni. Megnyalogatja a plajbász hegyét s gyerekes, iskolás nagy betűkkel szókat, számokat ír egy tiszta oldalra.

— Kitapodom a béledet, te kutya! — hallja egyszer a felesége hangját. — Hogy az isten vegyen el te, — hát nem felfordította a tejes csuprot!

Sipp, supp! hallatszik kívülről, ahogy az asszony csattogó tenyérrel rápaskolt a gyerek vastaghusára. A kis fiú csak egy jó perc múlva kezdett el rikoltani, de akkor aztán úgy, mint a malac, akit nyuznak.

Dani egy kis ideig odaügyelt, aztán tovább foly-

tatta a dolgát. A gyerek az asszonyé, ahoz neki semmi köze; ha még a két gyerekével se volna szabad az asszony, akkor itt hagyná a házat.

Kis idő múlva nyílik az ajtó, dühösen berohan az asszony s a fal mellett álló tejesköcsögkhöz áll és szemlét tart felettük.

— Mi az istennyilát csináljak már, — zsémbel hangosan, de nem mintha valakitől tanácsot kérne, hanem mert nem bírja magába fojtani a szót, — még vót egy messzely abba a csuporba, épen elég lett vóna. Most már kezdhetek egy egész köcsögöt. Bajlódhatok, míg leszedem a tetejét . . .

— Nem árt a vaj a bélesbe, — szólt oda Dani, gondterhes arccal, amelyen meglátszott, hogy föl sem veszi az asszony mérgét.

Erzsi összeszorította a fogát s felkapott egy jókora tejescsuprot. De a nagy cserépedény már régen repedt volt, mindig várta vele Erzsi a drótost s hogy az nem jött, nagy félve mégis használta, hiszen olyan szükébe volt a kedvére való jó tejescsuproknak. Most izgatottságában elfeledkezett a csupor hibájáról, felkapta s ahogy kifordult vele a szoba felé, az abban a pillanatban kirepült a ház közepére, s ezer darabba tört.

— Apróra! — szólt újra Dani hidegvérrel; vagyis: ha van, legyen, ha törik, törjön! ugyse baj, nem kár . . .

Erzsi fogta a csupor fülét, ami a kezében maradt s úgy odaszánta az ura fületövéhez, hogy ha az utolsó percben egy gondolattal vissza nem tartja, baj lett volna belőle. De hát az asszony nem tud ütni, csak magát emészt, ahelyett, hogy máson töltené bosszuját.

Sarkon fordult, kiment, a cserepet a szemébe lökte, elővette a seprűt, lapátot, meg egy nagy mázoló rongyot s bement feltakarítani a ház földjét.

A szeméből könnyek szivárogtak, olvadt, égő cseppek s bent feszült a vulkán az indulatoktól.

Dani kedélyesen nézte; motoszkált ugyan valami benne, hogy kár most bizgatni az asszonyt, nem jó lesz, de úgy benne volt az uszításban, hogy nem állotta. Szórakozottan tartotta vastag ujjai közt a vékony plajbászt s úgy nézett csendesen somolyogva a feleségére. Roppant mulatságos volt neki, hogy Erzsí minden dühe mellett is milyen szépen, szaporán, ügyesen dörzsölgeti a sáros földet.

— Látod, — mondta neki jámboran, — most lesz szép. Mindig így kék, tejjel surolni fel, de sajnálok...

Az asszony megszédült, a nyelve megbénult a váratlan sértéstől.

Ebben a percben robajló nagy sustorgás hallatszott a konyhából, a tűzhelyről.

— Az a tej is kifutott! — kiáltott az asszony és kirohant.

Dani felkacagott. A nyitva maradt ajtón csakugyan égett tejbűz áradt be.

A következő pillanatban a tulsó szobából éles babasírás hangzott fel. A csecses baba felébredt és sírni kezdett.

— Dögölj meg! — kiáltott be rá az anyja. — Ebkölyke. Most halj meg, ne legyen belőled olyan kutya, mint az apád.

Dani nevetett magának.

Az asszony kisvártatva folytatta:

— Hun az a kis bitang! Te! — kiabált ki az udvarra, ahol a nagyobb fia még mindig bömbölészett, az eresz alatt a gerendán ülve. — Gyere be! Egy pissz ne legyen, mert a nyakadra hágok. Eregy, ringasd azt a másik kis nyavaját... De ki ne fordítsd!

Dani újra nevetett: azért mégis van gondja rá. Ki ne fordítsd! Asszony!

A fiatal asszony a tűzhelyen rendbe hozott mindent, s újra bement a házba, hogy kiseperje a cserepeket.

— Szakadhatok én százfelé; szakadhatok én!
— mohogta.

— Nem árt az ugrálás! legalább frissülsz egy kicsit! — vetette oda Dani.

— Hallgass! — rikácsolta az asszony, képéből kikelve. — Hallgass, mert mingyán itt döglök meg! Vagy itt ölöm ezt az egész frekvenciát.

Lihegett, fújt.

— Bitangok! Megétetni eccer! Mer az vón jó csak. Mind belőlem él. Ha százan vannak, mind nekem kell körül táncolni. Mindnek én vagyok a cselédje.

— Minek vagy! — mondta kicsinylő bosszúsággal Dani, — hány segítséget állítsak?

— A kell nekem! — szólt undorral Erzsi, — a te segítőid, nyald ki mindnek a . . . Az csak neked való. Az én konyhámba nem teszi be a lábát egy dajnád se. Az én tiszta edényembe nem nyúl egy asszonyszemély se a faluba.

Dani fölkacagott, megkapóan tiszta csengésű, egészséges, jóízű kacagással.

— Na, na! Van tán a faluban olyan is, akit nem pellengéreztetél még ki velem.

— Van. A nagyanyám, aki husz esztendeje a földbe rothad. De más nincs.

Dani újra felkacagott. Szép egészséges, harapós fogai kicsillogtak. Erős bikanyakát hátraszegte s merész tekintetű piros arca férfiasan ragyogott. Barna haját, amely izzadt fehér homlokára csapzott, félre háritotta, hogy széles hullámot vetett a fürt, s szeme bizalmasan, gondtalanul sugárzott.

Az asszony gyűlölettel nézte ezt az embert, akiért valaha a kutba ugrott. Első gazdalány volt s nem akarták a zsellérfiuhoz adni. Nem is adták, míg a nyalka legény, aki már akkor is híres kapós volt az asszonynépnél, nemcsak a lányt, de az anyját is meg nem ölelgette. Későn tudta meg Erzsi, mikor

már nem volt mit tenni, mikor már a félfalu szeretője volt az urának s e miatt féltékenységeben szinte megháborodott az anyja és maga világosította fel asszonylányát. Erzsi fölundorodott s azóta rá sem tud nézni az anyjára. Hiszen csak legalább ha egy szeretője lett volna az urának, akkor összetörtek vón valahogy. De így, mikor egyszerre tiz-husz lánnyal-menyecskével, de még vén asszonynyal is bizonyos-köze volt s jól tudja, hogy az édes anyja is ott van maig köztük, — így nem lehetett hova lenni. Jobban undorodott a fiatal asszony attól, akit az urával meggyanusított, mint a hullától. S nem mehetett sehova, inkább itt maradt ezzel az emberrel, akiről még most is úgy érzi néha, hogy nem tudna nála nélkül megélni.

A férfi csak nézte, nézte a szikrázó fekete szemű asszonyt, aki egészen belecsúnyult a haragjába. Olyan furcsán, olyan kétes érzéssel nézte az erős ivű fekete szemöldökök alól, a szép alaku hófehér homlok alól, a keményen kiszögellő arccsontok, éles vékony orr, epés melszésű száj keretéből kinéző nagy sötét szemek poklát, amely még sem tudott igazi hatást tenni rá . . . Most már értette, miért volt ő hüvös ehhez az asszonyhoz már elég régi idő óta, pedig maga is bámulta, milyen gerjedelmes mostanában a vére. Csuf ez az asszony, csuf. Imádkozásra, térdelésre és gyűlölködésre termett, nem szerelemre. Pápista. Szívós és szenvedélyes, amitő nem bir megérteni. Az ő jókövér, hamar felgyuló, lecsendesedő, keveset haragvó, sokat káromkodó kálomista természete sok puhaságra s örökös jókedvre vágyakozik . . . És mégis izgatja, leköti ez az asszony, sokkal jobban, mint a világ minden asszonya. Nem cserélné el senkivel, de senkivel a világon. Tele van vele, örül a nagy tisztaságának, a testi-lelki-életbeli szeplőtlenségének. Nagyra van vele, mint olyan asszonynyal, akihez nincsen több

hasonlatos. És mikor szabadon csatangol a kurta örömök virágos kertjében, mindig örvendő gondol az asszonyára, aki otthon van, neki őrzí meg tiszta virágkelyhét, s térden imádkozik a maga szigorú isteneihez, akik neki olyan idegenek s valójában olyan gyűlöletesek.

A husos, rózsásképző ember szeme lobbort vetett, balkézével elkapta az asszony megfeszült kezecskéjét s odarántotta őt magához. Az asszony másik kezében ott volt a teli személtapát; arról mind lerepült a cserép szanaszét a szobában. Dani jókedvvel kacagott rajta, mintegy megkönnyebbülve. Átölelte az asszonyt, leszorítva két karját s az izmos, szívós asszony érezte, hogy ereje a férjé mellett semmi, mint az ő kezében a gyerekeé. Ugy bánt vele, ahogy akart. Oda szorította az ölébe, lefektette a vállára s megpaskolta a hátát.

— Te bogár te! — mondta neki s aztán fogta, eltartotta két kézzel magától messzire, hogy jól az arcába nézhessen.

Az asszony kezéből kihullott a vaslapát s csörmpölve állt meg a földön egy pár cserépen. S a nő eleresztette magát; összerokkanva hagyta, bármit tesz vele az ura.

— Ó te hónapos rózsák! mi bajod? — mondta Dani s a győző kedvtelt érzésével nézett az asszonyra. — Hát van híjjod? Megkárosítalak? Hiszen nem bírod el, ha megcsókollak, te! Mindig kifog utána a — betegség. Te üvegvirág. Hiszen sok vagyok neked, te harmat. Belehalsz, ha addig csókollak, míg nekem elég.

Kiterítette a két karján az asszonyt, mint egy vékony gyereklányt. Erzsébet érezte, hogy fölrepül a levegőbe. Elveszett a lába alól s a lelkéből a biztos föld kisugárzó ereje; szédült és ájult és érezte, hogy az ura tenyerén van, de olyan biztos helyen, mintha az isten markában volna. Megvillant szűk

kis agyában a gondolat, hogy ilyen erős ember nincs több a föld kerekiségén, mint az ő ura, aztán elalélt s hagyta, hogy azt tegye vele, amit akar. Főhetett már, futhatott már odakint a tej, a rántás, pecsenye korommá.

Dani odaborította a meleg asszonyi testet magára, mellére, vállára s gyengén átölelte. Alig volt ruha a forró testen, amelynek színe, a bőre érintése kezdett meghidegülni, saját magára lecsapódó gőzében, a fagyos szobában, és mégis olyan hőséget sugárzott ki a test, mint az olvadt vas..

— Látod, látod, — mondta csendesen a férj, — olyan vagy, mint a sár. Mit kezdjek veled. Ha egy ujjal hozzád nyulok, véged. Affenébe, száz asszony is kicsi vón nekem! . . .

Átölelte s magán tartotta a pihegő asszonyt; aztán ráncba szedte homlokát s elcsöndesedett. Eszébe jutott az üzlet, ami most az egész lelkét lefoglalta s az asszonnyal az ölében, pár pillanat múlva olyan tisztán és nyugodtan gondolt az imént félbeszakított tervére, mintha csak a plajbász volna az ujjá közt s nem egy szerelembe fuladt asszony, a tulajdon hites felesége.

Az asszonyi test lassan odasimult hozzá. A két meztelen kar megölelte a férfinyakat, vállat; a szorgalmas, ügyes, tapintó ujjak megbizseregtek, amint a férfi puha, simuló gyolcsingén átéreztek az üveg-sima és ruganyos kemény hust, s elkezdtek játszani, tovább tapogatni s egyszerre lázasan görcsösen markoltak bele a husba; marokra fogva, gyurva, gyötörve, csókolva a váll alatt meggyűrődő, egész tenyért betöltő husdomborulatot. Az asszony esze alázatos segítője lett, hirtelen fölviharzott testi gerjedelmének, s amíg két megbarnult erős karjával átfonta a férjét, cserepesre szikkadt szomjas ajkával beletapadt a nyakára, ott, ahol az ingből kifehérlik s ekkor teljesen elfeledett minden bajt, keserüséget, szívfájást.

Csak kívánta, áhitotta, odaadta magát a him-jének.

A férfi elmosolyodva ébredt fel komoly, szikár tépelődéséből. Megérezte, hogy az asszonnyal van valami, megtapogadta puha, lágyhusu, kidagadó csontu tagjait s nyugodt hangon, gondolatait folytatva így szólt:

— No ha ez a vállalat beüt, akkor se bú, se kár.

Az asszony összerándult s görcsösen ölelte át az urát, mintha agyon akarta volna benne fojtani az idegen gondolatokat s a testétől könyörögne segítséget a lelke idegensége ellen.

A férfi el akarta tolni, de nem bírt vele; az asszony szívosan és mégis kéjesen ölelte: arra elmosolyodott, ő már szinte el is felejtette, hogy került az ölébe az asszony.

— Ha ezt a bérletet megkapom, úgy, ahogy szeretném, akkor osztán nem cserélek a vicispánnal se.

Az asszony karjai lelankadtak. Mintha a délignyitót nap éri. Dani egész könnyen birt vele; mint szokta, eltartotta magától két tenyérrel s úgy nézett a felesége arcába.

— Bizony még uri asszony lesz belőled! — szólt ragyogó örömmel.

Az Erzsi arca olyan szomorú, olyan halálosan szomorú és ijedt volt, a szeme úgy könyörgött és remegett, könnyek rezegtek a sarkában és az arcvonalai elbágyadtak. Sovány arca sóvár volt, ajkai izzóak, orrlikai tágultak s felső szemhéja leereszkedett a szembogarakig.

De a férfi nem látott semmit nagy izgatottságától, úgy tele volt a terveivel. Úgy látszik már mindennel tisztában van, amin eddig töprengett.

— A szatmári bótosok nem győznek annyi selymet lemérni, amennyi viganóra valót vehetsz!

Az asszony szemei lecsukódtak, feje lebágyadt.

— Kiveszem az egész Nagyszeget. Hallod! . .

Már beszéltem az ispánnal. Az ur a zsidóra megharagudott, osztán az egész az Asszonytól függ ugyis. Felmegyek hozzá magam, nem esz meg. Egy asszonytól nem ijedek meg, láttam én már mást is. Ha még olyan kegyelmes asszony is, csak asszony!

Erzsi, mintha vipera csipte volna meg, felugrott. Minden porcikája remegett. Most értette meg, mit beszél az ura.

— Mmit! — szólt bukdácsoló nyelvel, — mit mondasz? A kegyelmes grófné — Hát oda akarsz? Hát...

— Nonono. Mondom, hogy csak nem esz meg! Mit féltesz?

— Mmán azt is! — ordított fel rekedten az asszony s leugrott az ura térdéről. Összecsapta a két kezét, aztán így összekulcsolva felemelte a feje fölé, meg újra leeresztette; ugy rohant, száguldott összevissza a szobában, mintha kedves valakijének rögtön bekövetkezhető, kikerülhetetlen halálától félne, — már azt is, azt is! — ismételte.

A férfi egy darabig nézte, értetlenül.

— Hát beléd mi ütött?

— Uristenisten! Keresztrefeszített szentisten! Mikor lesz vége ennek az én kinkeserügyász életemnek. Ó menybéli szüzanyám! . . .

— Ne bőgj! — rivalt rá az ura. — Ez kell nekem. Ez kell épen! Tyukeszü.

Bosszusan dobta odább a ceruzát az asztalra.

A helyett, hogy örülne, táncolna, — bolond! Igazán, hogy egy asszony alábbvaló a . . . Nem érted? ha sikerül, — mer még semmisse biztos, — olyan kontraktust csinállok az urral, hogy belegebed. Ki fogom venni az egész Nagyszeget, az egész pusztát, a Tisasarkon olyan káposztásföld van, hogyha kiadom, nyócvan pengőt, százat adnak egy vékásért.

— Ezret.

A férfi elhallgatott. Ez már okos szó. Ez leg-

alább az üzletre vonatkozik. Az asszony mindig, mindenben a legrosszabbra számít, nem úgy, mint ő, akinek roppant rikitó minden terv, alig bírja magát megállítani, úgy rohan a képzelete. S elégszer bebizonyosodott már, hogy az asszonyának igaza volt. Ezért nem vágja ketté az asszonybeszédet, hanem meghököl rá s újra meggondolja.

Hozzáfogott hát és mint szokta, apróra elmondott a feleségének mindent. Ez csak állott a szoba közepén, lesütött szemmel, szórakozott pillantással, majd meggondolta magát, kiment a konyhába, eligazított a tűzhelyen minden edényt, a kutyát kikergette, a félrácsajtót betette s újra bement. Az ura felnézett a noteszéből s tovább folytatta a beszédét.

— Ha tizenhat pulyád lesz, mindre maradhat elég. Hát nekem ne vágj ilyen fancsali képeket; nem tudnám miért.

— Nekem nem kell a macáid zsirja.

— Eh, — hehentett Dani bosszusan, — már megint eszi a . . .

— Nem hát! inkább a nyakamba veszem a kölykeidet és megyek koldulni, de nekem nem kell piszkos pénz.

— Milyen piszkos?

— Bhhh, amiért osztolni kell — rajtad!

Dani kedvetlenül rándította meg az arcát.

Az asszony folytatta.

— Persze! most már megy a méltóságos asszonyok után. Nem elég ami vót. Eredj, csak eredj, hogy kivetnek a disznók közé. Oh, csak az én istenem adná, hogy egyszer már ráakadna a bajára! Mer nagyon elhitte mán magát! . . .

Dani kitágult szemekkel nézett az asszonyra; megértette a gyanúsító gondolatát és az szeget ütött a fejébe. Tán még igaza is van az asszonynak. Hisz az uri asszony is csak asszony! . . .

Összevonta a homlokát s az ablak felé fordult.

Az Erzsi lába alatt megroppant egy cserép. Lehajlott érte s összeszedte a darabokat, aztán kitört:

— Azt mondom neked, elég legyen a cudar-ságokból, mert ha egyszer elfog a keserűség, az isten legyen irgalmas-kegyelmes mindnyájunknak.

Dani felállott. Villogó szemmel nézett az asszonyára.

— Én meg azt mondom neked, — adta ki kemény hangon a parancsot, — hogy eredj a dolgozra, egyébre ne legyen gondod. Ott a konyhád, ott az udvarod, ott a gyerekeid. Az én bajomba ne piszkálj bele... Ha nem tudsz segíteni, ne állj keresztbe... Semmi bajod. Tudod, hogy szeretlek; érted élek; meg értetek, a gyerekekért. Az egész világot ide akarom hordani a kötődbe; még a mai napig egy bokor kendőt se adtam más asszony-személynek rajtad kívül. Mit sajnálsz? Lekopott a csókolóm? Nézze meg az ember. Mi közöd hozzá, hogy csinálom a magam seftyét, csak sikerüljön.

Az asszony visszaszívta az orrába a könnyét, érezte, hogy most még csak csöndesen foly a szó, de hamar rossz vége is lehet. Elhallgatott a kemény hangra, mint a megszidott gyerek.

Az ura is meghiggadt. Visszaaereszkedett a helyére s komor arccal hozzáfogott újra rendezni a gondolatait.

— Tudod te jól Dani, hogy nekem nem kell semmi, — szólalt meg szomorúan, csöndesen az asszony. — Eléltem vóna én veled az anyád kis házában is, kapás napszámos sorban is. De ha van annyink, amennyink, minek ide több? Minek a sok gyerek, meg a sok birtok, a sok gond? Nem jó nekünk úgy, ahogy apámék voltak? Csöndesen, rendesen. Nem kell felfalni a világot, de elpotyázni se, ami van. Minek töröd te magadat, ha nem muszáj? Meglásd, meg, ... rossz vége lesz egyszer!

— Az isten áldjon meg, — szólt a férje mutatott bosszúsággal, — hallgass mán, ha mondom, hogy hallgass... Ne hasonlits engem az apádhoz, nem vagyok én Tövigszáraz, mint ő.

A fiatal asszony elvörösödött az apja gunynevének hallatára; szíve egész szenvedélyével szerette és tisztelte az apját s gyűlölködve nézett az urára.

— Csak hagyj békét az apámnak! Jól vigyázz, mert te is megkapod a magad csufnevét, a víz se viszi le rólad!

Dani meghorkanva, vizsga szemmel nézett a feleségére, nem tud-e már is valamit? Az utóbbi napokban többször észrevette, hogy utánanevetnek s valami szót suttognak, ha meglátják. Még nem jutott a fülébe, hogy mit, megkérdezni meg nem merte, félt, hogy még megmondják.

— Az isten irgalmazzon annak! — morogta fenevad módjára, lapos pillantással, — aki rám ragaszt valamit!

A beszéd egészen posvánnyá lett. Úgy indult egy félórával ezelőtt, mintha vihar készült volna belőle s úgy végződött, mint az őszi köd. Nyomott hangulat és nagy kedvetlenség maradt utána, amelynek a mélyén feszültséget éreztek mindaketten.

Erzsi látta, hogy az ura nem szól többet, kifordult a konyhába, Dani meg mogorván belekönyökölt a tervezgetésébe.

II.

A falu csinos kis alföldi magyar falu. Alig száz házból áll. Rendesen kiszabott hosszú telkek; a kert mindenütt gyümölcsös és a falu közepén a pompásan megépült fatorony valóságos kis erdő kellő közepéről nyulik ég felé, mint egy dárda. A hegyében kakas berzenkedik s ez messze hirdeti, hogy itt református, tehát szinmagyar nép lakik.

A gróf Karay-család névadó birtoka ez a falu.

A reformáció idején a Karayak áttértek s magukkal vitték számos birtokuk magyar népét is az új hitre, az erdélyi fejedelmek hitére, nem lelki szükségből, nem is politikából, csak hogy bosszantsák a bécsi udvart. Mikor aztán Pázmán idejében megint divatba jött a katholizálás, a Karayak is visszatértek, de hiába akartak a császárnak kedveskedni vele, a nép nem váltott velük hitet. A magyarság nagyon hamar beleszokott abba a szabad, önálló egyházi életbe, amelyet új hite biztosított neki. S az üldöztetések idején a tömeglélek megkeményedett s hősi kielégítést talált a hithez való ragaszkodásban.

Még ebből az időből való a falu és a földesur ellenséges viszonya. A falu határa nyolcezer hold, ebből mintegy hatszáz hold a kisbirtokos gazdáké, a többi nyolcadfélezer a grófé.

Ez a föld ősi idők óta történelmileg elévült törzsvagyona a Karayaknak. De éppen olyan ősi eredetű a parasztság tulajdoni joga is. Ugyanaz a nép lakik itt rengeteg idők óta. Különös szerencse védte, hogy sem tatárdulás, sem törökvész nem pusztította el a népet; évszázadról-évszázadra bátorságban lakott itt s családi jobbagysága volt a Karayaknak. Közülök vált ki a földesurak személyi cselédsége s az urak meg az urnők szerelmi fölöslege századokon keresztül itt ömlött szét a hajdani kevésbé válogatós korokban. Volt is már valami fajbeli közösség-érzet az urak meg a parasztok között s Öreg-Karán báró Karay Pált a nagy honárulás után azzal a jussal utálták meg a karai parasztok, amivel az atyafit az atyafi. Ez a legádázabb gyűlölet, ez engesztelhetetlen.

Báró Karay Pál hiába eszelte ki az árulás jogi formáját simára és kerekre, a veséjébe látott minden parasztja. S mit ért, hogy a forradalom leigá-

zása természetesnek és bölcsnek látszott a nagy szerződés szerint, ha a kibujdosott utolsó fejedelemtől végig az egész országon az utolsó karai béresig, mindenki lapos, gyűlölködő pillantással mérte őt végig. S mit ért, hogy a kibujdosottak birtokát nem ajándékba kapta, hanem szerződésen vette meg, mikor mindenki tudta, hogy a százharmincezer hold földet százezer aranyért vette s abból a százezer aranyból a császári pénztár fizetett ki helyette ötvenezeret, a másik ötvenezeret pedig elengedte a legkegyelmesebb királyné. És mindenki tudta, hogy csak akkor tette le a szegény magyar nép a fegyvert azon a hires sikon, mikor már ez a szerződés készen volt a tábornok tarsolyában...

Báró Karay, amikor konok kurucfejével belevágott ebbe a vállalatba, előre leszámolt minden nemzeti gyűlölettel s lerázta magáról a megvetést, mint a kutya a vizet. Mit, ő már ugyis vén ember, majd elfelejtik az unokáinak.

De mikor visszavonult, haza, az öreg házba, villogó szemmel nézett vissza rá minden paraszt. Az öreg báró felhorkant, összezsikoritotta a fogát s megpróbálta megtörni a parasztjait. Nem ment. A magyar paraszt már ekkor egy színen volt a kurta nemesekkel, csak épen a politikai jogok hiányoztak a számára. A kötelességek azok mind rajta súlyosodtak el.

Felőle dul-fulhatott az ur. Nekik többet nem volt uruk a „gróf”. Makacs, kemény kálomista nyakak szegültek ellene a gróf méltóságának. S eddig se sok köszönet volt a robotjukban, de ezentul erős és rendithetetlen ellenszegüléssel rontottak mindenütt, ahol s amit lehetett.

— Megálljatok, — rikoltott fel dühében gróf Karay Pál s ment Bécsbe, a királyné színe elé.

Egy pár hónap mulva már kiverte egész vármegyét tevő uradalmairól, az áldott, kövér, kalá-

szos rögökről az ősi, ott termett magyarságot s a „kutya kálomista jobbágyság helyébe az mű szent religiónkban való szelid katolikus sváb nemzetséget plántált.“ Olyan nép kellett neki, aki ne fájdalomosan zokogó, kesergő dalokban buslakodjék a portája tövében, hanem szent zsoltosmát énekeljen égre forgatott szemmel s ne laposat köpjön a Karay név kimondása után: „honnak árulója“, hanem keresztet vessen: „svábság pátrónusa!“

Nem is hallatszott soká magyar szó az ősmagyar földeken. Tizenhat falut és három mezővárost üritettek ki a vén gróf gazdatisztjei. A nép elbujdosott messze földre, más megyékbe, csak itt-ott fizettek ki egy-egy falut, így Karát is valami kis, megszabott urbéres területtel. Az akasztófa-pusztát rendelte a gróf Kara lakosainak: odavalók, egyig! S a nép a szomorú őszön átköltözött az édes otthonból a semmibe; új falut telepített, nevezve Kiskarának . . .

Egy télen át üresen állottak az elhagyott falvak házai. Hó behullotta, víz telefolyta, fagy szétrongálta. Ordas ütött tanyát a templomokban, s ha az ég megszánta a szomoruság képét, mennykő csapott egy-egy toronyba s arról tövig égett az egész faluhely. Néhol a kivertek gyújtották fel édes ősi lakukat, hogy ne jusson döghollók karmába a hajdan békés fészek.

Mikor aztán megjöttek új tavaszon az új földfoglalók, tele lett idegen nyelvű vájákolással a levegő, hogy itt nincs minden olyan kész paradicsom, ahogy ígérték. A kiehült, otthon éhnyavájába dült svábok kicsinylették, amit kaptak: a jó földet, az áldottat, a tehenet, lovat, szekeret, öt évi adó és robot elengedést, meg a házi macskát, amivel mind ellátta őket a kegyelmes gróf . . .

A vén vak Karay, aki egy árva szót sem értett új népe nyelvén, — vele esett meg, hogy huszonegyezer főnyi táborával együtt sem tudott elolvasni

egy elfogott német levelet, — újra dühbe borult. Kergette volna már az ujon jötteket pokolba, de nem lehetett. Nebántsvirág lett a svábság a Tiszalaposon. A királyné csak erre a tettére békült meg az öreg kuruccal, akinek olyan volt a formája, hogyha megjelent a Burgban, az udvari frájlák összesugtak, hogy veszedelmes játék a királynétól, ha a medvét szabadon hagyja.

A vén Karay azzal a dühödéssel jött meg újra Bécsből, amivel a paraszt verte a szőlejét, mikor a jég esett: lássuk uramisten, ki csinálja jobban.

Ha van már kellemetlen jövevény elég, hadd legyen még alacsonyabb, még rosszabb, bőséggel! Még alázatosabb, még éhesebb, piszkosabb faj kell. Itt az oláh!

Ki vette addig észre, hogy ez is van a világon? Pedig itt vannak. Ugy huzódnak lefelé a tölgyes, bükkös hegyekből, mint némely nyáron a pockok a mezőkön. Az oláh? Az is ember? Hiszen igaz, hogy ahol már nem terem meg a buza, csak a makk, meg a boróka, ott megtalálni az oláhot, ahogy öt-hat kecskéjét legelteti, fáradtan, lomposan, vállig érő hajjal, rövidre nyirt bajusszal és éhes, örökké éhes hassal fujja a tilinkón a véghetetlen, unalmas, gyászos nótákat. Ugy nézték ezt idáig, mint a medvét az erdőben; a határtalan nagy erdőkben, ahol nincs az oláhnak egy talpalatnyi földje sem, épen mint a medvének. Olyan is, mint a mackó; hát nem egyformák, ha együtt lejönnek és vásárokon, faluhosszán táncolnak a bőrdob egyhangu dobogására, az oláh nyelv édesgyökér izü fanyar nótájára. Milyen elnézően, megbámulva, megborzongva nézik a jó buzakenyérrel jóllakott magyarok s a nótájára utánadanolják, hogy

Sose láttam az oláhnak
Egyéb virtusságát,
Ha kimengyen az erdőre
Felakasztja magát . . .

Ezt a félvad népet eresztette be a gróf azokba az alja falvakba, ahol nem volt kedve megtelepedni a svábnak. Valami husz községet nekik adott.

Innen ered, hogy a kiskarai paraszt lelkében maig ott van az istenfélelem tőszomszédságában az uraság elleni gyűlölet. Tehetetlen, századokra elraktározott, ma már nem is öntudatos érzés. Ki tudja már megmondani a gyerekének, mit vétett a gróf ellenük! De azt mindenki megtudja tenni, hogyha a gróf nevét kimondja, köpjön egyet. S ha módja vón rá, könnyen felingerüljön odáig, hogy leüssön belőlük egyet.

III.

Kiskarán csaknem két század óta élt a magyarság egyforma életet. Ősszel, tavasszal szántottak, vetettek, régen faekével, nem is olyan régóta egyszerű vascsorozlyákkal. Sohasem hitte volna el senki, hogy ez a derék, fekete föld egyebet is megteremjen, mint buzát, buzát, buzát. A gabona olyan a szemesterményben, mint a tót az emberben. A kukoricából elég, ami a disznónak elég. Krumpli, az is sok, ami van. Mit teremjen még az istenadta föld? Egy pár szál cirkot seprűnek, néhány sor napraforgót egy kis olajnak, répát a tehénnek, sütőtököt a gyereknek, egy vető kendert az asszonynak. A többibe aztán buzát, buzát.

Olyan egyszerű, megszokott, változatosság nélküli ez az élet. Ahogy a hold ujul és fogy, szinte lesugárzik mindenfelé, mit kell tenni. Nyaratszaka folyik a kemény tülekedő munka a földdel, amely már nem is a termőföld megművelésének látszik, hanem a nagy közönyös, kiélt föld hátán egy árva, maroknyi, elkeseredett népség harcának a mindennapi kenyérért. És ez a harc igen keserves, a kis-

karai ember nem ér öregkort; időnekelőtte megszakitja magát a munkával.

De ezt a harcot is a századok alatt kifejlődött szokás diktálja. Az egyes embernek nem kell gondolkoznia; el sem is tudja képzelni senki, miről lehetne gondolkozni. A gazdaságról? . . .

És ott él valamennyiük lelkében, öntudatlan hit gyanánt az ősi pogányság világnézete, a természetimádásnak valami különösen zsongó vallási áhitata, amely olyan örökre ott maradt, ahogy arról a tudósoknak sejtelmük sincs; ezer esztendő csak épen felöltöztette új ruhába, a keresztyénség keresztekkel ékes csillogó öltözetébe; de a szívek legvalója pogány maradt. S a babonának nevezett vallásos tudásokban, a keresztyén isten templomát is eszköznek tekintik, a saját, néven nem szólított, de örökön ur istenük tiszteletére. S vén mesemondók, akik formában is a kirgiz puszták kemény típusát őrzik, jól ismerik a király tizenkét lányát, a szent hold minden fordulásának összes jelentését s ha a kutból vizet huznak, visszaloccsantják a fölit, ki tudja már miért: a földben lakó örökisten tiszteletére.

A jeges északra szakadt atyafiakra vall itt minden szó, tett; a nyugatra került faj őrzi itt a napkelet lelkivilágát.

Állhatnak a kormány élén bárkicsodák, jöhet abszolutizmus és alkotmányos korszak, — ide úgy szűrődik át valaminek a hire, mint valami távoli zsvajgásé. Ki törődik vele? Ha nyílnak a szép tavaszi napok, bele kell akasztani az ekét a földbe.

És ebben a megrögzött világban, ahol az emberi koponyákban az agyvelő némelyeknél keményre száradt, másoknál megpenészedett, egyszerre csak különös forradalom ütött ki.

Született, felnőtt, kiszolgált három éves katonaságát s megházasodott egy ember. Mint a többi.

Ott volt, aki volt, a keresztelőjén, a lakodalmán. Ki gondolta volna, hogy mi lesz belőle.

Az lett, hogy mindjárt az első esztendőn, az apjokától kapott tisztaöntéses földbe repcét vetett.

Már mikor hozta a magot a városból, csóválták az emberek a fejüket. Ki hallott olyat: új veteményt találni ki! Nem szabad a földből komédiát csinálni!

— Bolond ez a Turi Dani! . . . Nem bolond a, hanem tékozló. Elvesztegeti a földet! . . . Persze belecseppent a nagy módba, azt se tudja, mit csináljon, elvesztette a fejét.

Szidták, szemtől-szembe megmondták neki. Ő csak nevetett. Mikor aztán szinte embernagyságra nőtt a kövér, husos levelű repce, mikor nagy, üde sárgaszín virágba borult a szép tábla, s kivált mikor jött az aratás, a bőséges, áldott aratás, amely egy holdnyi földről nyolcszáz forintot eresztett a Dani zsebeibe, akkor szörnyű elképedés lepte meg az embereket.

Soha a világ teremtése óta nem volt esemény, amely ennyire felizgatta volna Kiskarát. Egész télen át a Dani repcéről beszéltek. Másik éven megint sikerült a repce. Harmadik éven már az egész Tiszapart sárgállott a repceföldektől.

A lassu parasztok megcsóválták a fejüket s gyanakodva tapostak szét egy-egy rögöt a repceföld sarkában: sose nézték volna ki, hogy ez a föld egyebet is tud teremni, nemcsak amit szokott . . . Szerették volna kitölteni rajta a haragjukat, hogy eddig mind magának tartotta azt a sok jó pénzt . . .

Következő évben még nagyobb és még váratlanabb győzelmet aratott a földön Turi Dani, ez a jókedvű, szépbajszu, asszonyszerető fiatal gazda, aki olyan könnyedén és vidáman él, hogy a parasztok, akik hozzá vannak szokva, hogy a meglett ember, a földturó gazda savanyu kedvű, mély, barnabarázdas arcú, közömbös, tempós mozgású, nem tudnak mit mondani rá, csak azt, hogy

— Egye meg a fene ezt a Danit, ennek minden beüt . . .

Káposztát ültetett Dani a Tiszaparton. Éppen abba a földbe, ahol első esztendőn olyan szép volt a repce. Kellett is, hogy olyan jól volt az asszony-néppel. Senki más azt a rengeteg földet meg nem birta volna munkáltatni rajta kívül. De ő még a faluvégi cigányasszonyokat is sorra csókolta, csak menjen neki napszámba káposztakapálni.

Ha földrengés ütött volna be, nem okoz olyan rémületet, mint az, hogy háromezer forintnál többet kapott Dani egy olyan darab föld terméseért, ahol százötven, kétszáz forint ára buzánál több nem terem meg. Remek volt a káposzta, torzsátlan, tömött, sima levelü, mint a hártya. Ahova vitte, kapkodták a kiskarai káposztát.

És most már, ezen a télen az egész faluasszonya odaadta neki magát, csak egy darab káposztás földet adjon neki a Tiszaöntésen. Bezzeg akkor nevettek, mikor az öreg Tövigszáraz az eddig használatlan lapospartot adta a vejének merő fösvénységből és nem a kitűnő megmunkált buzaföldeket.

Dani szétmesgyélte az egész nagy partot s kiadta bérbe, olyan árért, hogy egy kapavágás nélkül több haszna volt belőle, mintha megszakitja magát a munkával.

Új terveken, új kísérletezésen törte a fejét. Nem minden sikerült, de rá sem fizetett semmire. Egy falu asszonynépe volt a vazallusa, a munkás-cselédje.

Alig négy esztendő házas volt, mikor egyszerre csak szűk lett neki a kiskarai határ. Ott terült el mellettük a rengeteg uradalom. Mért ne lehetne onnan földet hódítani?

Mikor fölvette a szót a télen, a többi nagygazdák szokásszerint komoran, szárazon legyintettek. Az a grófé. Ott a zsidó az ur. Mert bérbe volt adva az egész uradalom.

Dani nem nyugodott. Egyre járta az uradalmat; mindenféle ürügön bemerészkedett. Az egész cselédséggel megismerkedett s boszorkányos szerencséje az asszonyok körül, otthonossá tették a nagy mezőkön. Egy év múlva jobban ismerte a földet, mint a kasznár s a bérlet minden csinyját-binnyát, mint az ügyvéd. Két kisebb részlete volt az uradalomnak, amely független volt a fő bérleti testtől. A Nagyszeg, amely a bérletkötéskor még víz alatt volt, a Tisza egy hatalmas szögellétében és a Pallag, egy szép darab kétszáz holdas legelő. Dani azt is megtudta, hogy erre a két darab földre nem akar a gróf új bérletet kötni, hanem eladja. Csakhogy a mostani ur, „Miska gróf“, szóba sem állott a parasztokkal; félt a sok huzavonától és nem bizott benne, hogy ezektől pénzt kap. A Pallagra már készen is volt az alku Lichtsteinnal, a bérlőjével, hogy olcsón, örökáron eladja neki. Dani már nem is gondolt rá, hogy ebben versenyre keljen „Liscsánnyal“, ahogy parasztnyelven hívták a fiatal bérlőt.

Az elmúlt napokban azonban nevezetes dolog történt. Volt a gróf Karayaknak egy csinos vadász-kastélyuk Kiskara végén, ahol ötvenesztendő óta nem volt senki a grófi családból. Most Miska grófnak a felesége asszonyszeszélyből lejött ide. Senki sem tudta, hosszabb időre-e, vagy csak pár napra; a kastélyt Pestről küldött mesteremberek gyorsan renoválták s Dani egyszer csak hallotta, hogy már itt is a kegyelmes grófné.

— Beszélek vele! — hajtogatta magában — és már látta is, hogy akasztja az ekét a nagyszegi bérletbe. Háromszáz hold az! Mint a felehatáruk. Kétszer olyan darab föld egy tagban, mint az övé, meg az apósáé együtt véve.

IV.

Egy percnyi nyugalma nem volt. Láz gyötörte a testét; szive körül zsibongást érzett s áramlatok rohantak végig minden tagján, amelyek elvették az erejét és az okosságát. Ez a belső gyötördés igen régi volt benne. Még abból az időből való, mikor megtanult nagy terveket csinálni és megérezte, hogy semmi külső, közönséges emberi lehetősége nincs, hogy azok valaha sikerüljenek is. Ma már haragudott magára, a szívére, ezért a hiábavaló kinlódásért s gyakran káromkodva bizonyitgatta magának, hogy semmi oka a félésre, hát mitől reszket?

De most egyszerre olyan, szinte határtalanul nagy tervek rohanták meg, hogy csaknem elvesztette a fejét a kapzsiság izgatottságában. S az ő természetével lehetetlen volt nem látnia, hogy ezekhez a tervekhez ő olyan kicsi, de olyan nagyon kicsi ember, — még kisebb, mint mikor az alvégi kapás Turi Mihály fia a Takács lányra vetette a szemét.

Az erősítette meg öntudatát, hogy eleddig minden sikerült!

Amint ott ült mereven, gondolkodva az asztal mellett a félhomályos szobában, olyan volt mint valami indus bálvány; tizezer esztendeig el birt volna ülni így.

A pillantása az asztalon fekvő kezére, öklére esett, amely a félsötétben egészen feketebarnának látszott.

Most először látta meg életében a kezeit.

Hogy lehet megölelni ezekkel a kezekkel egy uri asszonyt?

Kirugódtak az ujjai, e vaskos, bárdolatlan, csorba körmű ujjak, amelyek olyan erősek s úgy hozzászoktak a kemény fogásokhoz, hogy nem is birnak puhán érinteni valamit. Az uri fehér hab asszonytest, ha nem vigyáz, úgy szétmállik ezek közt, mint a vajkép . . .

Eh, számár beszéd. Olyan nincs, hogy őt megszeresse valami nagyságos, méltóságos asszony.

Aztán egy kemény mozdulattal kivágta a karját, s vasöklével nagyot ütött az asztal közepére, karját acélmereven tartván egy percig abban a helyzetben s villogó szép szemeivel belenézve az élet nagy forgatagos sorába, így szólt magában:

Meglesz! Eh, mindegy. Akárhogy, de meglesz! Ha ez eddig megvolt, ez is meglesz!

És már nem az az ember volt, aki az elébb, hanem más, a mozgékony, cselekvő, nem sokat gondolkodó, hanem odaütő férfi.

Az ajtó kinyílt s a kis fia lépett be.

— Édes apám! — mondta a gyerek szepegeve, — gyűjjék már enni.

— Megyek fiam, megyek!

S felállott az apa, odalépett a fiához, lehajlott hozzá, felkapta s két vasmarka közt fölemelte az égit.

— Hej fattyam! még gróf lesz belőled!...

S ettől a gondolattól, amely ebben a percben villámlott föl neki, olyan hirtelen fényesség csapott rá, mint a tölgyre, ha beleüt a mennykő.

De ő nem hasadt százfelé a villámcsapástól, inkább összekeményedett. Nem gyult magát elemésztő lángra, csak átizzott, megtüzesedett.

V.

Az ebéd csöndesen folyt. Az ember, meg a gyerek egymással szemben ültek a fehér kis konyhai asztal két szélesebb oldalán. Az asszonynak a keskeny végén volt odatéve egy tányér, de nem ült le hozzá, hanem mikor tálalt a népének, maga felvette cseréptányérát és állva evett, gyorsan bekapkodva az ételt a tűzhely mellett. Aztán leguggolt egy kis székre s ölbe véve esztendő kis fiacskáját, annak is adott, megrágva neki, minden falatból, halkán gügyögve hozzá.

Dani gondolkodva nézte szembeülő kis fiát, akinek finom arcocskáján ott volt apjából, anyjából, ami szép. Nagy látó sötét szemeit az anyjától kapta, szép eszes, magas homlokát, fehér husát az apjától.

— Ne szörböjj úgy! — szólt rá Dani a gyerekre, aki szórakozottan szűrcsölte a levest a kanálból.

A gyerek ránézett s megérezte, hogy enyhült a hangulat és az reá is átragadt.

Dani nem ügyelt rátovább, új gondolat foglalta el.

— Édes apám is szörcsöl! — szólt egy idő múlva komolyan a kis Béla.

Dani összekapta a szemét.

— Nekem lehet! — mondta sulyosan, — én csak paraszt vagyok! . . .

És odanézett a fia gyenge, vékonyujju kis fehér kezére.

Egy perc múlva hozzátette:

— Mér nem mostad meg a kezed ebéd előtt . . . Az ilyen kis diákok kezének mindig tisztafejérnek kell lenni . . .

A gyerek nem értette el s nem mozdult. Az apja rászólt:

— Na! . . . Eregy rögtön mosd meg.

És a gyerek leszállt a magas székről s nagy csudálkozással odament a korsóhoz, annak a csecsin vizet szitt a szájába, azzal megmosta a kezét, utána az arca közepét, ahogy reggel szokott mosdani. Ő ugyan még sose mosdott kétszer egy nap, de ha az apja parancsolja! Az ajtó sarkán lógott a törülköző; a jó vastag vászonnal pirosra dörzsölte az arcát és vidáman, fényes arcocskával, vizes hajjal ment vissza az asztalhoz.

Az apja csendesén mosolygott. Uri gyerek sincs szebb ennél.

Erzsi pedig elnézte, mi történik itt s felbigygyesztette a száját. Kitalálta az ura eszejárását. De most az egyszer nem haragudott érte.

Karjára vette a gyereket s odament a fiuhoz ; félre törülte homlokából a csapzott rövid fürtöket ; a férfi ilyen kicsiséget nem lát meg. Ő fésülte szépre, oldalt választva el a haját, urasan.

VI.

Hogy megették az ételt, Dani felállott, megtörülte a száját és ment dolgára.

Ugy ozsonnaidőig szénát forgatott, akkor bejött, megborotválkozott s felöltözött szépen vasárnapló ruhájába.

Az asszony csak nézte, mit csinál, nem szóltak egymáshoz egy szót sem. Béla, a kis fiuk ott játszott a földön Sanyival, az öccsével és a szemével kísérte az apját.

Mikor Dani készen volt s még a botot is kézbe vette, indult. A pitvar közepén megállt és kereste a szókat, mit mondjon köszönésül.

— Hát . . . ha . . . — mondta, minden szó után egyet gondolva — ha begyün Pesta, mondd meg neki, hogy hónap itt legyenek mind a hatan. Megkezdjük a gyűtést. Még renden ázik az a széna.

Ezzel billentett a fejével és elment.

Az udvaron megcsóválta a fejét.

— Ej beh állhatatos ! Nem kérdezte meg hová megyek. Hejjaj, nagy baj e, ha az asszony nem igazi segítő társa az urának . . . Mán én nekem mindent az asszony ellenire kell megcsinálnom. Nem csak hogy nem segít, de még ü nem hisz benne, még ü nem akarja . . .

Kedvetlenül haladt ki az utcára. Nem gondolt új gondolatot, csak az érzése volt nyomott.

Az utca üres volt, csak itt-ott ácsorgott egy-egy gyerek. Mezőn van most minden épkezláb ember.

A falu derekán ingvállban, repülő piros, virágos szoknyában egy elég takaros lány jött szembe rá, szaladva. Dani abban a percben az asszonnyal

játszó emberré lett s a hogy elnevetett arccal el akart mellette szaladni a lány, annak a kötője közepéhez dőftt egy hüvelykujjal.

A lány visszakapta magát és hátra pattant egy lépést.

— Oóó . . . mondta.

Dani elibe állott.

— Hova hé?

A lányt kergette a sietés és jobbra-balra pillantott, merre szaladhatna el a férfitől, de ez kissé kitérte a karját, hogy akármerre elcsiphesse. Hát aztán megállt a lány.

— Ó mán ne tartson fel, mikor ugy sietek . . .

— Akkor állj meg, ha sietsz.

— Eresszen.

— Hová még? Mi baj?

— Ó nagy baj van.

— No.

— De aszonták meg ne mongyam senkinek.

— Hát senkinek ne mondd meg; azt nem mondták, hogy valakinek se mondd meg.

A lány egy kicsit fölnevetett.

— Kámpec mán a fiatal urnak.

— Mi?

— A mezőrül gyütt hazafele a Csillagon, osztán a lú megijedt a kaputul, oszt kirugott, oszt az ur leesett, oszt abba a szentséges minutumba kitörte a nyakát.

Daninak olyat villant az arca, mint téli villámláskor az ég.

— Meghalt? — kérdezte szilaj arccal.

— Meg, — mondta ijedten a lány s kerekre nyílt szemmel nézett rá.

— Bizonyistenedre?!

— Meg hát! iszen mondom, hogy meghalt — és ijedten esküdözött a lány.

— Jó, eregy dolgodra.

És eleresztette a lányt, akit úgy nem látott tovább, mint azt a tőkét, amely a szomszéd kapu tövébe volt letéve.

Egy percig ott állott kőmereven, akkor fölkapta a fejét, körülnézett s egyenesen bement a baloldalt eső nagy portára, hol a sógora, Takács Gyuri négy lovat itatott a válunál.

— Gyuri, add ide a Ráródat. Az én lovaim mind kinn vannak a ménesbe máma . . .

— Hová mégy?

— Hónap megtudod.

— Nagyon kihajtod?

— Sose busujj, ha beledöglik se, megéri.

— Hát . . . vidd inkább a Csillagot.

— A Rárót mondtam! — szólt keményen Dani. Gyuri fürkészve nézte a sógorát, nem felelt, ismerte, tudta milyen ember.

— Hé, — kiáltotta a kiskocsisra, — hozd ki azt a lúpokrócot . . . Vagy nyeretget?

— Eh, elég a pokróc is.

Ráterítették a ló hátára, Dani a válura lépett s fölvetette magát a lóra, a kurtakantárt kézbe vette s biccentett a fejével.

Aztán nyugodt, egyenletes lépésben megindította a lovat.

Pár perc múlva kint volt a faluból s csendes ügetéssel, nagy gondolatokkal haladt előre, puha porfelhőt hagyva maga után.

VII.

Alkonyattájon Takács Gyuri lerázta magáról a port, szénatörmeléket s átment Erzsihez, az unokatestvéréhez.

A Turi porta a faluvégén volt s szembenézett az utcára. Magas uj deszkapalánk vette körül s tekintélyes épület volt a különben apró vert faluházak között. Pénzen vette Dani, mikor házasodott

és szokott szerencsájével nagyon olcsón jutott hozzá; ma legalább négyszer, ötször annyit ért, mint amennyit ő adott érte.

— Jóestét! — köszönt be Gyuri.

A fiatalasszony kórót tördelt s épen tüzet akart rakni, hogy vacsorát melegítsen.

— Jóestét Gyuri, — mondta szívesen.

Az ember megállt az ajtóban, egészen sötét lett odabent tőle.

Erzsi derülten vetette fel a szemét.

— Hova ment az urad? — kérdezte Gyuri.

Az asszony gondolkozva nézett rá.

— Elment?

— Elkérte tőlem a Rárót, — felelt Gyuri s könnyedén megmozdult, beljebb lépett, aztán oda-támasztotta a vállát a szobaajtófélfához. — Elment vele. Még aszonta, hogy „asse baj, ha beledöglik a lú.“ Hát hova ment?

Erzsi habozva megingatta a fejét.

— Nem tudom. Nem kértem.

Hallgattak.

— Hát te mindig sütsz-főzsz?

Erzsi ledobta a kórót.

— Eh, olyan kényes ez az ember . . . Ugy meg-kívánja, mintha valami pap vóna.

— Nagyon elkényeztették otthon! — mondta maró parasztgunnyal Gyuri.

Erzsi elszégyellte magát az uráért. Restellte, hogy Gyuri így „magunk közt“ még mindig annyira lenézi a kapás napszámos fiát. Élesen vágott vissza.

— Hát bizony pedig űtet nem szoptatta az anyja negyvenesztendős koráig.

A Gyuri arca elsötétedett. Most ő hallgatott el. Róla beszélik a falusiak tréfásan, hogy még most is szoptatja az anyja, azért nem házasodik meg.

A férfi vastag bajsza megreszketett, szólni akart, meg lenyelte s csak nézte az asszonyt, aki biggyedt

arccal fordította el sértődötten róla a szemét. Az urát ne bántsák előtte!

— Ha én hozzászokok egy asszonyhoz, — szolt aztán, — hőttemmal hagyom el... Máshoz is tudtam vón én hűséges lenni. De persze nem akárkihez. Nem teszek az anyám mellé akárkit...

Az Erzsi arca lángbaborult.

Ezelőtt hat esztendővel megkérte őt Gyuri; de ő csak a szemébe nevetett; hogy szerethesse, ha rokona? És nem sokkal azután kutba ugrott Daniért.

Soha Gyuri azóta egyetlenegyszer sem hozta fel; ő is már azt hitte elfelejtette. Mintha el lehetne felejteni az ilyet.

Nagyot hallgattak. Erzsi elrakta a tálasra a tiszta edényt. A férfi apró barna szemével olyan nyugodtan követte a mozgását, mint a fekvő komondor szokta.

— Bizony! Szép ján vótál Erzsus...

Az asszony válla, teste megvonaglott, ahogy a gyerekjánykori neve a fülébe suhant.

A gyerekeket átvitték a nagyanyjukhoz, magukban voltak; dolga sem volt tovább az asszonynak a tiszta rendes konyhában, mégis úgy kereste mihez nyuljon, mit csináljon, csakhogy meg ne kelljen állania. Gyuri jól látta ezt.

— Ha még egyszer oda visszamehetnénk! — mondta a férfi.

Erzsi hallgatott.

— Mi? Erzsus?

— Hagyj nekem békét... Ne kísérsd az Istent.

— Hát bizony Annak is több dóga van mint-hogy velünk törődjön... Legfeljebb ha megharagszik, akkor...

Erzsi igen kedvetlen lett.

— Te is csak olyan pogány vagy, mint a többi.

— Nem is vagyok angyal... Akkor szivelnél.

— Nem szivellek?...

A vastag erős férfiarcon apró rángások futottak át. A szeme égni kezdett. Sóhajteni szeretett volna, de nem tette, hadd feszitse belőlről a léh.

Végre szót eresztett.

— Hej be is nehéz egybeforrasztani, ami elszakadt.

— Kivált ha sohase is volt egybe . . . — mondta az asszony.

— Persze, persze! — hagyta rá a férfi.

Olyan szomorú volt a hangja rezgése, hogy az asszony odapillantott unokabátyjára s e pillantás alatt tisztán megérezte, megértette annak sivár, szomorú, reménytelen életét.

— Másnak is van baja, Gyuri, . . . Gyurika . . . — mondta halkan, gyöngéden, szomorúan.

A férfi felvetette a fejét, hogy a bubját az ajtófa élibe vágta.

— Annyi nincs, mint nekem, senkinek.

Az asszony sokára felelt, könyes halkan:

— Jó lélek! . . . Mi bajod? . . . Mit tudsz te másról?

— Sokat! — hördült fel hirtelen, váratlan a férfi s előbb lépett egyet. — Mindent! Hallod! Takács-faj vagyok! . . . Látom az életed! Te boldogtalan asszony! Minden jajjt veled nyögök! . . . Hej csak ez ne vóna! — hörögte magából kikelve — csak ez ne vóna! egy bajom se vóna!

Erzsi megdermedve állott. Fájdalmasan és mégis boldogan hatott rá, hogy van e földön lélek, ki osztozik szörnyű lelki gyötrelmeiben.

— Utálod ugye! — mondta szemébe a férfi.

Az asszony olyan érzésetlen arccal bámult rá, mint a fal.

— Gyülölöd! Nem szereted! Hála legyen az istennek! Ne félj, leszámolok vele: Teéretted! . . .

— Mit akarsz! — rémült el Erzsi.

— Vérit veszem, — lihegte kidülledt szemmel a férfi.

— Takarodj innen! — rivalt rá az asszony. — Pusztulj a szememből. Szűz Mária anyám! Eszed ment?!

— Vérit veszem, — ujrázta konokul a férfi.

— Isten a tanum, hogy én is neked, csak egy ujjal merj az u ram ellen tenni. Az u r a m ellen!..

A férfi vissza lefojtotta magába az indulatát, de nem eresztette el.

Lassan megindult; az ajtóban megállt.

— Erzsi! — mondta rekedten, — a mék napon kimondod, hogy mán nem szereted: olyan vége lesz Turi Daninak, — — mint ennek a póknak.

És dühvel lapított szét egy pókot az ajtón, hogy csak egy kis nedves folt maradt a helyén.

Az asszony kevélyen, lenézően, szinte boldogan visszavágott:

— Ott lesz az én u ram akkor!

S önéرزettel nézett utána a köszönés nélkül elmenő komor férfinak a sűrű alkonyatban.

És amint utána nézett és látta az unokabátyját, amint lehorgasztott fejjel, nehézkesen ment előre, valami sejtelem ereszkedett rá a lelkére, mint a köd:

— Egy Takács, az tud szenvedni, de nem tud ölni. Tud dolgozni, takarékoskodni, türni, halni... Hiszen ha tenni is erős volna, akkor ő most Takács Gyuriné lenne!...

VIII.

Erősen sötétedett, mikor Dani beért a városba. Fülledt, poros volt a levegő, vastag, harapni lehetett. Dani megtörölte a homlokát s megvetően mordult:

— Egye meg a fene ezt a svábszagu port.

Mint minden paraszt, idegen volt a városban, bár sokat járt be oda. Mégis csak a maga kis falujában volt ő egész ember. Itt másfalubeli volt, aki nem élni, hanem nyerni, vagy veszteni jön; ezért amint beért a város légkörébe, már összehuzta a szemét s valami olyan érzés zsongult meg benne,

hogy harcrakészen kell állania. Ezek a házak is, a széles utca két oldalán úgy megbujnak a palánk mögött a sűrű homályban, mint leselkedők. És jól ismerte a bennük lakókat, a svábokat is; azokkal másképen kell alkudni, mint a maga fajtájabeliekkel. Ha annak el akar adni valamit, eszénél legyen az ember és még mikor tulajdon szemével látja, hogy jó vásárt csinált, akkor is biztos lehet, hogy a sváb nyert és ő veszített valahol.

Régesrégen megszokta a szomszédságot. Beleszületett s nem haragudott rájuk, természetes, valóságos, meglevő helyzetnek, tehát az egyetlen lehetségesnek ismerte, hogy minden úgy legyen, ahogy van. De nem érezte jól magát köztük. Parolázott velük, s nem huzta hozzájuk a belső érzés, inkább taszította, elválasztotta tőlük.

Pedig ez az utca még egész falusias, mintha otthon járna, úgy is hívják, hogy karai-ut. Innen befordult a másikra, ahol már nem volt palánk az utca során, hanem a házak véggel, homlokkal álltak ki az utcára, s malter-oszlopokkal, vörös téglakockázással volt cifrázva a ház eleje; az ablakok felé háromszögek voltak rakva, amiknek a mirevalóságát sose találta ki a magyar ész, de a pallér azt mondta: így uras! Amint a piac-utcára ért, szembefordult a nagy utra; a bágyadt égre felrajzolva állt előtte az óriás torony, amely mint szörnyű nagy intőjel áll templom nélkül s az ősidők népének rengeteg arányu lelkeségére figyelmeztet. A mai soványlelkű kis polgár város restaurálni sem birta az ősök monumentális alkotásának maradványát. Az ország jött nagyvégül segítségre s most fák között áll a stilszerűen helyreállított torony; csipkés uj teteje szépen szegi be a csucsát.

— Ménkű torony! — mondta magában Dani. — Hány szekér kű van ebbe! Elég vón a félmegyének, fuvarnak, egy télre... Osztt ez is a miénk vót...

Elrántotta a száját s tovább poroszkált, befelé a piacra. Félpillantást vetett föl jobbkézről a zárdára, baloldalt a háromtornyú plébánia-templomra, amelyben ma is minden második vasárnap németül predikálnak. És még jobban, ellenségesen vont össze szemöldökét s a keze ökölbe szorult. Ma is él még nagyapai öreg bátyja, aki mindent tud a régi időkből és sokat mesél a városról is, milyen volt azelőtt, mikor a „nagy torony“ még a „magyaroké“ volt. De elvették, pedig „az Isten se javasolta“. Mihelyt feltették a keresztet a hegyibe, másnap beleütött az égi tűz, s leégett a torony is, a templom is. A templom beszakadt, sose építették újra. A kálomisták kérték a kövét, hogy új templomot építhessenek belőle maguknak, ott ahol kijelölték nekik, túl a hidon, kívül a fővároson, az ispotály-zugban. De nem kapták meg, később a plébános istállóját építették meg a faragott kövekből.

Ugy hallgatják ezt már, legyint hozzá az is, aki mondja, az is, aki hallja.

— Régen vót, tán igaz se vót . . . Nem érdekes mindig azt az egy nótát fujni . . . Mit ér a, ha urak vótunk is valaha, de ha most nincsen falatunk se . . .

Dani azonban más szívvvel hallotta. Ő, ha olyan szegény is az apja, a régi nagy karai családokból való. A grófi család belső jobbágyai közül. Sokszor eszébe jutott az öregapjának egy megjegyzése: „iszen benned is van annyi Karay vér, mint némelyik grófba“ . . . De többet sose magyarázta ki, hogy gondolta. Azt tudja, hogy valaha jómódba voltak a Turiak. Csak elszegényedtek. De a gőgöt s a felkapaszkodás vágyát örökölték. S egyuttal a forrongó haragot is, amelyet e kelletlen szegénység kelt. Ha ez eszébe jut, mindig kivágja az öklét s szeretne ütni.

Most eszmél rá, hogy ami tervet kifőzött az

uton, annak a mélyén ott ez az érzés. Összecsikorítja a fogát és merően, elszántan néz előre. Ugy érzi mintha nagy csata előtt állana s mintha háta mögött egész sereg várna.

Földet akar szerezni, hódítani; földet nemcsak magának, hanem földetlen, éhes soknépü falujának.

És egyszerre úgy megfeszül a mellén a sokgombbal begombolt lajbi, majd szétpattan.

— Megálljatok kutyák! — mondja magában s nem a szegény, kis, kidarabolt földeken kinlódó, nyomoruságban-testvér sváb és oláh felebarátaira gondol, hanem a gond és dolog nélkül élő urakra, a nagyurakra s épen a grófra, akinek magastornyú várkastélya szemébe tűnik a piac tulsó oldalán, ahol gőgösen, téresen terpeszkedik hatalmas parkjával, diszfáival, sulyos láncos, vasgolyós vaskerítésével. — Megálljatok, a véretek is kiszijjuk, mint ti a mienket!

IX.

Egy nagy kapu előtt állította meg a lovát s leugrott róla.

Hogy belső izgatottságát legyőzze, nagyot nyujtózott s nagyot ásitott. Aztán kissé elmosolyodott, megcsóválta a fejét.

— Maj meglássuk, — mondta, — hány zsákkal telik. Még semmi sincs az iszákba!

Bevezette a lovát maga után a kis kapun s odabent a szép virágos udvaron, ahol üveggömbök csillantak meg a gyorsan leszállt esti sötétben, megkötötte a kiskerítéshez. Azzal maga fölment a lépcsőn az üveges, világos, vadszöllő befutta tornáczra.

Sötét volt ott s nem mert lépni, ismerte a lakást, tudta, hogy telesteli van csecse butorral. Nem szeretett volna valamit fellökni.

— Jóestét! — kiáltott be hangosan s levette a köszönéshez a kalapját.

Egy perc múlva lámpa világított ki a belső szobából a pitvarba, onnan a tornácra. És Dani meglátta, hogy egy szőnyeges hintaszék előtt áll. Örült, hogy még egyet nem lépett, mert biztosan felrugja ezt s véle a kis asztalt . . .

Szolgálólány hozta a lámpát, utána a szép fiatal asszony jött ki.

Dani rögtön kihuzta magát és elfelejtett minden gondolatot, amin eddig evődött, csak gyönyörűséggel nézett a szép zsidóasszonyra.

— Jóestét kívánok! — ismételte meg a köszönést derült nyugodtsággal. — Itthon van a tekintetes ur?

— A kaszinóban van! — felelt a fiatal hölgy s nagy kíváncsi szemeket vetett a szép parasztra. — Miért keresi?

— Dolgom vóna vele, — billentette oldalra a fejét elmosolyodva Dani.

— Nem kiskarai maga? — kérdezte a nő.

— A vónék én.

— Hiszen Turi Dani, ugye?

— Azt se tagadom, hogy a vagyok.

— Akkor jóestét! Üljön le. Jön az uram mindjárt . . . Most fektettem le a médikét.

Leültek a tornácon. Az asszony a hintaszékbe süppedt, Dani egy karszékre ült a szemközti nagy ebédlőasztal mellett.

A nagy lámpa éles, sárgásfehér világa roppant előnyösen színezte az asszonyka bőrét. Dani szinte meglepetve nézte. Voltaképpen ma először vetette szemét igaz figyelemmel uriasszonyra. Ez eddig olyan idegen és messzelevő volt neki, hogy fölöslegesnek tartotta a kíváncsiságot is. De most, hogy megütötte az orrát az erős parfüm, a heliotróp ismeretlen illata, valami szokatlan testi izgalom gerjedt föl benne. Biztosan ilyenféle asszony a grófné is, de persze, hogy ezerszer szebb! . . .

A hölgy megérezte a parasztember megilletődését s nem vette rossz néven.

— Mi ujság maguknál, Dániel gazda? — kérdezte tőle s egy kissé zavarban volt, mert nem tudta, miről fog beszélni ezzel az emberrel. Ismerte Danit, tudta, hogy gazdag és hogy értelmesebb a többinél, de azért fogalma sem volt róla, micsoda témát vethetne föl neki.

Dani nem sietett válaszolni, gyöngén vállat és szemöldököt vont s újra elmosolyodott. Jól állott a mosolyos kifejezés erős vonásu, telt férfias szép arcán. Bizalmas nézésű kifejezésteljes kék szeme csillogva lefelé nézett az asszonyon s néha szinte beleöklelt, átfurta a dus, csipkés pongyolát. Az asszony már szinte zavarba jött. Nagy sötét szemeit, amelyekben az ifjuság gyermekded önkéntelensége s a nagy intelligencia megértő okossága vegyült, fölvetette a plafondra s ezzel egészen kiszolgáltatatta magát, duzzadó, fiatal csókos száju, májpuha s finom bársonyarcu, omló vonalu szépségét a nézőjének. Dani az első percben szinte megütközéssel leste; valahogy nem tetszett neki, természetellenes volt előtte ez a finomság; de a fehérbőrű, fekete-haju ügyvédné oly tiszta volt, oly kevésbé mesterkéltséggel, hogy asszonyértő szeme rögtön beletanult, hogy kell nézni az idegen kincset: az uri nőt.

S gyorsan kigyuló vére egy perc múlva már szinte rohanvást zuhogóhoz ért. Im itt előtte, egy karhosszra az a nő, akire ma gondolt s mégis olyan távol, hogy lehetetlen elérnie. Megsejtette azt az undorodást, amely elfogná ezt az asszonyt, ha ő hozzáérne kézzel...

El kellett fordítani is a szemét, körülnézett a pazar tárgyakon, amelyekkel nem is volt tisztában.

A szép hölgy megtalálta a témát.

— Hallja! — kiáltott fel, megörülve a gondolatnak, hogy van miről beszélni, — haragszom ám magára.

— Rám? — mosolyodott Dani.

— Magára bizony. Szépeket hallottam róla.

— Rólam?

— Mondtam is mindjárt, hogy csak kerüljön elibem a Dani, majd adok én.

— Itt vagyok! — szólt Dani s derüsen várt; az asszonyka fölényesen, magasról leereszkedően beszélt, ahogy a komoly idegen gyereket, a parasztot szokás leckéztetni.

Dani nem volt többé izgatott. Megkezdődött az asszonnyal való összetűzés. És ez neki gyönyörűség volt, mint mikor a komondor játszik a cicával.

— Szép! Hát maga gyűlöli a zsidót? — szólt a hölgy.

— Én? — mondta Dani megütődve, mert eszéágában sem volt effélére gondolni valaha. De aztán eszébe jutott, hogy biztosan Farkas Danival téveszti össze az urnő. Nem tiltakozott a vád ellen, nem lett vón férfias, fölvette a heccet.

— Azt mondták magáról, haragszik a zsidóra, — folytatta a hölgy.

— Nem jól mondták azt, — mosolygott Dani, azzal a közvetlen felsőbbbséggel, amire a férfierő emeli az okos embert a nővel szemben s amely játékká teszi előtte a vitát.

— Hát nem? Nem haragszik rájuk?

Daninak hamiskodó ráncok gyűrődtek a szeme sarkában.

— Nem mindre!... Csak minden másodikra.

— No ja, — szólt az asszonyka bájos okossággal — nem mindre, ugye? A jókra nem, csak a svindlerekre?

Dani vidám szemmel ingatta meg a fejét.

— Nem úgy válogatom én azt.

— Hát hogy?

— Hát... — s eltörülte szép gesztenyeszín nyalka bajuszát, — aszerint, hogy a mék csipkés nadrágba jár, arra nem haragszok.

A hölgy először nem értette. Álmodni se mert volna ilyen tiszteletlen célzást.

— Csipkés . . . milyen csipkés? — mondta.

Danyi sunyin mosolygott.

— Ához már nem értek, mék a szebb, a horgolt, vagy a kröplizett.

Az asszony arca lángvörös lett.

Elértette a szemtelen tréfát s egy pillanatig álmélkodott a paraszt előtt. De a másik percben ellenállhatatlan kacagás fogta el, úgy hogy alig birt magával. Két szép gömbölyű fehér karját kitérte, hogy a csipkelebbeny visszahullott róla, hanyatt dőlt és kacagott. Dani az éhfarkas mohóságával nézte, faldosta a rengő, játszó, gyönyörűséges idomok habzását.

A hölgy kétszer-háromszor újra kezdte a kacagást. Szép, fehér, szabályos fogai kicsillogtak, kékes-fekete haja kissé meglazult, fehér homlokába hullott, nagy pilláin egy-egy könycsepp rezgett, mikor végre szembenézett a férfival.

— Hát Dani uram, maga szereti a zsidó-asszonyokat?

— A szépeket.

— Engem is!

— Magát? . . . Magáér, nagyságos asszony, elcsüngenék kötelen egy hétig.

Az asszonykából újra kitört a csiklandós, harsónás kacaj.

— De azér nem lenne a kedvemér zsidó?

— Lennék én még Krisztus is!

— Mi? Az olyan nagy áldozat volna magának?

— Hát iszen a zsidók feszítették meg a Krisztust, nem a Krisztus a zsidókat.

Erre újra kitört a kacagás az asszonyból.

— Jaj Dani gazda, Dani gazda — mondta végre, — hogy találja ki maga az ilyeneket. No hallja, maga jobban udvarol, mint az urak.

Ebben a percben megjelent a férje a tornácon.

— Mi az, mi az! — kiáltotta, — mi van itt?

— Na hát ilyen ember nem létezik több, — ugrott fel az asszony s hozzá szaladt, — mint ez a Dani bácsi.

— Igazán? . . . Áh, Turi uram? . . . Prima ember!

Dani felállott s odább taszította parasztosan a széket. Aztán elnézte az asszonyt, meg az urát, amint puhán, könnyedén átölelték egymást. Olyan könnyű mozdulattal pihent az asszony fehér keze az ura vállán, mintha egy fehér rózsza esett volna oda. S olyan lágyan lehelt rá a vöröses bajszu, husos arcú férfi egy kis csókot arra a kézre, mintha nem is érintette volna. És mikor épp ilyen könnyedén, lepkeszárny módra csókolták meg egymást, Dani tisztán megérezte, mi az az elérhetetlen valami, ami hiányzik az ő asszonyaiból, az ő szeretkezéseiből: ez a ruganyos puhaság, ez a lágy érintkezés. A tűz legyezése, a test testetlensége.

Nem is hallott semmit a beszédből.

X.

— Hát mivel szolgálhatok Turi uram? — kérdezte az ügyvéd, hamarosan bevezetve a parasztot az irodába. Nem szerette, ha ezek a bizalmaskodó emberek magukhoz huzzák le az urát. Egyáltalában nem szerette a parasztot, csak baj van velük, az értelmetlenségük, kicsinyességük, ravaszságuk miatt. De kénytelen volt velük tárgyalni s valójában hasznos is.

— Tessék rágyújtani.

Dani kivett egy szivart, megropogtatta és zsebre-tette.

— Majd otthon gyútok rá. Most nem zavarom magam. Beszélni akarok.

— Tessék.

— Meghalt Lichtstein ur. A fiatal.

— Mit beszél? — pattant fel az ügyvéd.

— Ma délután hazafelé jött a mezőről, a lova megugrott, levetette. A kapufához vágta, rögtön meghalt.

Az ügyvéd felugrott s nagy léptekkel kezdett járkálni a szobában. Le s fel. Az arca elszomorodott úgy jött-ment, sokáig ügyet sem vetett Danira.

Ez nem bánta. Nyugodtan várt.

Egyszer csak meggondolta magát. Odanyult az asztalon a szivardobozhoz s kivett egy szivart. Megropogtatta, a végét leharapta, a csutkát kiköpte s a foga közé vette a szivart. Elővette a gyufatartót s aprólékos gonddal rágyújtott. Két-három apró füstgomolyt fújt ki, s egyetlen gondja a szivarja volt. Mikor rendbe jött vele, a szájába szorította s hátrább ült. Jól tudta, hogy nem illik neki a szokatlan szerszám, de egy jó haszna mégis volt belőle. Az, hogy most már uras önérzettel, rátartibban nézte az ügyvédet, aki nagy izgalommal járkált.

— Hát mit akar Turi uram? — fordult hozzá végre az ügyvéd, mikor valamennyire lecsillapult az izgatottsága s nagyjából átgondolta a helyzetet.

— Én? — szólt Dani s hallgatott.

— Na. Csak ki vele. Na.

— Hát . . . csak meg akartam ezt mondani! . . .
— és újra bevette a szivart a szájába.

Az ügyvéd bosszusan sarkon fordult és tovább sétált. Ez dühíti agyon a parasztokkal. Ez a kutya modor. Ez a ravasz, piszkos alattomoság. Már sejti, mit akar a paraszt. Valamit át akar venni a bérlő szerződéseiből. Magától el is mondta volna, de most, hogy ő kérdi, hallgat. Egy káromkodást morzsol el gondolatban a foga közt. Nem mondta hangosan, mert tudta, hogy Dani jó módu, élelmes, szerencsés ember s a falujában ő a kolompos. Szóval, lehet valamit kezdeni vele. Tán sokat is! . . .

— Hát ügyvéd ur! — szólalt meg végre Dani s két ujja közé vette a szivart.

— Tessék, — szólt akaratlan üzleti szolgálatkészséggel az ügyvéd.

— Hogy áll ez a . . . izé.

— Mizé?

— Ez a . . . — eregette a szót meggondolva Dani, — ez a szerződés.

— Melyik?

— Hát a Pallagrul való.

Az ügyvéd szeme fölcsillant. Már értette, mit akar a paraszt. A legelőt, amelynek készen van az alkuja s a napokban kellett volna aláírni a szerződést,

— Az rendben van, — felelt rá.

— Akkor jó . . . Nem nagy istória amit akarok. Annyi az egész, hogy ha a fiatal úr meghótt, én beállanék helyette . . .

Fölvetette a fejét s nagyot nézett az ügyvédre, mintha valami merészet mondott volna.

— Ha elfogadja a gróf — szólt az ügyvéd.

— Az legkisebb! mondta Dani. — Hónap bemenyek a grófnéhoz, nálunk van most. Majd megmondom neki.

Az ügyvéd mereven nézett az emberre.

Aztán újra járkálni kezdett.

Jó idő múlva megállott az újra nyugodtan szivarozó ember előtt.

— Nézze, Turi Dániel uram. Mondok én magának valamit . . .

Dani hallgatott, ki se vette a szivart a szájából. A mögül, mint valami fegyver mögül lesett ki óvakodva az ügyvédre.

— Hát nézze, azt mondom én magának, vegye át az egész bérletet . . .

Daninak a szeme sem hunyorított, egy arcizma sem mozdult meg a nagy szóra. Mintha semmiség volna, amit hallott.

— Látja barátom, — kezdte az ügyvéd hevesen, — ilyen kedvező alkalom nem volt erre soha. Ezer

szerencsése, hogy éppen ma jött be hozzám... Tudja, nekem régi elvem a parcellázás... Maga a falujával vállalkozik a bérletre, aztán majd megcsináljuk a dolgot. Mit szól hozzá?

Dani jó ideig hallgatott, végre ezt mondta:

— Be rossz szivart tart ügyvéd úr... Az embernek csak köphetnékje van tüle.

Az ügyvéd megcsóválta a fejét. Paraszt a paraszt.

— Van nekem jobb szivarom is.

Kinyitotta a könyvszekrény üvegajtóját s kivett egy dobozt.

Elébe tartotta a vastag szivarokat Daninak.

Ez pedig mosolygós szemmel nézte a szivart, meg az ügyvéd puha, nőies, hófehér kezét s amint hajlithatatlan vasujjaival gyámoltalanul belenyult a skatulyába, ezt gondolta magában.

— Iszen csak volna nekem egy órára egyszer olyan kezem mint neked!...

XI.

Erzsi csak akkor eszmélt rá, mit mondott tulajdonkép az unokabátyja, mikor az már eltűnt a kapun túl, el az utca során. Előbb csak azt értette, hogy fenyegeti az urát és a szinte állati megszokás, a feleség gépies veleérzése tört ki belőle, amely mindenkiel szemben egy testül, egy lélekül mutatja, hazudja a házaspárokat. De aztán lassan kivilágosodott benne a Gyuri gondolata. És megint szégyenkezni kellett az uráért ez előtt a férfi előtt. Mert ennek nagy állhatatossága közös volt az ő lelkével. Nem hitte, hogy legyen idő, mikor Gyuri áll bosszút ő érette, mikor már nincs más hátra, de jóérzés, hogy van akkorra mentség.

Ha ő egyszer kimondja, hogy utálja az urát!...

Urísten, mi mindennek kell még elkövetkezni, ha még most sem tudja kimondani. Hiszen már

végig járta az egész kálváriát. Van még hátra stáció? Vagy most jön még a legsúlyosabb?

Megremegett; eszébe jutott a grófné. Ha az az ember megpróbálja, hogy még ahhoz is hozzá férközzék.

Mije neki hát ez az ember? Mi az övé belőle. Hiszen ha a lábát kihúzza, már másé, minden asszonyé, akit a szemével lát; ha meg itthon van, szólni se lehet hozzá, tele van a feje gonddal.

Keserves sirásra fakadt.

Meggyújtotta a lámpát.

Épen hozták a gyerekeket. Kovácsné hozta, aki az apjáéknál mióta ő emlékszik, mindig egyforma hűséges bejáró volt. Ugyis ragaszkodott hozzá Erzsi, mintha ez is anyja volna. Az ő apja körül minden ily állandó, az élet, a napirend, az emberek, még az anyjával való örökös huzalkodás is. Erzsi ebben az új életben, ahol naponként szédítően gyarapodnak valamivel s minden percben fájdalmasan vesztenek valamit, nem tudott meglenni. Hiszen ő azt akarta, hogy tökéletessé teszi, ami otthon csak gyarlón volt meg. Az apja vérét örökölte s örült, hogy a maga gazdaszszonya lett, most már lesz alkalma rá, hogy azt az abszolút rendet és tisztaságot megteremtse, ami az anyja mellett lehetetlen volt. De még rosszabbat kapott. Csak kicsiségekben valósíthatta meg az ura mellett amire vágyott; a nagy dolgok úgy zajlottak el fölötte, mint a vihar. S otthon épen az alapja volt rendben az életüknek!...

A vén asszony sok mizserálással tette le öléből a már alvó kisebbik fiút és ő maga fektette szépen a bölcsőbe. A nagyobbik rögtön meglátta s megérezte, hogy anyjának baja van s vidám arcocskája elszomorodott, nagy, sötét szemei tágra nyíltak, azzal nesztelenül a fal melletti kis székre ült s öregesen megtelepedve, lóbázta a fejét, mint a nagyapja szokta, igen, igen.

Erzsi úgy járkált, mint az alvajáró, nem is tudta mi történik.

— Jajh, be elfáradtam eccer, — nyögött fel a vén asszony.

— Mit dolgozott Mari néném?

— Én ugyan semmit, de az a legnagyobb dolog hogy nem lehet másképp előre menni, csak ha az ember egyik lábát a másik után rakogatja. Ebbe fáradok én el legjobban...

Erzsi álmodva nézett rá, alig értette a tréfát.

— Mi ujság otthon?

— Óh jaj, ott ugyan kevés jó. De hol van már jó ezen a világon? Már még az is kiment a divatból, mint a nevetés. Én legalább van esztendeje, hogy nem huztam el a számat.

Mari néninek az ilyen mondásain nevetni szoktak, pedig ő tiszta szivéből komolykodik. Erzsi nem nevetett. Busan kérdezte, a torkát fojtogató szomorúságtól alig bírván egy-egy szót eresztetni:

— Mi történt?

— Összekaptak eccer.

— Kik? — rémült meg Erzsi, azt hitte az apja, meg az anyja.

— Arra járt ez a vén Turi.

Erzsiben elfult a szó. Egy pillanat alatt, mintha meggyújtják a kazlat, lángralobbant benne a halommal felgyült düh az ura családja ellen.

— Mit mondott?

— Azt, hogy köszönje meg az a tetves Tövigszáraz, hogy nagyasszonyt csinált az ő fia a lányából.

Erzsi szédülést, a gutaütés rohamát érezte a dühtől.

Szólani nem birt, csak kinyitotta, meg becsukta a száját.

Egy ideig kinos csend volt, akkor a vén asszony megbánta amit tett. Nem birta volna ugyan

magában tartani a szót s nagyon megkönnyebbült, hogy ilyen hamar kiadta; de most aztán restelte is, sajnálta is, hogy megtette.

— Hát ugy vót a, — kezdte kis idő múlva, magyarázva, békítve, — hogy arra járt a vén Turi, ott ment el a kapu előtt, osztán az anyád kikiáltott neki, hogy álljon meg. A miatt a nyavajás tető miatt van ez mind, akit olyan rosszul csinált meg nektek a vén fuser apósod. A vén Turi megállt. Oszt aszondja az anyád: „hajja-e nászúram, megint csorog az a tető.“ A meg gorombán szólt: „Hogy csorogna, mikor eső sincs? Bár csorogna, mintha vederbül öntenék, mert kék a kukoricára.“ „Azér kell most csinálni meg, aszongya az anyád, míg itt nincs az eső. Mer akkor oszt mit csináljunk, ha befoly?“ „Tegyenek alá dézsát, meg tekenőt. Ha nincs elég, kérjenek a lyányuktul. Van ott. Mer az nagy-asszony . . .“ Akkor gyűtt ki az apád. Nagyon mérges lett, mert mégis cudarság, hogy ez a vén kutya Turi, ha mán zsupkötő mesternek adja ki magát, olyan rondán csinálta meg azt a fedelet, száradjon el a keze. Oszt aszondja az apád: „Hallod-é nászom! Vagy tudsz valamit, vagy nem. Vagy csináld meg, vagy rádbecsültetem!“ Nahát lett akkor ott égháboru. Az a csufszáju vén! nohát olyat emberfia nem hallott, amit az tett. Óh Uramisten még annak is el kell kárhozni, aki meghallgatta. Jajjaj, csak aztat az egyet sajnállottam, hogy csak eccer vót e világra kénköves esső. Most kellett vóna, ha mindjárt engem magamat is odatemetett vóna. Akkor mondta a vén gazember, hogy „köszönje meg azt egy tetves Tövigszáraz, ha az ü fia nagy-asszonyt csinált a lyányából“.

Erzsi kóválygó fejjel hallgatta el a beszédet.

— Hát mit mondasz erre Erzsus? Mit mondasz erre? Hogy egy ilyen ember, egy kapási ember, aki a két keze után él; egy ilyen ember, akinek

faltányija nincsen az apja után, ez merjen száját tátani egy jó gazdára! . . . Mit szólasz ehhez! . . .

A fiatal asszony összebb huzódott, mint akit a hideg lel s megrántotta a vállát.

— Maga is jobban tenné, ha elfelejtené már a beszédet, minthogy ilyeneket hord egy háztul a máshoz.

Az öreg asszony meghökkent. A kendőjét beljebb huzta az arcába s az mély árnyékba takarta vonásait.

Kis ideig csöndesen ültek s a gyerek ott a fal melletti kis széken öregesen bólogatott fényes, tiszta, szép, kerek fejével.

Aztán felállt a vén asszony.

— Jajh, de menjünk már . . . Egész éccaka lett eccer. Még a nap is elfáradt már, elbujt a vackába. Hát egy ilyen rosseb vén asszon hogyne törődne el. . . . Jóéccakát Erzsus! . . .

— Isten áldja.

S a vén asszony, mint egy vén boszorkány bujt ki a lámpavilágról, bele az odakinti sötétségbe.

XII.

— Eszel?

— Nem kérek.

— Akkor feküdj le.

A gyerek gyorsan felállt s hozzáfogott vetkezni. Levetette magáról a fekete kis kabátot és kihuzta a gatyakorcából az ingét. Akkor bement a hátulsó házba és várt, míg az anyja megbontotta a nagy ágyat. Ott hál az anyja ágyában, lábtól.

Az ágyban felült, összekulcsolta az ujjait s az anyja segítségével elmondta az imádságokat. Aztán gyorsan bebujt a lepedő alá, nem fázott, csak el akart bujni; elvackolódott s kis idő múlva szabályosan lélekezve elaludt.

Az anyja elnézte egy darabig; majd a másikhoz lépett s azt igazgatta el a bölcsőben.

Könnyet törült ki a szeméből s leült az asztal mellé, amelyen ott állott a kislángu, magastalpu petroleumlámpa.

Egy ideig bus arccal bámult maga elé, aztán egyet gondolt, felállt, a komóthoz lépett és kihuzva az alsó fiókot, kiszedett belőle holmi foltozni való fehér ruhát.

Varrogatva várt s hallgatta a falon függő rózsás óra kattogását.

Éjfélre járt az idő, mikor lódobogást hallott. Megjött az ura.

Mig a férfi a lovat bekötötte az ólba, ő nagyokat sóhajtvá melegítette meg gyors csutkatüzön a vacsorát.

— Jóestét! — köszönt be vidáman a férfi.

Erzsi rávetette nagy komoly szemét, aztán elfordította. Bántotta, hogy az urának ilyen ragyogó az arca, mikor az ő lelke a halál szomorúságával van tele.

Dani mintha jeges vízbe bukott volna hőtestével.

Hát még most is így van? — mondta magában s roppant elkedvetlenedett. Nehéz, nyomott érzés telepedett a mellére s amint leült a fehér asztalhoz, türhetlennek érezte ezt az állapotot. Ő odakinn régen elfelejtette, mi volt idehaza. A jövés-menés-mozgás, az emberekkel való találkozás, a pillanatok új, meg új benyomásai, a tervek, az ésszel való munka mind elvonták a figyelmét arról az egy dologról, amely neki a változatos, forgalmas élet közepett egynek tetszett a sok közül, de idehaza az asszonynak egyetlen volt: az egész élet volt.

Dani visszaidézte az emlékébe, hogy is ment el ma hazulról és megérezte azt a szótlan feszültséget, ahogy elváltak. És ime most ugyanabba toppant bele.

Valóságos düh fogta el, az asszony ellen, ezért

a rettenetes szívósságáért. Hát soha sincs vége a házi haragnak? Hát sohase akar már megbocsátani, elnézni valamit ez az asszony. A könnyen fellobbanó, könnyen felejtő férfi dühös keserű szemeket vetett a fagyos, rideg asszonyra. Szeretett volna patáliát csapni, földhöz verni valamit, szeretete volna megmarkolni s megrázni dühében az asszonyt. Valami retteneteket csinálni. Csak segítene. De a belső érzése azt diktálta, bírja le magát s szelidséggel próbálja az asszonyt megbékéltetni. Ám ahhoz sem volt ereje, hát tehetetlen haragja gyötrő szomorúságba csapott át.

Hunyorgó szemmel bámult a lámpa lángjába s ahogy eléje tette az asszony a tányér ételt, szórakozottan falatozott belőle s megráगतlanul nyelt el egy-egy husdarabot.

Egyik sem szólt semmit.

Bementek a szobába. Az asszony elfújta a lámpát, a sötétben levetkezett, lefeküdt.

Dani ott állt a szoba közepén s olyan keserves zsibbadtság fogta el, hogy mozdulni sem birt. Ugy érezte, elvesztette az erejét; lankadt volt és rettenetes fáradt minden tagja.

Végre megmozdult. Leült az ágya szélére, lehuzta a csizmát. Egészen levetkezett.

Akkor átment a feleségéhez. Esténként gyakran hozzáfeküdt egy-egy kicsit, csak ép hogy hozzásimuljon, hogy megcsókolja, a melegét érezze. Mert úgy szeretete ezt az asszonyt, nem tudott nála nélkül élni. El sem tudta képzelni, mi volna, ha nem volna vele. Ő volt neki az az egészséges, erős lelki talaj, amelyben bizott, amelyen állott, amelytől az erejének mindennapi fölfrissülését kapta.

Az asszony, mintha kigyó ért volna hozzá, összerándult s felugrott, felült.

— Menjen, menjen! — lihegte gyűlölettel. — Menjen az ágyára.

A férfi megbénult. Lehetetlen legyőznie ezt a makacsságot? Vér tolult az agyába s ökleit befogva, kivágta karját.

— Erzsi, vigyázz! — mondta rekedten. — Vigyázz. Baj lesz.

Az asszony mereven ült.

A férfi erőszakosan levetette magát mellé s elnyújtózkodott az ágyban, hogy az majd leszakadt.

Az asszony reszketett a haragtól, a gyűlölettől.

Dani félkarral átölelte s az asszony hiába próbálta ezt lefeszíteni magáról.

— Pizok! — mondta az asszony.

Dani egyet nyelt.

— Mint az egész fajtája! — lihegte újra az asszony.

A férfi végig összerándult.

— Az a komisz, fecsegő apja!

A Dani karja kinyílt a megijedéstől s ő maga szinte megdermedve várt. A szive nagy sebére csapott az asszony.

— Az mer valakit tetvesnek mondani?... A ronda. A gazember. A pizok. Annak tetves az én apám?

Dani megsejtette, hogy az apja már megint mondott valamit keserű mérgében, amin ezek újra elrágódnak egy esztendeig.

Az asszony gyönyörűséggel érezte, hogy most a szívét marcangolja az urának s lihegve, gyűlölködve folytatta.

— Egy házfedelet nem tud megcsinálni, a kontrár? Pizkolódni tud?

— Hagyj békét, Erzsi. Már megint az a házfedél?

— A nyomorult!... Tetves az apám?

— Az hát! — vágta oda Dani s a sötétben szinte világított a szeme.

Az asszony elhallgatott.

Dani leszállott az ágyról. Ott állott meg előtte meztláb a jó hűvös, tapasztott földön.

A homloka majd szétcsattant.

— Nyomorult élet, nyomorult élet! — tört ki az asszony s arcára tapasztott kézzel hangos, jajjos sirásra fakadt.

— Nyomorult fajzat! . . . Óh Uristen, oh szent szűz! Mi lett belőlem, mi lett belőlem! Ó én boldogtalan ezen a világon. Mikor nem voltam kénytelen vele! Rajtam minden átok, mert magam választottam magamnak. Lehettem volna olyan ember társa, aki isten-ember előtt erős. Ott boldog, ott egyetlen lettem vóna. Földi menyország lett vón az életem, földi paradicsom. De mi lett belőlem, jajjajaj mi lett már én belőlem. Egy futóbolond lábkapcája, egy pizsokfajzat cégére.

Dani úgy érezte az ujjában, hogy rögtön meg fogja fojtani ezt az asszonyt.

— Ó én esendő, veszendő. Farkasok közé került áldozati bárány. Akire készen tartják minden percben a kést, hogy szivibe mártsák . . .

A Dani karja ismét lelankadt.

— Te! — kiáltott rá aztán a felesége természetesebb hangon, közönségesebb dühvel. — Mondd meg az apádnak, hogy fogja meg a nyelvét, mert baj lesz.

— Erzsi!

— Utálatos vén dög.

— Hogy nem is bir már a föld alá bujni! — hördült fel a férfi, az asszony szemébe vágva a szüle-átkot.

Erzsi elhallgatott. Befelé fordult.

Sokáig voltak így siri csöndben. A férfi kimeredten állt a fekete-sötétben. Az asszony elbágyadt, hogy kiadta az indulatát.

Jó negyedóra múlva az asszony elhanyatlott s hideglelősen huzódott össze. Meztelen karjára felhuzta a lepedőtakarót.

— Én fogom kitapodni belőle a lelket! — üvöltött fel egyszerre, váratlanul a férfi, akiben most érett meg kitörésre az indulat. — Meg az anyámból! abból a vén szipirtyóból. Minek szült, minek nevelt fel erre az átkozott életre? ... Élet ez? Pfuj! Köpedelem, undorodás. Élet ez? A réti farkasnak is öröm, ha hazamegy a vackába, a párjához. Nekem ez a kinhalál. Nekem itthon kell elszenvednem minden poklot.

Az asszony megint megkeményedett. Összeszorította a fogát, összevonta erős szemöldökét s jegesen hallgatta a káromkodást.

— Óh én megátkozott! — hörögte a férfi, hogy majd belecsattant a torka. — Óh én átokalatti! De én vagyok az oka! Nem vagyok férfi, nem vagyok ember. Ha az volnék, nem kellene asszonybeszéddel kinlódnom, akkor egy szó nélkül is tisztelne mindenki. Legjobban a feleségem. De rongy vagyok, sár vagyok.

S két ököllel rettenetesen ütött a fejére.

És mint bunkócsapásokkal kezdte verni, döngetni a koponyáját.

— Bolond! Bolond! — kiáltott fel, ugrott fel a felesége s lefogta a karját.

Az ember szédelegve hagyta magát s üregeiből szinte kiugró szemekkel meredt el a sötétben.

Az asszony teste iszonyuan reszketett.

Hangos zokogásra fakadt.

— Istenem, Istenem! — Micsoda élet! Milyen iszonyu élet! Így kell nekem, ilyen emberrel kell nekem élni!

Arcára tette a kezét s odaroskadt az ura válláról az ágy szélére és sűrű könnyhullatással sirta ki magát.

A férfi támoltyogva állott és várt, ész nélkül.

Végre odaroskadt a felesége elé, odatérdelt elejbe, s ölébe tette a fejét, azzal maga is könnyekre fakadt.

— Mért nem lehet egy szóval megölni magát az embernek . . . Be örömet adnám ezt a rongy dög testet a férgeknek . . .

Az asszony a fejére hullatta sűrű könnyeit s az urának rettenetes fájdalmu szavaira fel-felnyilamlott a sirása.

Végre megenyhült, megszánta vivódó urát. A fejére tette a kezét s hosszú szünetek után tovább-tovább simította két tenyérrel a fejét.

— Ilyen élet. Ilyen élet! . . . susogta.

— Azér van, — kapta fel a fejét az ember, — mert szeretjük mink egymást Erzsi. Mert majd meghalunk mi egymásért. Ha nem szeretnélek, bánnám én, ha akármit is szenvedsz? . . . Bánnál te engem, ha nem szeretnél? . . .

Az asszony újra sirt.

Az ura hirtelen átölelte a derekát s olyan szenvedélyesen ölelte magához, majd elmállasztotta. De már az asszony nem bánta, elvesztette öntudatát.

Amint átölelkezve lefeküdtek, a gyerek az ágy lábában keserves sirással hirtelen kitört. Fájdalmas, zokogó, megcsukló sirással ijesztett rájuk.

És a szülők rettenve, benyilalló ijedtséggel figyeltek rá. S a lelkiismeretük robbanva támadt fel. És halálíg szégyelték magukat a gyerek előtt, akinek mindezt végig kellett hallgatnia.

És ráadásul tisztán tudták, hogy nincs olyan jól elintézve a nagy pör közöttük, mint régebben, az ilyen viharos összetűzések után. Kigyógyíthatatlanul eves már a mély seb, amit annyi fajtáju kín vérez. S csak egy kevés elzsibbadást éreztek, de szomorú szívük megrángott, a másiknak gyötrő sajnását sejtve.

XIII.

A gyerek újra felzokogó sirására az anyja hirtelen felült az ágyban. Fölemelte a fiacskáját s az ágy lábjaiból odavette maga mellé, kettőjük közé.

— Fiacskám, gyermekem, drága kedves kis fiam. Szegény kis gyöngyöm, lelkem kis virágom. Rossz apád van, rossz anyád van, bántanak! — gyűgyögött hozzá, mint az ölbeli babához. — Bántanak fiam. Lelkem kis bárányom . . .

Odaszorította a komoly fejecskét a mellére s a gyermek úgy turta bele arcocskáját az anyja keblébe, mintha csecsemőkorbeli érzései ujultak volna fel. Lassabban pissegett s csitulva hallotta az anyja dunnyogó becézését. Aztán a meleg, illatos álom nemsokára megzavarta, megszádította szegény fejecskéjét s egyszerre elaludt.

Erzsi tovább zsizsegett hozzá, de a szava átfordult a másakra, az urára, aki elnyulva, lankadtan feküdt tul a fiun.

— Jajaj fiam, milyen apád van! . . . Nincs is apád, árva fiam . . . Mikor szólt hozzád? Mikor ültetett a térgyére? Játszott veled valaha? . . . Kis fiam, árva vagy, mint az anyád, ez a te szegény árva anyád.

Danival megfordult az ágy, lelkében örvénylő szédülést érzett. Szíven találta a feleségének minden szava. Az asszony várból célozott rá, a fiának bástyája mögül s ő védtelenül kapta a nyilakat.

— Haj, keserű, keserű élet — folytatta az asszony — siralmas élet. Hogy el kell nekem nézni istenem, ahogy elragadozza tőlem az egész világ az uramat. Mindenkinék több jut belőle, mint nekem. Azért élek én csak, hogy ütöt másnak hizlaljam . . . Érdemes élet ez, érdemes . . . Nem is lesz jó vége, nem lesz soha. Nem embernek való ez az élet. Anygal se bírná ki. Jajaj . . .

A férfi csöndesen feküdt, várta az újabb sujtasokat.

Az asszony egyideig hallgatott. Nem igen tudta szíve keserőségét így kiereszteni, ellenmondásra, vitára volt szüksége, hogy a teli tömlőt fölfakassza s a gyötrelmek árját kiereszthesse magából.

— Alszik az apád fiacskám! — mondta, magához szorítva alvó fiát. — Alszik, jó lelkiismerettel alszik.

Az ember végigreszketett, nem moccan.

Az asszony egy idő múlva rászólt.

— Alszol?

Dani türelmetlen mozdulatot tett s nagyot sóhajtott.

Erzsi újra hallgatott jó ideig.

— Egy az, akár alszik, akár se. Csak hallgat. Nem szól. Nincs szava egy se. Nem vetne egy ígét megnyugtatósul: no te eb vagy kutya, hát ne bucsálódj: így van.

Dani újra sóhajtott.

— Ugy jön már ide haza, mint a pokolba. Jókedve van az egész világon, mindenkre úgy néz, mint a nap, de ha a kapun belép, vége. Ha a házamba beteszi a lábát, akkor már olyan, mint a gyász. Ilyen kedves vagyok én neki.

— De az Isten áldjon meg, — fakadt ki csendes hangon a férfi, — hogy legyek jókedvű, mikor úgy nézel rám mindig, mintha apádanyád gyilkosa volnék.

— Hát nem olyan vagy? Hát nézhetek rád jóképpel? Hát sziveled az apámat, az én fajtámat? Nem megfojtanád egy kanál vízben őket?

— Fojtsa meg az Isten! — gondolta magában haragra lobbanva Dani, de nem mondta ki, csak beleharapott a szájaszélébe.

— Teszel valaha kedvemre, mongyad? Teszel? Csak gondold fel egyszer, mi jót kapok én tülled?

Pedig rám nem mondhatsz semmit. Nem bizony Dani. Nem látlak el az utolsó gondolatodig? Van valami hijjod? No csak mondd meg, van?

Az ember keserves mozdulatára tovább ment:

— Vagy ha így vagyunk apádékkal, nem fáj az nekem, azt hiszed? Én vagyok az oka? Nem ők vadítottak el maguktul? Hiszen első esztendőbe, mintha lányuk lettem volna, úgy voltam velük, Nem? De mi mindennel bántottak meg? Sok irás kén ahhoz, azt mind papírra tenni. Én vagyok valaminek oka Dani? ... Én? ... Szójj no.

— Nem! — sóhajtott fel az ura.

— No ládd, — kapott a szón Erzsi, — hát azt, a legnagyobbat! ... Vetettem szemet valakire öt esztendő alatt? Mit csinálnál te énvelem, ha más embert tartanék magamnak? ...

— Megfojtanálak! — gondolta magában vad dühvel a férfi s nem szólt, csak ökölbe szorult a keze.

Az asszony sóhajtott.

— De te! Te mit teszel nekem?! Ugyi sose vagy velem? Nem állhatsz bennünket! Oszt hogy vagy te az egész világ asszonyával? Osztán ne sirjak én reggeltül estig?

Az asszony hangja olyan szeliden, csöndesen, fájdalmasan zuborgott, ahogy még sose beszélt. Eddig, ha ezek a panaszok előkerültek, mindig az indulat viharzását keltette föl bennük, de most olyan egyszerűen, tisztán s oly mélységes fájdalommal sorolta el őket, hogy a férfinak elfacsarodott a szive és teljesen átértette az asszony egész vigasztalan, reménytelen életét.

— Mit akarsz Erzsi, hát mit tegyek?

— Mit Dani? Mit? Semmit Dani. Olyan kicsi, amit én akarok! ... Legyél az enyém Dani.

Harmatos köncseppek csillogtak meg a hangon s a férfi szent esküvel érzett fel rá.

— Mit kívánnék én tőled Dani? Semmit, csak azt, amit én teszek neked . . . Ládd én egész életemben úgy élek, hogy akármit is teszek, mindig rád gondolok; hogy ha te látnád, mit mondanál rá. Jónak látnád-e tőlem? Örölnél-e neki? Meg volnál-e vélem elégedve? . . . Ezt tedd meg nekem Dani te is.

Nagy csönd lett a szóra.

S a férfi lelkében lassan áradt föl valami szinte templomi áhitat. Az asszonynak, ennek az ő szentlelkű asszonyának a lelki nagyságát átszitta, átömlesztette magába s végre kimondta.

— Megpróbálom Erzsí!

Azzal meg akarta ölelni, de a gyerek utban volt. Egyet gondolt, felállott s az alvó fiúcskát szépen ölbe vette, átvitte a maga ágyára.

Ő pedig visszasimult a feleségéhez, akit olyan puhán, egészen s szívszakadva ölelt meg, hogy annak vér öntötte el tőle az agyát.

XIV.

Alig aludtak egy-két órányit, kopogtak az ablakon.

— Gazduram, itt vónánk.

A Dani szemhéjai föl pattantak. Zugó, zavaros, kedvetlen érzés volt a fejében.

Lomhán leszállott, csizmát huzott.

— Te csak aludj, — mondta a feleségének, aki álmosan nyújtózott s kiment.

Úgy tanulta ugyan az apjától, hogy aki három óra alatt ki nem alussza magát, az sose, de azért most úgy érezte, hogy szörnyű kábultsága egy heti alvással se múlva el.

Kint friss volt a levegő, s keleten már erősen derengett a hajnal.

Négy ember volt az udvaron, villa és gereblye a vállukon, vagy lábhoz állítva a kezükben.

— Ti vagytok, Pesta ?

— Mi vónánk gazduram, hát gyerünk . . .

— Várjatok, egy porció pájinkát, osztán mehettek.

— Maga nem gyün ?

— Én ? . . . Más dógom van.

Az emberek megitták a pálinkát.

— Dani ? — szólt visszafordulva egy vén ember köztük, aki már igen töpörödött volt s a villát szinte a hátán vitte, — beteg vagy ?

— Én ? — szólt megvetően Dani, aki mint a vaseszségű emberek, utálta s lenézte a beteget, — beteg a betegség, de nem én.

— Hm, hm, — mondta az öreg s bólogatott.

Dani elfordult s egy szó nélkül otthagya a vén embert. Tudta, hogy az belelát. Leolvassa sötétben is róla, hogy boldogtalan az asszonnyal.

Sóhajtvá ment az ól felé, felverte a kocsiszt, aki egészségesen, mélyen aludt s most katonásan, riadva ugrott talpra. Egy-két szóval rendeletereket adott neki. A Rárót tenyérrel meglapogatta s kiadta a parancsot, hogy haza kell vinni, aztán kiment az udvarra.

Nagyon különösen érezte magát. Soha még így. Nem volt kedve a munkához.

A szép madár csirippes hajnalon úgy érezte magát, mintha vén ember vón, öregestén. Zugott a feje s nyomott volt a szive. Eszébe jutott az esti nagytervű lázas töprengése s gondolatban tette meg még a legyintést is :

— Mit ér, ha az asszonynak nincsen hozzá kedve. Mit dolgozzak, ha az asszonynak nem kell a dolgom. Minek éljek, ha nem élve kellek neki, hanem dögül. Akkor meg vón velem, ha itthon hevernék és mindig ott nyálnám. Akkor jó vónék. Eh, az asszony mind csak arra való, hogy rugd fel, hagyd ott . . . De mit ér ! Mégis nála van az életem ! . . .

Lassan, cammogva, szinte öntudatlanul vissza

bement a házba. A szoba közepén megállt. Az ablakon át egy kis világosság szűrődött be; meglátta a feleségét az ágyon.

Erzsi félálmosan, jókedvvel mosolygott rá s beljebb huzódott a falhoz, helyet hagyott.

Dani leült az ágy szélére, föléje hajolt, csendesen megcsókolta. Az asszony hevesen adta vissza.

Erre ő lelökte a csizmát s lefeküdt.

Az asszony mohón, szerelmesen bujt hozzá.

XV.

Egészen világos volt, mikor felébredt. Szinte féldélre járt az idő.

Első gondolata az volt, hogy felugrik, menni kell dologra, de aztán csak ott maradt heverve az ágyon.

Kifigyelt a világba. Az ablak nyitva volt s a mályvalevelek közt besütött a nap a szoba közepéig. Kivülről a fia hangját hallotta. A gyerek a tornácon a kisöccsével játszott s a csöppséggel úgy beszélt, mintha az épen olyan okos ember volna, mint ő maga.

— Jó lesz Sanyika, jó lesz? Jól fontam meg? Jó ostor lesz? Jó?

— U-u-u, — mondta a csöppség.

— Ugy, ugy, ugy? Édes anyám! Sanyika azt mondta ugy! Ugy Sanyika? ugy? Jó kis ostort csináltam, ni hogy csördit, ni!

És csapott vele.

A gyerek újra gőgicsélt:

— U, u, u!

Dani behunyta a szemét, úgy hallgatott. Elgondolta a mosolyodást, de nem rándult meg az arca.

Egyszerre nóta csendült be az ablakon. Halkan, álmodozva.

A karai árkoson, árkoson
Rózsa nyilik bokroson, bokroson . . .

Daninak belesajgott a szívébe. Ez volt az ő nótája, mikor Erzsi után járt. Az asszony évek óta nem dalolt. Tiszta csengésű kis hangja szívébe bizsergett s Daninak elfult a torka, mikor a második vers még elevebben fölcsengett.

Göndörödik a cseresznye levele,
Be szép kis lány nevedik kedvemre,
De szeretném édes anyját napamnak,
Kökényszemű barna lányát magamnak.

Az asszonykának elcsuklott a hangja, az utolsó sor már gépiesen hangzott el, felujult a szívében a keserűség, ami a napam szóról eszébe jutott. Hogy elűzze a kedvetlen érzést, frissebb nótába csapott át.

Ráncos száru kis csizmámra sárga patkót veretek,
Ihaj, tyuhaj már ezután árva kis lányt szeretek,
Árva kis lány tud igazán séhaj, szeretni,
Sem az apja, sem az anyja nem fog érte átkozni.

Ez is az ő nótája volt. S az a sóhaj is az övé, ami behallik a nóta után. Bizony, ha mindaketten árvák volnának! Sok bajtól lettek vón mentesek.

Tovább hallatszott egy újabb lelkes nóta. Mintha legénykorának boldog ideje támadt volna fel.

Azért hogy én a kis utcán lakom,
A nagy utcán lakik a galambom,
Nézek is én, nézek arrafele,
Mikor délbe, mikor este fele.

Ezt ő helyette dalolta az asszonya, de a másik verset magáért:

Azért hogy én az ókutba estem,
Édes rózsám te ne vess meg engem,
Azér hogy én tehozzád nem szóltam,
Csak a vagyok, aki eddig voltam.

Kis kertembe van egy bokor zsálya,
Az alá jár a rózsám hálásra,
Estétől hajnalig nem megyen el,
Még sem telünk mi be szerelemmel.

Dani nagyot, nagyot sóhajtott. Neki szólt ez a nóta mind. Neki dalolja, szivből-szivbe danolja a párja. Hát még ami most csattan fel:

Elmégy rózsám utazni!
Jőjj be hozzám bucsuzni!
Adok olyan pár csókot,
Megér ezer forintot.

Óh ne menj el, ne menj el,
Nem bírok a szívemmel,
Nem bírok a szívemmel,
Háljál itt még az éjjel!...

— Erzsi! — kiáltott Dani.

Az asszony odakint elhallgatott, megállt a kezében a munka is, amivel csörömpölt, aztán egyszerre csak felugrott s hevesen feltépve az ajtót, berontott. Az arca piros volt, mint a láng.

Az ura csillogó szemmel nézett rá s ő odaborult a szerelmes urára és lányos szépség öntötte el az arcát, amint belenézett a férje szemébe.

Sokáig csókolóztak, mintha fiatal, ujházasok volnának. Az asszony olyan friss volt, olyan vidám, amilyennek csak az első esztendőben ismerte Dani. Ugy is nézett rá folyton, mintha álmodnék, úgy nézett rá, mintha keresztül nézne a bőrén, a testén, be valahova mélyre, a gondolatai forrásába. Mert minden csók, minden mosoly, minden édes szó mögött ott érezte a vásárt.

— Ezzel akarsz kifizetni a munkáért, az életért! — mondogatta magában.

De egy szóval sem rontotta volna el az asszony hangulatát. Sőt a magáét sem, mert kezdte észrevenni, mintha más ember lett volna belőle. Nem, nem vágyott többet a munkára, a nagy tervekre, úgy emlékezett rájuk, mint az álomra s amint egész délelőtt ott topogott a kis családjá közt a gyönyörű napfényes időben, szerette volna, ha égisg érő sövény nő a portája körül, hogy ne is lásson többet senkit, semmit a kapuntuli világból.

És pedig hiába fogadkozott hangos, lármás gondolatokkal, hogy ez így van rendén, ez a boldogság, ez az igazi családi élet, mégis ott szorította a lelke mélyén valami gyűlölködő érzés, amely alattomos gondolatokkal szólt közbe s délben megkeserítette minden falatját, amit vigan vett a foga közé.

Délután lomhán babrált az istálló körül. Egyszerre csak ellenállhatatlan erő állította föl s rögtön elindult be a házba: hiszen neki mennie kell a grófnéhez!

Amint az ajtóhoz ért, már erőt vett rajta a habozás: de hiszen ezzel s csak egyetlen szóval is, ami erre a tervre vonatkozik, tönkreteszi ezt a hirtelen kivirult boldog családi kis kertet...

A felesége egészen megszépülve, sugárzó arcgal állott a bölcső felett, amiből a csókkal csiklandozott gyermek kacagása hallatszott ki.

— Tudja mit csinált ez az én gyönyörű szép, ez az én aranyos kis fiam! — kiáltott az urára.

— Mit? — mosolygott fel csendesen Dani.

— Mit? Olyan gyönyörűszép sárgát kakált, mint az olvadt arany! — csengett az Erzsi kacajos hangja.

Dani melegen mosolygott s hunyorító szeme szívesen játszott az asszonyon.

— De tudja mit csinált ez a maga bűdös, rongyos, piszkos kölyke?

— Mit? — szólt Dani s megmutatta fehér fogait.

— Az egész bőcsőt, dunnát, párnát, ruhát, még az orrahegyét is összerondította. A ronda!

Dani felkacagott és már tudta, hogy nem megy el a grófnőhöz.

Ma nem.

Talán sohasem.

Ezt a boldog világot, ezt elgázolni, isten ellen való véték volna...

Másnap reggel maga is meghökkent, mikor

megérezte, hogy egy cseppet sem változott a kedvetlensége. Fáradt volt, petyhüdt, mintha kiszapulták volna. Mikor a munkásokat elküldte, visszacsámorgott a házba. A felesége aggódva, gyanakodva nézte.

— Dani, nem mégy dologra?

Dani vállat vont.

— Nem baj, pihenj, — szólt az asszony.

A férfi még arra is rest volt, hogy megmondja, amit rá gondolt: minél többet alszik az ember, annál álmosabb. Lefeküdt s aludt délig.

Erzsi ma már nem volt olyan friss jókedvű, mint tegnap; őt is leverte az ura kedvetlensége. Nem értette, mit akar az ember. Estefelé meg is kérdezte Danitól, aki úgy lógott előre-hátra a házban, mint a lábbadozó:

— Beteg vagy?

— Én?!

— Hát truccolsz?

— Eh, fenét.

— Mér nem dolgozol?

— Mit? . . . Minek?

— Igen! eccer majd felveti a sok munka, azután meg az ujját se mozdítja.

Dani tunyán ült, bámult maga elé s elgondolkozott.

— Biz úgy az Erzsi. Mán én ilyen vagyok. Vagy mindent, vagy semmit.

Erzsi megjedt.

— Hát akkor csak inkább semmit, édes uram . . . Így is jobb, mint úgy.

Napok teltek ilyen bágyadottan. Az asszony minden erejét összeszedte, hogy fölelevenitse az urát. De lassan kikopott a naiv, gyermekes tréfakedvből, csak a boldogságban terem az meg s itt már megint nem viritott az öröm. Erzsi csak harcolt, küzdött, erőlködött, végre sirva fakadt.

— Jobb ha úgy él a hogy tetszik; jobb ha dolgozik, akkor legalább jó kedve van.

Dani meghökkenve hallotta, de bágyadtan legyintett. Nem szólt. Azt gondolta, hogy túl van már ő azon örökre. Csak azon csodálkozott, hogy tud élni, ha ennyire megroppant benne a lélek?

Ámde élt s az ebédnél, vacsoránál maga boszszuságára jó étvágygyal vett részt s néha megérezte, hogy hizik. Kövér, zsiros érzések zsibbadtak, totyogtak a testében s ez még súlyosabbá tette lehangoltságát.

Pedig erős idők kezdődtek, az aratás. Csütörtökre, Péterpálra volt téve a napja, hogy buzába álljanak, de ő álmos szemmel s türelmetlen lankadtsággal utasította el magától az aratógazdát. Hagyjanak neki békét. Az aratást elhalasztották hétfőre.

Erzsi roppant nyugtalanságot szenvedett el. Nem tudta elképzelni mi történt az urával. Asszony ösztöne tisztán megérezte, hogy azért van így, mert ő nem elégíti ki az urát. Szüksége van annak mindenre, mindenre s a sok minden közt ő reá is. De ő csak egy kis rész a nagy sokban! És ez rettenetesen elkeserítette s lassan olyan hangulat telepedett a kis családra, mintha mély gyász borult volna rájuk. Csak sóhajtoztak, de annyi energia sem volt bennük, hogy valamelyik egy-egy hangos szóba tudott volna kitörni.

Már szombatot értek s mikor másnál a munkás-hét végén utolsó erőmegfeszítéssel fejezték be mindenfelé a kitervelt munkát, náluk téli tunyaságba, öregemberes maznaságba fáradtak bele.

Szombat délután egyszerre csak arra riadt fel az asszony, hogy az ura bent az első szobában énekelni kezd:

Haragodnak nagy voltában
Megindulván,
Ne feddj meg uram engem,
Busult gerjedezésedben
Rám tekintvén,
Ne büntess meg istenem.

Erzsi keresztet vetett és felsóhajtott. Idegen volt neki az ura erős, komor éneke, de valahogy érezte, hogy maga az ének már valami belső fordulatot jelent. S míg az éneklést elhallgatta, benne is felbuzdult az áhitat, az imasóhaj. Vágyva vágyott rá, hogy egyszer már ez életben együtt fohászkodjék az Istenhez az urával. Ebben a legbelsőbb szolgaságban olyan igen-igen távol voltak egymástól. Külön paphoz, külön templomba jártak, külön lenézték egymás hitét s éveken át kibírták, hogy gyöngédségből nem is említették a vallást odahaza és nem imádkoztak, ha a másik a közelben volt, hogy ne botránkoztassák imacselekedetükkel.

De most az asszonyt elfogta a vágyakozás. Együtt akart lenni, egy akart lenni az urával a templommá szentült szobában.

És benyitott, bement.

Az ura ott ült az asztal előtt és tenyerébe hajtott fővel énekelt. Meg sem mozdult az asszony beléptére, tovább énekelt, bár nem esett olyan jól már szíve szerint. Elvárta, míg a felesége valamit motoz a háta mögött a komót fiában, várta, hogy kimegy.

De az asszony igen elcsöndesedett s ő nem győzte kivárni. Hát visszafordult hozzá.

S megdöbbenve látta mi van mögötte. Az asszony ott térdelt a földön s a komót szélére állított kis oltárféle előtt, a feszület, a bálvány előtt imádkozik; összesimitott tenyérrel, félre hajtott fővel.

Daniban felfordult az ész, meghibbant a szív, kiömlött az epe.

Felállt, hogy hirtelen dühében ököllel leüsse, összetörje a festett istent.

Ám a másik percben lenyelte dühét és nem az asszony felé lépett, hanem az ajtó felé.

Kiment a szobából.

Tovább nem birt a tető alatt maradni. Azt hitte rászakad.

A szabadban fellélegzett.

— Haj Úramisten, — mondta — be sárrá nyomoritottál!

Ettől kezdve szakadatlanul, szinte önkivületben volt. Minden kínoztá, mint az eleven sebet. S úgy érezte, mintha börtönben volna, ahonnan többé nincs menekülés, még a bitóra sem, bár még az is megkönnyebbülés volna már neki.

És huszonnégy órát töltött ilyen állapotban.

A felesége másnap délután templomba ment. Akkor könnyült meg egy kicsit. Úgy nézett körül, mint az elkínzott kuvasz, ha az őrzője elmegy. Nincs-e rés, ahol kirághassa magát.

És ekkor egy lány fordult be hozzá az utcáról.

— Dani bácsi!... Azt izente a grófné, menjen el hozzá.

— A grófné! — s szinte szélütés érte a férfi nyelvét. — Elmenjek! — mondta magánkivül, fakósápadt arccal.

— El, el, azt izente. Hónap délután... Mikor a gróf kilovagol... mingyán.

És a lány nem szólt egyebet semmit, elsietett. Dani pedig ott maradt, mint villámsujtott fa.

Egy pillanat múlva az erő, a vágy, az élet sistergős, tüzes lángja csapott fel benne.

Csoda történt. A megszenesedett fatörzs uj zöld lombba szökött.

XVI.

A fiatal grófné úgy érezte magát a kis faluban, mintha a művelt modern élet közepéből egyszerre valami ősvilágba került volna vissza. Kellemes volt ez a különösség, mert semmi bajjal és kényelmetlenséggel nem járt. Volt egy csinos kis kastély,

amely frissen tapétázva, butorozva, szépen kitakarítva, mintha csak valami bűvös sziget lett volna az őserdő mélyén, a modern élet minden szükséges cikkével felszerelve. S a vadak nem voltak emberevők, hanem igen csinos, formás, jókedvű emberek, akiknek nagyon jól állott eredeti primitívságük. Amellett jó nevelésűek voltak, nem kíváncsiskodtak és nem tolakodtak s a szép grófné, aki titkos szerelmének áldozni bujt el a világ szeme elől, valóban úgy érezte, hogy a láthatatlanság fátyola övezi.

Nem is engedte, hogy tulságosan megbontsák azt a rendet, amit a kastély üresen állása alatt megszoktak itt. Az uradalmi intézők meglehetősen bevonták a kis kastélyt a gazdaság körébe. Elöl ugyan meghagyták a díszkertet, amelyben hamar megmohosodott fenyőfák állottak, nem igen díszlő, inkább gyászosan lecsüngő ágakkal, de a kastély mögött veteményes kertet rendeztek be a virágágyak helyett s a kocsi-udvart gazdasági célokra használták. Itt szokták a kendert tilólni, a kukoricát fosztani az asszonyok. Most is már be volt hordva a sok kender az udvarba, mikor a grófné megjött s a fejvesztett sietségben ott felejtették a száradó kis kévesátorokat. A grófnő nem találta kellemetlennek a kender átható szagát s kívánta, hogy az asszonyok ott dolgozzanak az éjszaki ablak alatt, épen olyan fesztelenül, mintha ő itt sem volna.

Leskelődni akart utánuk. Kíváncsi volt az emberi titkokra. Zárdai neveltetése alatt ép oly távol állott az emberektől, mint később, mikor a társas életben rendkívül belevegyült az élet lázas, zajos forgatagába, most midőn a magányt meglopni jött le szerelmesével, megnyílt az érdeklődése az emberi sziv titkai iránt.

Vakmerő tette, hogy engedett sógora rábeszélésének s először életében szinte nyiltan szökött le a sima, egyenes utról, lázba hozta a vérét és lelki

örvényekbe szédítette őt. Huszonhat éves volt s hat évi házasságából szinte egy napot sem töltött még sem magában, sem egy igazi férfivel. Miska gróf, az ura, csak a lovai s a színésznők után érdeklődött. Hélène grófnő, végre több évi plátói barátság után forró szerelemre gyult a sógora, László gróf iránt, aki az egyetlen mélyebb tartalmu, bár sok tekintetben excentrikus észjárásu férfi volt a közéletben.

A parasztasszonyok után való leleselkedés egész váratlanul egy eddig saját maga előtt is titkos tulajdonságát borította vérvörös virágzásba: az érzékiségét. Ha egyedül maradt, most azonnal lement az éjszakai kis szalonba, ahova az udvarról minden szó behallatszott s a folyton kacagó, fecsegő, pletykáló s egymással szemérmetlenül ingerkedő asszonyok és lányok beszéde úgy hatott rá, hogy minden egyes rettentő szó újabb és újabb vérrakétát robbantot föl benne. Szerette volna biztatni őket, de félt, hogy elijeszti a szabadszáju fecsegőket s szégyelte volna is, hogy ilyen alantas örömmön kapják rajta.

Legjobban titkolta épen a sógora előtt, aki pedig tulajdonképeni oka volt, hogy lelke megérett erre a titkos bűnözésre. Azonnal s örökre szakított volna a sógorával, ha az rajtakapja azon a társalgáson, amiben nemsokára bő része lett.

Volt a kendentörők között különösen egy érdekes lány, akiben annyi szemérem nem volt mint egy csirkében. A grófnő behívatta. A lány egy csöppet sem volt elfogódott. Simán és természetesen járt a fény és pompa s a megfélemlítő idegen környezet között. A grófnő szolgálatába fogadta s meséltetett vele magáról, a falujáról, a világáról. A lány, Kis Bora, valóságos iskola, életiskola lett neki. A grófnő eddig sohasem vette észre, hogy a körülötte élő személyzet emberi anyagból van, s most sem vette volna észre, de ebben a vad lányban egy önmagá-

val közös nagy tulajdonságot talált: a kielégíthetetlen érzékiséget.

Forró délutánokon és olyan éjjeleken, mikor magában maradt, behivatta magához Borát s a legkülönösebb társalgás folyt zárt ajtók mögött közöttük, ami valaha grófi hölgy és cselédlány között folyhatott. Bora nyiltan és a szeméremnek sejtelve nélkül beszélt mindenről, ami őt érdekelte. S mindent elcsarált, ami el nem mondható csak történt valaha kis falujokban. S különösen sokat beszélt arról az emberről, aki istene volt, aki mint az ő beszédéből kitetszett, az egész falu minden nőjének főfő, izgató, vérforraló bálványa volt.

A grófnő érezte, hogy életében most először forrt föl benne az a vad, érzéki, oktalan és céltalan buja gerjedelem, amely elfogja és megrázza az emberi testet és sarkaiból kiveti a lelket. És néha szinte megrémült már attól, mi lesz, ha csakugyan hatalmas alá kerül a paraszt Don Yuannak.

Izgalmak futkostak keresztül-kasul rajta s mikor parancsot adott Borának, hogy találkára hívja neki a paraszt hőst, akkor már attól rettegett, hogy elveszti az egyszerű, primitív ember előtte a nimbuszt. S fokról-fokra szállította le vele szemben az igényeit, a követelését, a várakozását s hagyta, hogy visszafejlődjön ő maga a Bora nivójára, s bámulta a parasztlányt és irigyelte, hogy az szabadon forrongó érzékiséggel úgy tud beszélni a hősről, mintha éppen az ölében ülne a kéjek tetőpontján.

Minden csöpp vére felforrt; ha ő idáig tudna emelkedni a nemi szerelem intenzitásában!

XVII.

Hétfőn délután az emeleti nagy teremben voltak. A terem ablakai a homlokzatra nyíltak s a kisdud park fái között a falu felé lehetett látni.

A grófnő a zongora előtt ült s egy Chopin-darabot játszott. Volt némi eredeti zene-érzéke s nagyuri nembánomsággal holmi változatokat csinált. Jobban tetszett neki a rögtönzése, mint maga a szerző s belepirulva a kis erőmegfeszítésbe, szinte úgy érezte, mintha valamit alkotott volna.

A sógora, a Laci gróf mosolyogva hallgatta.

— Brávó! — mondta, mikor a hölgy a maga ingoványos kirándulásából visszaért a költő szeliden ringó hullámaira.

A grófnő nevetve nézett vissza s valami kis büszkeséggel szólt:

— Jöjjön játszani.

A férfi megingatta a fejét. Olyan jól ült, félig eldőlve a chaise longueon s oly kellemesen szivarozgatott, hogy nem volt kedve mozdulni. Meglehetősen hizásnak indult már s az a teliség sugárzott belőle, ami a lomhaság boldogait jellemzi. Fehér fogai csillogtak, vastag sötétszőke bajusza volt s gesztenyeszin szakálla hegyesre volt vágva.

— Önben egy mintapolgár veszett el, — mondta a grófnő s elfordult tőle, skálában futtatta végig az ujjait a billentyűkön.

A gróf felállott, ötletek és beszédgondolatok támadtak benne s ez megmozdította.

— Mégis csak különös, — mondta lassan, kényelmesen s mégis kissé idegesen tagolva a szókat — hogy azért szeretünk egy asszonyt, azért mutatjuk meg magunkat neki, még a legtitkosabb érzéseinket is, hogy a végén így félreismerjen, mintha soha sem beszélt volna velünk.

A hölgy gunyosan elmosolyodott s egyet nyujtózott. A karjai formája csodálatos szép volt. Különben nem volt valami tökéletes szépség. Szőke haja polgárasszonyosan volt feltéve, az arca friss vizben tisztára mosva, kendőzés nélkül is piros volt. Aszemei kicsinyek voltak és szürkék, de elevenek s nedvesen

csillogók. A szája nagy volt, okos száj, de ha nagyon gunyosan biggyesztette le, már is két mély ránc gyűrődött két oldalt a sarka mögött. Karcsu volt és lányos termetű, mint a meddő asszonyok, de hizás tagadhatatlan jelei látszottak már rajta s félő volt, hogy nemsokára egészen szétmegy ez a csinos test. A gróf megállott s élvezettel nézte végig az izmok játékát. A hölgy nagyon lengén volt öltözve. Rendkívül mély kivágásu ruháját egészen úgy viselte, mintha emancipálta volna magát a ruhaviselés alapelvei alól.

— Azt jól tudom, hogy ön erénynek nevezi ki a hibáját.

— Hiba. Erény. Micsoda frazeologia ez. Te vagy a kis polgárásszony ma chérie!

Az asszony megrándította az ajkát s zongorázni kezdett.

Egyszerre csak hirtelen abba hagyta.

— Meddig akar Ön itt maradni. Örökké?

— Örökké! Hol lehetünk örökké!... Nem mindegy az, itt, vagy másutt!

— Csak kell valami foglalkozás.

— Kell! Miért kell?

— Mert így meghalok az unalomtól. Ha magam nem gondolnék magamra, már meg is haltam volna.

A gróf megállott s figyelve, gondolkodva nézett a hölgyre.

— Mit csinál itt az a kis parasztlány? — kérdezte:

— Micsoda parasztlány?

— Tudom, hogy Ön egész délutánokat tölt vele.

A grófnő lehajlott a billentyűkre s végigfutott a fehér csontlapocskákon, mintha valamelyiket keresné. Az ujjával kétszer is végig siklott rajtuk, végre megállt. Egy kis mosolyt fojtott el.

— Meséltetek magamnak. Mert nagyon unom magamat.

— És érdekeseket mesél ?

— Érdekeseket.

A gróf elkezdett sétálni s úgy látszott, mintha valami roppant mélységes dolgon gondolkoznék. A grófnő lopva, rejtélyesen mosolygott s akkordokat ütött meg.

Pár percig tartott ez a furcsa hangtalanság. A hölgy gyönyörködött a kezében. A keze csakugyan felséges volt. De az is párnásodni kezdett, az ideges kék erek kezdtek már besüppedni a sima szőrtelen fehér bőr alá. Az asszony fölemelte a kezét s közelről megnézte. Elhatározta, hogyha innen elmennek, föltétlenül kurát fog használni. Fájt a szive a szép kezéért.

— Mondja barátom, — szólalt meg, felrezzentve a grófot, hogy lehet az, hogy ön ezekkel a képességekkel nem lépett közpályára. Nem volna érdekesebb miniszter lenni, mint negyvenéves korában itt velem veszekedni.

— Persze, hogy nem volna, — mondta keletlenül a férfi s hozzá lépett. — Ha már veszekedni kell, inkább egy szép asszonnyal veszekszem, mint a politikával.

Felemelte a hölgy kezét s megcsókolta. Aztán megnézte és újra megcsókolta.

— És ha intrikákkal kell bajoskodni, inkább az én szép asszonyom intrikái miatt szenvedjek, mint otromba politikusok ostoba fogásai miatt.

A grófnő amint visszakapta a kezét, leeresztette azt, hátra, mintha féltene s egybekapcsolta. Aztán mosolyogva nézett fel a gróf arcába. Guny, kicsinylés, epéskedés, szerelem, jóakarát, minden volt az arcában, mikor azt mondta :

— Mégis csak nem értem, hogy lehet egy férfinak, egy gróf Karay Lászlónak ilyen kevés tettvágy a lelkében. Nem fél, hogy megrozsdásodik.

Elég ennyi munka egy férfinak! hogy az idegei
rendben legyenek.

A gróf mosolygott.

— Hát persze, hogy elég. Nem tudja, hogy a
grófok nem vasból vannak, hanem valami ritka ne-
mes fémből. Nekünk nem munka kell, hogy fénye-
sek legyünk tőle, hanem légmentes elzárkozottság
és méltó keret.

Megcsókolta a hölgy száját s elkezdett járkálni.

— Azt a kis parasztlányt ki fogom tiltani. Maga
nagyon, nagyon rossz iskolán megy keresztül, ha
megszokja, hogy mi épen olyan emberi lények
vagyunk, mint például a parasztok. Mi nem azok
vagyunk. Egészen mások. Nekünk nem az az éte-
lünk, az italunk, a levegőnk. Nekünk nem életfel-
tétel az, ami nekik az. És nekünk nem élet az, ami
nekik az. Nem öröm, ami nekik az, nem gyönyör,
ami nekik az. Mi a másik végét vagyunk, minekünk
semmi közünk ahhoz az alacsonyabb állati rendhez,
amit közönségesen embernek neveznek.

— Mi istenek vagyunk. Mi az Olimpuson élünk
s nektárt iszunk...

— Természetesen, — mondta igen komolyan
a gróf.

A grófnő szája mögött megjelentek a gunyos
ráncok.

— Látja grófnő, itt egy századok alatt kifejlő-
dött helyzettel, állapottal, valósággal vagyunk szem-
ben. Egy tényről van szó, aminek a helyességén,
vagy helytelenségén lehet vitatkozni, de az mégis
tény s nem lehet változtatni rajta. Ha valaki változ-
tatni akar, a végzetten szál szembe. Tragikai vét-
séget követ el. Lehet harcolnia s el lehet buknia.
Nagy dolog ez, de a látszat könnyen megtéveszti
az ember szemét s a felületes nézőnek úgy tetszik,
mintha semmiség volna, amin könnyű változtatni.
Hiszen mi nem élünk reális életet. Mi voltaképen

csak vegetálunk!... És én magát most halálra untatom, de ha már belefogtam, ki is fejtem rögtön azt az elméletet, amely ebben a percben jut ilyen napfénytisztaságban az eszembe, de szentül meg vagyok győződve felőle, hogy arany igazság!... Az az ősapánk, aki örökre biztosította a legmagasabb polcot, amit a mai emberi viszonyok között a társadalomban el lehet érni: egyszersmind kivonta a létünkből a valóságos élethez tapadó gyökereket. Mi megszűntünk egyének lenni s nagyon okosan úgy is nevelnek bennünket, hogy ne is lehessünk soha egyénekké. Mi egy rend vagyunk, egy kaszt, amely egyetemlegesen él, senkinek sincs meg az egyéni magasabb cselekvési szabadsága, mert az egyes embernek nem szabad kockáztatni a jövő generációkat. Az az ősapánk, aki akármiféle utón-módon, de biztosította a mi létünket: azt a szellemi lekötöttséget hagyta ránk, hogy nekünk ehhez a léthez nem szabad hozzányulnunk. Ő a jövődőknek gyűjtött tőkét a semmiből, mi azt a tőkét nem szórhatjuk szét a jövő generációk előtt a semmibe. Ezért nem mehetünk mi bele az élet harcába. Ezért nem terem a magas arisztokráciából sem Napoleon, sem Goethe. Hol van már valami előny, amiért mi harcolhatunk? Mi csak veszthetünk! Még a nyereség is tiszta veszteséggé válik a mi kezünkben, mert kihívja a rettenetes nagy és rettenetes szegény áradatok irigy ellenszervét. S ki mer belemenni az élet harcába azzal a ballaszttal, hogy irtózatossá nagy érdekeket kockáztat semmiért.

Elhallgatott. A grófnő okosan figyelt, de amikor a gróf elfordult, hogy szivarja hamvát leüsse a kis japán tálcába, elmosolyodott. A gróf szakadatlanul ugyanazt az egy gesztust használta, valami furcsa félszeg vízszintes kézmozdulatot.

— Ezek a naiv fiuk, akik kiállanak a piacra és azt hiszik, valamit csinálnak, mikor képviselők,

miniszterek lesznek, mozgalmak vezérei, sportférfiak, oroszánvadászok; mikor istállót tartanak, kulturát, irodalmat, maitresseket becéznek, ezek egészen öntudatlanul, filozófia nélkül teszik, amit tenniök kell. Élvezik az életet, amely oly föltétlenül biztos a számukra. Fickándoznak a bő, jó, egészséges vízben, mint a halak. Ha valamelyiket baleset éri, kicsit megkoppasztják a bőrét, vagy akár ha odavész is az oroszán, vagy a politika torkában, mit tesz az! Mindenkinnek joga van saját magát elveszteni, a közöst, az elvet, a kasztot nem veszélyezteti . . . És nekem ez nem passzió, mert nem vagyok annyira naiv, mint ők, hogy át ne lássam, hogy akármibe kezdek, semmi sem merészebb és komolyabb játék, mintha a szobában játszom fakatonákkal, hát nekem nem okoz örömet, hogy a szoba falain kívül játszam! Hát inkább engedem elveszni, elsorvadni, elpárologni a bennem szunynyadó erőket s meg sem kísértem, hogy teremtsék, vagy elveszítsek valamit.

— De ez nagyon unalmas.

— Lehet. Nekem nem nagyon.

— Nem önnek! nekem!

A gróf elmosolyodott.

— Igazán?

— Persze.

— Miért?

— Mert nagyon unalmas... Csak érdekesebb tán a küzdő és erős férfit látni, mint a lustát, aki nek mosolyogni sincs kedve.

— Lehet.

— Bizonyos. Sőt biztosítom önt — s a grófnő frissen felállott a helyéről, — hogy sokkal jobban izgat és érdekel most a legprimitívember, aki erős és kemény és valamit produkáló, mint a legfinomabb élvező, aki elterül és olyan puha, mint egy gombolyag selyem.

A gróf összevonta a szemét s gondolkodva nézett el az asszony mellett.

Ez pedig kifeszítette szépséges karjait, amelyről visszahullott a selyem lepel s kacéran mondta:

— Vigyázzon barátom, mert későn találja észrevenni, hogy az asszonyok szívesebben türik el a szilaj ölelést egy erős paraszttól, mint a legbölcsebb filozofálást egy tehetetlen gróftól.

Nevetett és csókra nyújtotta az arcát.

Aztán megfordult s elsietett. Az ajtóból még visszanézett s fehér fogaival rákacagott a férfirra, aki valami keserves megütődéssel nézett utána. S mikor a hölgy eltűnt az ajtón, mogorván nézett ki az ablakon át a falu felé.

XVIII.

A gróf minden délután haza lovagolt a saját kastélyába, a szomszéd faluba Vezekénybe. Ott nagy gazdasági átalakítások folytak s úgy tett, mintha annak a kedvéért volna idehaza, bár ép oly kevésbé érdeklődött irántuk, mint a világ többi dolga iránt.

Mig oda volt, azalatt a grófnő fürdeni s aztán aludni szokott.

Mire a gróf kilovagolt, a hölgy már élvezte a hűvös vizet.

Bora ült mellette. Leguggolva a kád mellé. Barna, kemény kis kezeivel simogatta, locsolgatta a grófnő habfehér testét s szerelmesen nézett rá.

A grófnő nevetett rajta.

— Nos, — mondta — nos!

De Bora csak nézett nagy dióbarna szemeivel s nyitva felejtette haragosvörös ajkait, melyek mintha szét akartak volna csattanni a tulságos vérbőségtől.

— Mi az, Bora — szólt rá a grófnő, akit szinte

feszélyezett már a lány heves nézése és szótlanúsága. Mióta itt van mellette, még egy szót sem szólt.

— Be szép maga gyönyöröm! — mondta a lány s begörbitett mutató- és kinyújtott hüvelykujjával parasztos naivsággal megcsipte a szép hölgy állát.

Az urnő elmosolyodott s kutatva, titkosan nézett a lány szemébe.

— Nos, mi újság! — sürgette.

A lány odahajlott a füléhez s valami igen nagy titkot sugott bele:

— El fog jönni!

A grófnő megcsóválta a fejét s kissé bosszus lett. Ez a lány úgy sugta, mintha valami nagy kitüntetésről volna szó. S úgy is néz reá, mintha az arcáról azt akarná leolvasni, hogy ő most mindjárt elájul a boldogságtól. Mégis sok ez a jóból. Nagyon is leereszkedett a parasztok színvonalára s ez kellemetlen, megrázta a fejét s hidegen pillantott végig a lányon.

— Mondjad csak Borcsa, — szólt — téged még soha sem ölelgetett meg az a Turi?

A lány ártatlanul nézett rá.

— Én nem hagynám magam.

— Ugyan!

— Én szegény lány vagyok.

— Hát aztán.

— Engem ingyen nem lehet...

A grófnő rábámult, nem értette.

— Dani bácsi pedig nem fizet senkinek. Inkább neki fizetnek, — tette hozzá dicsekedve. — Az aszszonyok meg a lányok mind mennek neki kapálni, meg mindent csinálni, csak egy csókot kapjanak tőle. Mer ő tőle nem kap ingyen csókot akárki.

A grófnőnek nagyon furcsa és kellemetlen volt ez a paraszt logika. A megfizetett férfi.

— Hát akkor téged azért nem ölel meg, mert te nem tudsz neki mit fizetni.

A lány kedvetlenül nézett vissza rá s megrántotta a vállát.

— Én is tudok kapálni! De ő nem fizetne nekem! Hát maga azt nem tudja, hogyha az ilyen szegény lány, szép lány, akkor nem hálhat emberrel, csak ha jól megfizetik. Nekem szerencsét kell csinálni. Megmondta azt nekem az anyám, még kisiskolás koromban, hogy ha vigyázok a szépségemre, akkor még nagy szerencsét csinálhatok.

— Milyen szerencsét?

— Vagy elvesz valaki, vagy annyit ad, hogy azután nem kell busulni.

— De azután majd nem vesz el senki feleségül!

— Nem! Bizony nem. Akkor már elveszik az embert, ha van valamije. De az én apám zsellér-ember, hát a zsellérlányt csak valami rossz béres veszi el.

Valami idegen, exotikus, büzlehelletű életnek az áramlata csapott feléje. S mikor újra végignézett a lányon, zavarosan érteni kezdte micsoda nyílt vásár folyik itt, ebben az emberi világban, ahol a szép lányok is, a szép férfiak is tisztán és nyersen kamatoztatják a szépségüket.

— Hát Turi Daninak sem adnád oda magadat ingyen?

— Én szegény lány vagyok — mondta egyszerűen Borcsa.

A grófné egyet gondolt.

— És Turi Dani senkit se ölel meg ingyen?... Tán még egy grófnét se! Mi?

S a szeme sarkából nézett a lány tiszta szemeibe.

— Turi Dani ember! ű azt teszi, amit akar. Ű nem kér. Mit bánja ű. De az asszonyok járnak a kedvibe. Azok odaadnák még az életüket is, csak rájuk nézne egyszer. Nincsen olyan fejtérseléd, aki szívesen ne adná oda még az életét is, hogy Dani bácsi a derekához nyuljon!...

A grófnő megint hallgatott s lassan csapkodta a vizet.

— De te nem adnád oda.

A lány vállat vont.

— Én szegény lány vagyok, nekem szerencsét kell csinálni — ismételte csökönyösen.

— Ah, az a te Turi Danid is csak olyan ember, mint a többi. Paraszt.

— Dani bácsi csak egy van! Csak ü.

— Annak nincs csufneve?

— Van a.

— Igazán! Mi az?

A lány összehuzta az arcát s lesütötte a szemét.

— Azt nem lehet kimondani!

A grófnő elámult.

— Mit! Olyan csunya!

— Meg aztán aki élő ember azt kimondja, azt megölné Turi Dani.

— Nincs itt, mondd ki csak.

— Jöjjön, a filibe sugom.

A grófnő kíváncsian oda tartotta a fülét.

A lány valamit sugott bele.

— Mit jelent ez? Hisz ez semmi! Hogy hol szép Turi Dani?

A lány hatalmasan elkezdett kacagni.

— Az a! Na hát hun szép? Hát nem érti? Hát hun szép?... Mije!

A grófnő elkezdett pirulni, mintha a vizből áradt volna felfelé a hőség.

A lány hirtelen nyers mozdulattal átkapta a nyakát és magához huzta. Azzal belesugta a szót az asszony fülébe.

— Aszongyák, tette hozzá, azért szeretik annyira a fejeércselédek, mert ott igen-igen szép... — s lesütötte a fejét a kád megé.

A grófné behunyta a szemét s valami kis un-

dorodó kéjes megreszketést érzett. A vére pezsgett, az agyát vérhullám öntötte el . . .

Valahogy rettenetesen leegyszerűsödött előtte a szerelem, mióta Borától vett leckéket.

XIX.

A gróf páratlanul finom élvező volt. Heléne grófnővel való viszonyában éppen az volt a legfőbb gyönyörűsége, hogy méltó párra talált benne. Ugy tetszett neki, hogy ő már régen túl van azon a koron, mikor naivul és ábrándosan tud szerelmes lenni a férfi. Neki mulhatatlanul szüksége volt a komplikált helyzetekre, a raffinált gyönyörökre s mindenekfölött az érzések gazdag differenciáltságára. A grófnő neki egyszerre felesége, szeretője s a szerelem kéjeiben felfedező társa volt.

Tudta, hogy a faj, a vér, a társadalmi helyzet s az intelligencia legmagasabb fokának köszöni azt a képzelhetetlen idillt, amelyben most része van.

S most rájött, hogy a hölgy betelt a mértékkel. Tulnőtt ő rajta s tovább akar haladni azon az uton, amelyen ő megindította.

Mindennap vágatva tette meg az utat Vezekénybe és vissza, most lassan, lépésben haladt s kissé letargiára hajló hangulatban boncolgatta az eléje került helyzet tartalmát.

A szerelemben nincs állandóság. S ha ő elvesztette a vonzóerejét, mint him, hogy lehet ellenállani annak az új árnak, amely elragadja tőle az asszonyt.

Az asszony még nagyon fiatal. Nagyon tele van életnedvvel. Nagyon kihasználatlan. Nem bírja soká a csöndet, a puhaságot, az elzárkozottságot... Most kezdett előtte kibontakozni a mai beszélgetés igazi értelme. Milyen keveset szólt az asszony s milyen sokat beszélt ő, és mégis minden szócskának, amit

a grófnő kiejtett, több sulya van, mint az egész filozófiának, amivel ő fárasztotta. Mit beszélt ő, henye eszmefuttatást, amellyel takargatja mihasznaságát és tehetetlenségét s mit mondott a nő! világot romba döntő szót: több az asszony szemében az erős paraszt, mint a tehetetlen gróf.

Vér tolult a fejébe.

Honnan jut ez az asszony eszébe. Nem elméletből. Egy tény bukkant ki abban a szóban. Valami valóság, amely nyersen tünt fel a nő előtt. Biztos, biztos, hogy van egy paraszt valahol, akit látott, akiről hallott, de aki ezt a gondolatot a maga valóságával ébresztette fel benne.

Ködös lett a szeme. S megszedülve, maznán esett el a nyeregben. Félelem és lemondás lepte el. Érezte tönkrement, energiátlan, férfiatlan gyöngeségét s érezte, tudta, hogy nem lesz ereje szembe szállani az asszonnyal.

Csak szivszorulással tudott arra gondolni, hogy lesz idő, amikor kisiklik az öléből az asszony. Látta előre azokat a gyötrelmeket, amelyek mindig agyon kinozzák minden szakításnál s félt tőlük.

Egy percre sem gondolt a hosszú uton arra, mit kell tennie, hogy elkerülje a kellemetlen jövőt, folyvást önmagával foglalkozott s magát elemezte. Miért van, honnan van, hogy ő, aki olyan szívosan ragaszkodik az asszonyaihoz, mégis oly gyakran kénytelen válni. Belenyult a legbelsejébe s látta, hogy az a gyöngédség, amellyel az utolsó percre viseli magát a kedveseivel szemben s az a makacs féltő ragaszkodás, nem szerelem, de valami kellemetlen emberi érzelem. Nem tud szakítani. Mindig neki kell megérni, hogy a másik fél teljesen elhüljön és az vágja ketté a viszonyt. A lomha férj ragaszkodik így a feleségéhez, akivel szemben egy életre vállalt kötelezettséget s ezért becsületből hazudja a szerelmet, mikor már csak az üres formája

él annak a lelkében; s akit fél elveszteni az életrend változásától való rettegésében. De mi szüli az új, meg új rémületet, amely a szakítás gondolatára őt elfogja! Ő, aki úgy tud unatkozni a régi viszonyban, miért keresi fel makacsul és kilendíthetetlen pontossággal a rendes találkozásokat, miért félti a napok programjának megzavarását s hogy lehet az, hogy mégis, mikor már visszavonhatatlanul vége a viszonynak, új lelki frissességgel tud új érzelmre gyulni. Szánalmasnak és nevetségesnek érezte az asszonyokkal szemben való helyzetét: mindig neki kell a gyöngébb félnek lennie, mindig neki kell a pirulást elszenvedni. Előre sejti, hogy jellemének ez a fonák vonása most is meghozza a rendes véget, s mégis bánatnak s keserűségnek adja át magát. Ma már nem is csak azért, mert fél ettől a gyalázatos befejezéstől, hanem azért is, mert haragszik önmagára.

Kedvetlenül ért be a kastélyába s szórakozottan beszélt azzal, aki útjába állott. Építettek. Szomorúan nézte el a munkásokat, amint lomha mozdulatokkal mozogtak a falon s meglepetve figyelte meg, hogy az egész kép mégis valami lázas sürgésforgást mutat. Ha messziről nézi valaki, nagy távlatból az ő életét, valószínűleg, igen változatosnak és gyors eseménytermőnek látja azt is, pedig ő épp olyan habozva tesz egy téglát a másikhoz, mint a kőműves, aki minden oldalról megnézi s itt letör belőle, ott hozzá tesz s közben pipát töm.

Egyszerre összehunyorította a szemét.

Ezek a munkások volnának tehát azok az őszállatok, akik a maguk nyers, vad erejükkel jogos ellenfelei lehetnek az intelligencia elpuhította uraknak!

Ellenszenvel s mégis tárgyilagosan figyelte meg egyenként az embereket. Sorban mindet. S meglepő felfedezést tett.

Az uradalmi intéző lépett oda hozzá. A grófban megindult a filozófus a beszédkedv.

— Hát hol van itt az ember! Ez mind degenerált típus! Nyomorult alakok. Rokkant termetek, beesett arcok, alkoholos szemek, formátlanság. Hisz ez mind nyomorék, szánsalomra méltó szerencsétlen. Mindig azt mondják, hogy a magasabb osztályok elvesztették, éppen a magasabb kultúra miatt a testi kvalitásaikat. Hát hol vannak akkor a testi kvalitások! Itt van vagy harminc ember, hol van csak egy is köztük, amelyik normális fejlődött volna ki. Éhesen, elgyötörve, elsatnyulva.

Az intéző, csinos, erőteljes fiatal férfi szintén elnézte a munkásokat.

— Nagyon rosszul élnek ezek, kegyelmes uram — mondta. — A falusi mesterember a legalja az emberiségnek. Iszonyu sok pálinkát isznak, rossz lakásuk van, rossz a kosztjuk, erkölcstelen az életük. Aztán ezek nem is az igazi primitív emberek. Aj, ezek kegyelmes uram mind az intelligenciához tartoznak már. Azért ilyen satnyák, mert derogál nekik, hogy becsületesen éljenek, nagyon cudar viszonyok vannak itt, korhely, gazember ez valamennyi, nagyképű, tudatlan, megbizhatatlan számár. Ne adj Isten, hogy egy olyan mesterembert találjak az egész vidéken, aki csak egy terminust is betartana. Hazug gazemberek, megérdemlik, hogy mind nyomorult legyen, a gyereke mindnek már részegen születik. Az egész iparososztály már születésétől fogva halálra van ítélve nálunk, de meg is érdemlik, mert nincs köztük egy becsületes. Ha van valahol egy munkás, amelyik dolgozni tud, na hát az meg éppen akasztófára való korhely.

A gróf kelletlenül hallgatta az intézőt, aki kizavarta őt a saját eszmemenetéből és a maga anyagi érdekei szempontjából vette számba az embereket.

— Hát a parasztság. Hisz a napszámosok nem iparosok, de ezek még rosszabbak, még satnyábbak s még ostobábbak.

— A napszámosok! — mondta az intéző — azok már igazán lejjebb vannak az állatnál. Azokról nem is érdemes beszélni, azok úgy élnek, mint a disznók. Ha kegyelmes uram úgy ismerné őket, mint én!

— Hát egyáltalán van a népnek olyan osztálya, amely különb ezeknél, akik itt dolgoznak?

— Hát bizony a jó falusi gazda, az nem ilyen.

— Kik azok? — kérdezte a gróf összevont szemöldökkel.

— Azok a gazdák kegyelmes uram, akik itt a falukban laknak, a java. Ott annyi sok szép lány van, hogy mese. Ha kegyelmes uram akarná...

A gróf félbe szakította.

— A férfiak is szépek? Asszonyoknak...

— Hát van itt a szomszéd faluban egy parasztgazda, Turi Dani, ha egy kis iskolája volna, beillene az akármilyen uri társaságba. Annyi esze van, hogy egy egész falunak nincs annyi. Zsellérfiu, de ma a legnagyobb gazda a falujába. De ez semmi! Az asszonyok úgy bomlanak érte, hogy olyant még nem is hallottam. Olyan történeteket tudnék róla mondani kegyelmes uram, hogy...

Elhallgatott és a kezében levő vesszővel a csizmaszárát kezdte veregetni. Az intéző igen jó gentricsaládból való volt és nem ok nélkül szokott azzal dicsekedni, hogy Vezekényben ő a gróf.

A gróf azonban inkább rendes tehetetlensége miatt türte a fesztelen modort, mint megbecsülésből s most egy mozdulattal végét vetette az előadásnak.

— Nagyon érdekes, — mondta s azzal elfordult és tovább ment. Ugy tett, mintha valami érdekelné az épület kialakuló formáján.

Az intéző utána nézett s gentri fesztelenséggel mondta magában:

— Egy-gyen meg a fene, vónék csak én a gróf, én is ott hagynálak a faképnél, akármelyik percben.

Azzal tultette magát a kis incidensen és vigan ment tovább, hogy azért a közelben maradjon, hátha szükség lesz rá.

A gróf pedig el kezdte magában mondogatni azt a nevet, amit az intéző beledobott a lelkébe.

— Turi Dani, Turi Dani!... Ez volna hát az igazi! Turi Dani!

Egyszerre egyet gondolt, megfordult, intett az intézőnek, kérte a lovát s pár perc múlva már visszafelé vágtatott; az asszonya felé.

Az asszonya felé, aki egy szál liberty selyem-pongyolában várta a sarokteremben a parasztot. S éppen azt a nevet mondogatta magában, amit a gróf:

— Turi Dani, Turi Dani!

Bora ott állt a háttérben s egy oldalajtófélfának támaszkodva nézte, nézte a grófnőt, aki az ablakban állott.

Az ablakon át beözönlött a sűrű napfény s a grófnő egy szál libertyselyem zöld pongyolájában úgy állt a mély ablaknyílásban, a kemény fényességű napon, mintha zöld tengerködben állana Diána.

— Bora egy pohár vizet.

A lány elszaladt, nesztelen léptekkel, mint a macska s a grófnő jól eső érzéssel állott az ablak világosságában s egyre mondogatta magában, mintha kabalisztikus értelmét akarná venni e névnek:

— Turi Dani! Turi Dani!

Percek teltek. Az ablakon át meleg levegő tolul be s körülveszi egész testét és körülömlieszti poros illattal, nappal, kenderszaggal, és primitív skálájú parasztnótával. Máskor a grófot várta így; az ő isko-

lájának perverz levegőjében szokta meg a kéjelgés természetességét.

És jól esik neki, hogy az alkonyodó nap vörös meleg fényével átsüssön a testén és szinte fényes párát izzon ki elefántcsont fehérségű testéből.

S a háta mögött padlócsikordulást hall. És szót hall, elfulladt, lihegő szót:

— Itt van . . .

Visszafordul.

Bora áll előtte képéből kikelve, lángoló arccal, és boldogan és büszkén és izgatottan. És visszamutat a szoba háttérébe, ahol a grófnő káprázó szeme előtt a sötétben egy férfialak áll, egy fehér gatyás, vikszelt csizmás paraszt áll.

A grófnő első pillanatban félre akar lépni az ablakból, de rögtön parancsol magának, haragra gyul, hogy ilyen szemtelenül tolakodtak be a parasztok. Mit képzelnek ezek magukról! S megvető bosszúságai megsokallja a merészséget s ki akarja utasítani őket. De csak áll egy-két pillanatig.

Aztán lassan előre lép. Istennői göggel, a tiszta átsütő napfényen. Egy teljes lépést a fények sugárözönében. Aztán elsuhan az árnyékba és sulyos plasztikát ölt a ruhája.

Nem találja meg a legjobb szót, hogy adja legkönnyebben tudtukra haragját, megvetését, a kiutasítást. És mégis visszatartja valami, hogy a legegyszerűbb és az egyetlen becsületes kifejezést használja, azt az egy szót, ami az ajkán van:

— Takarodjatok innen!

Asszony. Ravaszkodik. Sujtani és becézni akar. Megalázni s megtartani. Térdre roskasztani és ezzel felemelni. Istennő akar lenni, aki nimbust őriz és egyforma távol s egyforma közel van a halandótól.

Végre egyetlen pillantásba csoportosítja mindezt s ránéz az emberre.

Egy pár acélos szem pillantásával találkozik,

amely nincs megzavarodva, hideg és erős és bátor, biztos, mint a vivókard s a maga fölényességével meghökkent.

A következő pillanatban már megriadt szaladással fut körül a pillantása az ember arcán s ekkor olyan meglepetés éri, amely elveszi a nyugalmát.

Ámulattal, csaknem ijedtséggel fedezi fel az arc titkát, pillanatok telnek el és ő áll lenyüggözve, gondolkozva s már eszébe sem jut, hogy ki akarta kergetni az imént a parasztot.

A kinos csöndben hirtelen rémesebb zaj hallatszik. A szomszéd termekben erős férfiléptek alatt csikorog a deszka.

S belép László gróf. Kikelt arccal, kidülledt szemmel, dühét alig birva palástolni.

És a hölgy, amint egymás mellett látja a két arcot, ujjongva jön rá, hogy igaza volt. Szinte összecsapja a kezét örömében.

A két férfi úgy hasonlít egymáshoz, mintha testvérek volnának.

Csak épen magasabb, kövérebb, puhább a gróf. És szakállas. És indulata vesztett. És gyámoltalanabb . . .

A gróf, miután egy-két másodpercig illetlenül állott az ajtóban, beljebb lépett s gyorsan, indulatosan, jóval gyöngédebb hangsúllyal, mint szóval, kiáltott fel:

— Quelle folle! Sans doute tout cela est délicieux, mais . . . Mais ma chérie, tu es une rêveuse, et tu manques de sens social et d'idées générales . . .

— Je ne sais pas . . . — szólt gunyosan a grófnő s hirtelen hamisan hozzátette: — Je suis une femme, voilà tout! . . .

Elnevette magát s ezzel egészen megoldódott a hangulat.

A gróf megérezte, hogy még nem érett tragikái

fejlettségre a dolog s megkönnyebbült. Nyilván kíváncsiság az egész. Hisz ő is épen azon törte a fejét, hogy felhivatja valamiért a parasztot, hadd lássa. Mennyivel természetesebb, hogy a grófnő, az asszony ugyanezt tette. Ráismert az ajtó mögött a parasztlányra, a közvetítőre, lesujtó pillantást vetett felé, aztán a paraszthoz fordult.

Örült neki, hogy ő volt fölényben egy homlok-magassággal s termetbeli arányaival.

— Mit akarsz fiam, — szólitotta meg a parasztot olyan kegyes pártfogói hangon, amely a grófnő szemében kellett, hogy teljesen megalázza az alacsony rangú férfit.

A grófnő belesüppedt egy fotelbe. Jól is esett, mert már fáradt volt az izgatottságtól. Csakugyan tetszett neki a gróf fellépése s kíváncsian várta, mi lesz. Biztosra vette, hogy a paraszt bambán hebegni fog és vagy elárulja őt, amikor is semmi kiméletet nem érdemel, vagy nagylelkű gavallérsággal őrzi meg a titkát, s az nagyon mulatságos lesz.

Turi Dani azonban nem sütötte le a szemét, hanem komolyan és ünnepélyesen mondta:

— Alázatos könyörgéssel járulok a falu nevében a mi kegyelmes grófnőnk elé.

— Hát ki vagy te fiam? — kérdezte atyáskodva a gróf.

— Kiskara község egyik szegény gazdája vagyok, Turi Dániel.

A gróf szeme megrebbent. Elcsodálkozott rajta, mért vette ő egészen bizonyosra, hogy az a paraszt, akit itt talál, csak Turi Dani lehet, s aztán megütődött azon, hogy Turi Dániel csakugyan itt van.

— Beszéljen Turi Dániel gazda, — mondta a gróf. Egy percig mintha hallgatott volna, aztán hátat fordított a parasztnak s mintha nem is törődne azzal, amit beszél, közelebb lépett a grófnőhöz.

— Az a mi alázatos könyörgésünk a mi kegyelmes grófnőnkhez, — mondta Turi Dani egyszerűen, minden tulságos jobbágymegalázkodás nélkül, — az a mi könyörgésünk, hogy részt kapjunk az uradalomból. Bérletet!

Ezt az utolsó szót egészen váratlanul hangosan, a tompa némaságu szobához képest tulhangosan, sivitóan kiáltotta el. Mintha bombát vetett volna. Mintha csatakiáltással támadt volna rá az urra. Aki addig közönyösen hallgatta s abban a pillanatban hátat fordított neki.

A gróf, mintha vipera csipte volna meg, visszafordult s megvillámodó szemmel nézett rá.

Valóságos pokoli gyűlölet csapott rá a paraszt szeméből.

Turi Daniból abban a pillanatban, mikor a nagyur ásitó unalommal közönyösödött el vele szemben s úgy fordított neki hátat, ahogy csak az instanciázó parasztnak tudnak hátat fordítani a nagyurak, kirobbant a gyűlölet, amelynek parázsa kétszáz esztendő óta gyült rakásba a lelkében.

S a gróf Karayban is fellobbant a gőg, a grófi gyűlölet, a Karay lelkiismeret. S bár László gróf a saját elvei szerint ebben a kérdésben mindig a parasztok pártján volt, most nyers indulatban tört ki.

Lebirta magát, elfordult s magyarul szólt Heléne grófnőnek.

— Kedves sógorasszony, mondjon neki valami sottiset s kegyesen bocsássa el.

De a grófnő elleste a pillanatot s maga is ideges tüzre gyult tőle. Fogalma sem volt, mi történt a két férfi közt, de asszonyidegei teljes erősségükben fogták fel a kigyult elektromos áramlatot.

— Beszéljen, — mondta merészen a parasztnak, — mi baja van velünk!

— Nekem, kegyelmes asszonyom! — szólt Turi Dani győzelmesen, mosolyosan, csillogó szemmel

s ebben a tűzmosolyban igen széppé vált szép férfias arccal, — nekünk mai parasztnak semmi bajunk a mi urainkkal. Az apáinknak volt. A mi bajunk csak az, kegyelmes asszonyom, hogy még a mai urak sem igyekeznek jóvá tenni, amit a régi urak a mi öregapáink ellen tettek

— Mit! — kiáltott fel a gróf, — hová fajult a világ! Hová jutottunk. Mit mer ez a paraszt a szemembe vetni!

— Az igazságot gróf ur! — mondta keményen a paraszt. S az igazság ép olyan előnyössé vált az arckifejezésének, amennyire ellaposította, megcsufította a mindig nyugodt, derült, szenvtelen kifejezésre termett arcot, a grófét.

A grófnő tetszéssel vette észre, hogy nem a paraszt van hátrányban az összezsapásnál.

Mig a gróf tétovázott, merje-e kikergetni a parasztot a hölgy jelenlétében, ebben a ránézve erkölcsileg kedvezőtlen pillanatban, amaz bátran s az igazság erejével folytatta:

— Tudjuk azt mi, nem felejtettük még mi el, hogy kergették ki a régi öregapáinkat az ősi földről, a Kánaán földjéről az Akasztófa-pusztára.

— Egy szó se!

— Tudja azt a gróf ur is. Látom, hogy haragszik. Szégyelli.

A gróf már szinte magánkívül volt dühében. Soha, mióta él, ilyen izgatottságot nem érzett. Azon a határon állt, mikor ököltre kél az ember, mert nincs más hátra. S megzsibbadva, megbénulva érezte magát. Talán, ha egyedül van, már ráordított volna a parasztra, kikergette, felpofozta volna, a lovászért csenget, de a hölgy előtt lehetetlen volt neki efféle tenni. Lenyögözte őt s a vad és szemérmetlen állattal szemben tehetetlenné tette a saját intelligenciabeli, uri nevelésbeli felsőbbbsége. Nem nyúlhatott nemtelen eszközhez s látta, hogy védtelenné

tette őt a végzet. S dühének tetőpontján, belátta, hogy a parasztnak igaza van és joga van és emberileg, a maga szempontjából kötelessége, hogy azt tegye amit tesz.

Úgy állott, hogy kín volt ránézni. Az erei majd kicsattantak s minden feszültsége maga ellen fordult.

A grófnő, amint rápillantott, megijedt. A gróf arca kék volt s a gutaütés kerülgette.

Abban a pillanatban felállott, védelmére kelt. Szembe szállott a paraszttal s rárivallt:

— Mit akar?

A paraszt meghökkent. Elvesztette egy pillanatra egyensúlyát.

Aztán merészen vissza vágott:

— Azt kegyelmes asszony, hogy ezt az imád-ságos szép szemét hadd lássuk mi néha szegény parasztjai. Mert ha az ránk ragyog, tudom az egy Istenem! nem lesz többet bajunk.

A grófnő is megzavarodott. Meg kellett éreznie, hogy nem magánál alacsonyabb rendű lénnyel áll szemben. Meg kellett éreznie, hogy ez a férfi férfi vele szemben. Férfi, aki csupán asszonynak tudja őt. Aki bókot mer neki mondani, aki nem méltatja őt arra, hogy érdemleges vitába szálljon vele.

Nem akarta, nem merte folytatni a dolgot. Félt, hogy neki kell parasztsággal alázni meg magát. Sokallta azt is, hogy eddig engedték a dolgot s éles szeme megzavarodott, mint a víz tükre a szélben, a férfiszem belevágó sugárzásától.

Turi Dani látta a két ember megtorpadtságát egymaga előtt s nagy lőn szívének kevély kövér-sége. Nem bánta már, ha örökre odavész is az egész birtok, az egész bérlet. Ezért a pillanatért érdemes ár minden pénzveszteség.

A kinosan hosszú csönd, amelyben a két nagyur nem talált szót, hogy azzal ki tudják korbácsolni a sértőt, neki élete legfőbb diadala volt.

És ő szólalt meg utána. Csinált alázattal, mint mikor koncban dob a tolvaj mérget a kutyának, megszólalt.

— Kegyelmes asszonyom, írásban adjuk be az instanciát. Tessék úgy itélni, ahogy a szive huzza. Az isten anyja a legszebb, azért a legjobb. De a kegyelmes grófné még annál is szebb, sokkalta szebb!... hát jobb is. Mindenben megbizunk az akaratában.

Feltette a süvegét, megbiccentette a fejét, sarkon fordult, elment.

Ugy haladt el a csikorgó parketten, vaspatkós csizmájával felvágva a drága szőnyegeket, mint egy őspogány, mint Árpád daliái közül egy. S nem az utolsó. A törzsfőnök, aki valahonnan messze napkeletről hozza még a lelkében, hogy ünnepélyes pillanatban, szobában, asztal mellett, templomban tedd fel a süveget.

A gróf és a grófnő elámulva, szinte megsemmisülve néztek utána. A férfi feketevörös volt a vértolulástól, a hölgy sáppadt és pirult, remegett a szive. Sirni és kacagni tudott volna. Ugy remegett a lelkében ez a lefolyt pillanat, hogy egykor valami nagyszerűséggé nőheti ki magát az emlékezet, a szivindulat melegágyában.

Bora ott állott egy függöny megett, félig bele-rejtezkedve.

A grófnő intett neki a szemével, mint a kutyának. S Bora úgy igyekezett kifelé a fal mentén, le-sunyva, iszkolva mint az eb az ostor elől.

XX.

Kegyetlen nagy öröm fogta el Danit, mikor látta a grófnő szineváltozását. Gőgös érzéssel nem sajnálta, nem szánta volna, ha rögtön ledobban is. A melle feszült, a szeme szikrázott, az arca állatias,

vad megalégültségtől fénylett. Így kell! Ez az, amire vágyott. Sarka alatt gázolni az asszonyt! Mi neki egy asszonyi állat, ha grófnő is! Asszony! Semmi! Kirepül belőle a lélek, ha az igazi férfi jól a szemébe néz. Hát még ha megfogná. Összekapja az ujjait s érzi bennük az erőt, a kívánságot; hogy le tudná róla tépni egy rántással a ruhát!...

Mikor a lépcsőházból kilépett a szabadba, valaki a nevét suttogta.

— Dani!

Visszapillantott félszemmel. Bora volt. Az ajtó-félfához támaszkodva, azt átölelve, belekapaszkodva, a pillantásával repült utána Turi Daninak.

A szép paraszt félszájaszögletibe egy kis mosoly rezdült meg. Tetszett neki, hogy volt valaki a maga népéből, ha csak egy semmi jány is, aki ott volt, látta a győzelmét.

Azzal ügyet sem vetett többet rá, elment.

Bora pedig úgy ölelte az ajtót, mintha vissza akarná tartani magát testi kötelékekkel, hogy a lelki vágy, a kívánság utána ne röpitse a mágnesének.

A kapu előtt, az utcán megállott a paraszt, jobbra menjen-e, vagy balra; be a faluba, haza, vagy ki a mezőre.

Egy percnyi öntudatlan habozás után, erősen megfordult, ki a mezőnek.

Sulyos és mégis szinte szökellő lépésekkel haladt a porban. Majd letért a mezei ut szélére, túl a begyöpösödött árkon s a kiszáradt pocsétákat kerülgető gyaloguton haladt előre. Egyszer aztán befordult a poros utilapuk és szikkadt száru garádicskórók közt siető utról egy mesgyeösvényen a kukoricások és buzatáblák közé. Elmaradt mögötte az ut poros levegője, friss szél csapott az arcába, démutkák és kakukfüvek illata vette körül s a kukorica fejlődő levele zsibongó sustorgással zajlott körülötte. Lecsipett egy hatalmas cickóróról egy szem ragyogó

sárga virágot s balra kanyarodott a nap elől, amely már lent volt a vetések fölött s vörösödő arccal bámult utána.

Jól esett neki, hogy kijárhatja magát az isten szabad földjén. S csak úgy süvöltött belőle a ki-eresztett energia, mint a gépből a gőz, szinte fütyölt. Egy jó félórai kemény dobogás után csöndesedett, megereszkedett, rendes tempót vett föl. Közeledett a maga földjéhez, ahol ma állottak a buzába az aratók.

Jó kedvvel fogadták.

Vidáman köszönt vissza nekik; letört egy kalászt, szétdörzsölte a markában, kifujta a pelyvát s örült, mikor látta a szép, piros, érett szemeket. Csak úgy dagadt mindenik a kövérségtől, sehol egy aszott szem; nem is ártott hát annyira a mult hetek esője, hősége, mint féltek tőle. Mária anyánk, az istenanya képe ott mosolygott minden szem boldogabbik végén.

— Hát mi lesz, gazduram! — kiáltotta egy legény és sunyin odaintett a másiknak.

Dani értette a szót. A szegény ember szavát, aki alattomos formában szüntelen ott kerülgeti az isten kegyeltjeit ingyen ajándékért.

— Áldomás lesz, Péter, áldomás! — felelt.

— Akkor jó, — lélekzett fel mindenki.

Éppen végére értek a rendnek és sorban kiállottak kaszát fenni.

— Hát emberek, asszonyok, fattyak, jányok, ki fáradt?

Úgyan ki volna az, szent aratás első napján?

— Ki lát máma holdvilágon aratni?

Mindenki.

— Na hát akkor Péter, accide a kaszádat, ül fel a lógósra, oszt ott a pájinkás csobojó, ugorj haza, hozd tele. Addig innen haza nem megyünk, míg le nem szedjük ezt a kis táblát.

Végig mutatott a hatalmas buzatáblán. Mindenki örült neki. Jól esik dolgozni, ha a gazda vezet. Kivált ha Turi Dani ez a gazda.

Dani végigfuttatta szemét a kasza élin.

— Jó kaszád van.

— Mer jó kézbe jár! . . .

Dani intett rá, elismerően.

A legény már fenn ült a lovon, mögötte a pálinkának való hordócska, onnan szólt le még egyszer.

— Másnak nem is adnám a kezibe: isten az atyám!

— Hozd ki az enyimet is! — kiáltott utána Dani, — oszt mond meg asszonyodnak . . .

— Mit?

— Sose mongy semmit! . . . No jányok, hát csak gyúccsatok rá arra a nótára.

Egy derék marokkötő lány a szemébe nevetett s nem kérte magát, magas sikító hangon rázendített:

Nem vótam én addig beteg,
Mig téged nem szerettelek,
Azóta vagyok halálos,
Véled nem lehetek páros.

— Fenét! — mondta a nótára Dani. — Ha abba akarsz belehalni, hétszer kell vizbefojtani, mint a macskát,

— Maga beszélhet, — mondta a nótás lány és letette az öléből a kévekötő guzsicsomót. — Könnyü magának. Mindig csak olyanokkal vót dóga . . .

— Milyenekkel, te?

— Akik veszkődtek magáér.

Dani átkapta a lányt derékon.

— Hát te nem veszkődsz értem?

— Én? Haggyon békén, jobb lesz.

Dulakodtak. A férfin látszott, hogy nem sokat törődik a lánnyal, csak nyomorgatja. Ugy is végző-

dött az egész, sután, a lány kibujt a keze közül, bár maga se akarta s ő eleresztette, mert más valami jutott az eszébe. A fénkövel néhányszor végigszaladt a kasza élén, azzal előre ment és rendbe állott. Az emberek sorra következtek utána. Mögötte egy ludnyaku, vörös arcu, szótlan, sovány ember jött, aztán egy másik savanyu paraszt, majd az a kis görbe vén ember, aki a minap reggel leckéztette, s így tovább, nyolcan.

Dani boldog érzéssel eresztette ki a kaszát. Pompásan suhant az s egy nyisszanással leszelte a mereven elébe bókoló kalászsort. Kemény férfikarja jól érezte a munka erejét s hamar lefoglalta minden gondolatát a kasza. Válogatva, minden göringyet mellőzve, felferődött bodzahajtást, tüskerózsa gazzát kikerülve, művészi biztossággal s gépi taktussal haladt előre a renden. Valamivel gyorsabb volt a tempója, mint a többieknek, úgy hogy messze haladt s a ludnyaku paraszt megerőltette magát, hogy nyomába érjen. Szaporán és ügyesen járt sarkában a kéveköető lány, csöndesen dudolva a nótákat, melyeket a többiek éles hangon daloltak. Senki sem gondolt egy igére sem a nóták értelméből, csak fújták, ahogy jött, egymás után. Édeses illata volt a nótának, mint a lekaszált buza torzsája közt a sarjadó kakukfűnek.

Dani csak haladt, haladt előre, suhogott a kaszája, s oly gyorsan aratta a búzaszárat, mint feje a gondolatot. A gyorsan beálló alkonyatban erősen elmaradtak mögötte a többiek.

— No isten álgya, gazduram! — kurjantott valaki utána. — Mán mi nem érjük utól, ha így befogott!

Dani elmosolyodott s hozzáfogott kaszát fenni. A többiek is sorba kiállottak és nyolc kasza csiszsenő-nyisszenő csengése messze hallatszott a síkon. Aratók mentek hazafelé a tábla tulsó végén szaladó

uton, s bekiáltottak egy-egy szót a sűrűsödő esti levegőn át.

— Hónap is nap lesz !

— Aki megéri ! — feleltek vissza innen.

— Jó gazdátok van, egy napból kettőt csinál.

— Jaj bizony Turi Dani az ű neve !

Nevettek. Becsületesen, jókedvvel, vidáman, semmiségen.

A hazamenő munkások elhaladtak, a vállukon lengő kasza még idecsillant, a lányok gereblyéje az égre rajzolódott, aztán mindnyájan beolvadtak a szomszéd kukoricatábla sűrűjébe.

Újra megharsant a kasza és Dani nemsokára kiért a föld végére. Egy percre gondolkozott, bevárja-e a többieket, aztán rápillantott a gyors munkában kipirult kévekötő lányra, aki főlegyenesegett s tüzes szemekkel nézett rá, mintha mondta volna :

— E jó kis hajtás vót.

Aztán gyorsan elszánta magát és kilépte az új rendben a maga helyét, azzal nekieredt. Jó széles rendet fogott, hogy a buzának legyen hova dűlni, a lánynak helye dolgozni, s úgy haladt előre, mint az árnyék. Mintha szárnyat kapott volna a kaszája, sulyja se lett volna, magától suhogott, csak lépni kellett a nyomán. Fürj szava serített a buza közt, élesszavu tücskök cirpeltek, s fenn az égen egy csoport vad lud krugatott. Az aratók, akik most értek a maguk rendjének végére, nagy ujjongással kurjogattak az égi madarak után, majd legények, lányok csintalanul egymásba csiptek s nyáréji viháncolás csatározott. Dani kinyitotta mind a két fülét, úgy szelte a hangot, orrával az illatot, szemével a violasötét égalt, a sűrűn hunyorgó csillagokat s a tele képpel mosolygó holdat futotta körül. Melege volt, a mellényt is lelökte magáról, karján feljebb tűrte az ingujjat s a teste kövér párát bocsátott. A lány halkan duruzsolt mögötte egy

nótát. Már elfogyott a kévekötő gyékénye, ideje nem volt buzaszárból ujat tekerni, hát csak kévébe fogta a lekaszált vetést, majd felkötik holnap. Így is alig győz együtt tartani a gazdával.

Nemsokára megjött Péter is a lovon. Hozott pálinkát bőven, meg kenyeret, szalonnát, száraz kolbászt, száraz oldalast. Ellátta a gazdasszonya bőven, legyen elesége a népnek az éjjeli munkához. Nagy riadallal fogadták, s rögtön neki is ültek a jó vacsorának. Csak a gazda nem hederített rájuk. Sem étel, sem ital nem kellett neki.

— Erigy Julcsa te is, enni.

— Minek?

— Ha éhes vagy.

— Ha nem vagyok!

— Mér ne vónál?

— Maga mellett?

— Én nem lakatlak jól!

— Óh! . . . dünnyögött csendesén felvihogva Julcsa.

— Gyere hé! — kiáltottak neki csintalanul a vacsorálók is. — Kolbászt kapsz!

— Nem kell nékem, — mondta a lány és csendesén hozzátette, — még ha gazduram adná! . . .

Dani gyorsan odapillantott. Közvetlen mellette állott a lány; nagy, erős, vaskos lány; kemény inge csak úgy duzzadt, erős karjait széttárva eresztette le, feltűrt szoknyája terjedelmessé tette csipőben, s az arca tűzelt, még így holdvilágon is szinte süttött. És a homály leple alatt olyan nyiltan, durván, szemérmetlenül kínálta oda magát a buza közt, hogy csak egy ujjal kellett volna hozzányulni . . .

És Daniban, először életében undorodó düh ingerült fel s szeretett volna belerugni.

De csak elfordult, nem szólt, kieresztette a kaszát s oly gyorsan kezdett dolgozni, mintha menekülni akarna az üldözőjétől. Egy ideig valóságos verseny

volt, ami köztük kifejlődött. Ki bir több munkát, a kaszás-e vagy a kéverakó lány. Két renden haladtak végig s Dani dühösen érezte a sarkában a lány lihegését.

— Vigyázz! — fakadt ki végre, — úgy dógozz, hogy én mezgerelek utánad hónap.

— Én utánam lehet!

Dani dühösen hitte el neki, hogy jól végzi a munkáját s tovább kaszált. Egyre nőtt a haragja. Szidta magát a lustaságaért. Szidta a kaszáját. Eszébe jutott, hogy nem a maga jószágával dolgozik. Át is rikoltott nagy hangon a többiekhez, akik a vacsora után most készülődtek fel, hogy munkába álljanak.

— Péter! Hun az én kaszám?

— Itt van-e!

— Hozd hát ide...

Lihegve várta be, míg a legény, aki áttört a buzán, elhozta a kaszát s visszaadta neki a másikat.

A legény megnézte a szerszámát.

— Ejnye gazduram! fakadt ki. — Mi az áldást csinált evvel a kaszával?

— Kaszáltam vele.

— Beretválkozni lehetett vón evvel, mikor odaadtam, no nem jó mán a vasas zsidónak se. Énnye. Isz e nem kasza mán, ha fűrész...

A legény kétségbeesve hagyta ott a gazdáját s reggelig mohogott az agyon csorbult kaszáján. Dani meg újra neki állott s a pompás kaszával úgy haladt előre, mint az álom. Vidáman, örömmel érezte, hogy a leány elmarad mögötte. Minden suhintással tért nyert s szabadult a nőstény izgató, undorító közeléből.

Eszébe jutott a grófnő. Újra elismételt magában minden pillanatot, amit előtte töltött. Kirepült a gondolata, mint fészkiről a sas és nőtt, dagadt benne az érzés.

Új rendet kezdett ismét. Már nem vágtatott annyira, lendülettel, könnyen, de szinte szórakozottan haladt. Vadította a szívét, birizgelte érzéseit a nyári éjszaka, az illatos meleg, a buzatábla termékeny szaga, a madarak, bogarak zenéje, a távoli tóból idezengő békariongás és meg-megállott, behunyt szemmel szivta be a buja levegőt, térde meg-megroggyant és egyet-egyet nyújtózott, hogy pattant a csontja kötése. S ezalatt beérte a lány, amely ugy rohant utána, vakon, vadul, lihegve.

Már nem is bánta a gazda. Megállott, visszafordult s kaszáját leeresztve sarkára, várta.

Mikor az utolsó kévét is egyberakta a lány, még guzst csavart az ép buzaszárakból s szabályosan átkötötte. Akkor felállt. Szembenézett a férfival, aki egy tenyérynire volt tőle.

És Dani átkapta félkarral, vad kegyetlenül átölelte, levágta a kéve buzára. Csókkal, mindkettőjüknek irtózatosan kéjes csókkal törte agyon.

Mikor magához tért, fölemelte a fejét s ködkönnyes szemmel körülnézett.

Meghült benne a vér s mint kigyó elől kapta vissza szemét. Egy hajszálnyira állott a kasza hegye a szemétől. Az Isten őrizte meg, hogy régen keresztül nem szaladt rajta.

Kijózanódott, megjuházott, felállt. A lány ott hevert a földön. Erőt vett magán, újra dolgozni próbált. Madárcsipogást hallott, lehajolt, figyelt s látta, hogy fürjfészek van előtte. Egy kaszavágás már szétszelte volna a fészket. Megesett a szive, megszánta a boldogtalan kis családot. Kapta magát, gondosan körülkasálta a szent helyet, aztán nagyot lélekzett. Nem volt többé semmi ize a munkához.

Hirtelen elhatározással vállra vetette a kaszát s vissza, lement a szekérutra.

Hazafelé indult.

Vissza sem nézett, oda sem pillantott a lányra,

aki ott feküdt rendetlen ruhával a kévén, mint egy szétmállott élet.

Lehaladt az uton s nemsokára elmaradt mögötte az aratócsoport friss zaja. Csak a kifogyhatatlan nóta kísérte messzire. Harmat kezdett gyöngyözni a fűben s Dani csöndesen tiporta a lucskos pástot csizmájával. Vállán himbálózott a kasza s ő álmatagon ment, ment a falu felé.

A békés, csöndes éjszakán lazára szállottak idegei s meseszépen káprázott szemébe a grófnő képe. Lelankasztotta fejét, mint a napszurta virág s elsóhajtotta: Hej ha ezt megölelném csak egyszer!

Be lágyan, be puhán, be máskép tudná, mint ahogy asszonyt szokott ölelni. Olyan érezhetetlenül, alig birizgelné a színét, olyan könnyen, alig emelintené meg a súlyját. Tenyere bőrében, ujjai hegyén zsenge zsibongást érez. Megérzi az éjszakai szellőt s keményre borzolódik tőle kezén, karján a sok apró szőrtücsök. Szinte felolvad acélos izmainak kemény felülete s hígga lesz, megérzi a semmi hatását.

Engedi, hogy lábai egyenletes tempóban vigyék előre, de nem akarja s nem cselekszi. Mássá lesz, mint aki volt és új képességeket érez meg magában. És minden illat olyan erős, olyan átható. A lucerna nyers gaszaga és a kukoricalevél szurós, édeses párája; a szagos füvek csakugy égetnek, a mezei istenfű, meg a fehér üröm, a kakukkfű s a kellemesen bűdös tüskerózsa mind buján gőzölgi ki a lelkét, amely belopódzik az ember minden bőrlikacsán.

Dani kábulást, részegülést érez miattuk, feszül az agya és úgy érzi, mintha nemsokára fel tudna szállani a levegőbe.

Végre itt a falu. Az akácfák alatt beballag. Egykét kutya megvakkan itt-ott, de megérezve a falubeli ember szagát, újra elhallgatnak.

Hazaér. Felakasztja a kaszát az ereszbe s az ablak alá lép, benéz. Felesége még fönn van, virraszt, várja. Varrás van előtte, de nem dolgozik, ölébe ejtette s a lámpába bámul. Daninak ez mind olyan különös ma. Megérzi a felesége igaz lényét, megkapja, meghatja a gyöngeség, ami a sötétszemü, törékeny formáju, fehérnyaku asszonyból szinte lesir. Eddig idegen és kellemetlen volt neki, most megfogja a lelkét s jósággal tölti el szívét.

Bemegy a házba, a sötét konyhából benyit a szobába. Az asszony alig mozdul meg, csak sötét nagy szemeit veti rá kérdően. Dani bólint köszönésül, aztán közellép, elmegy a felesége mellett, hogy egy másik székre leüljön és közben ujjai hegyével alig érintve megsimítja az asszonya meztelen hátát, amely az ingvállból kiemelkedik.

Erzsi végigborzong a hőségtől s idegenkedve, összevont szemmel néz az urára.

Dani leül s gyöngéden, melegen néz az asszony szemébe, ahogy sosem szokott.

— Éhes vagy? — kérdi csendesen Erzsi.

Dani megingatja a fejét.

— Semmisem kell?

— Nem.

Erzsi sóhajt, feláll, nem szól, mozdulatot tesz, mintha vetkezni akarna, de abbahagyja.

Dani olyan lágyan néz rá, szinte könnyes lesz a szeme.

— Mi bajod? — szólt halkan az asszony.

— Szeretlek Erzsi.

Erzsi hideglelős émelegést érez.

Dani feláll, hozzálép, gyöngén megöleli s a szemébe néz.

— Ugyan ne izetlenkedj nekem.

De az ura nem hagyja. Ugy öleli meg az asszonyt, ahogy az ügyvédtől látta. Ugy ahogy most a szíve diktálja.

— Nem tom mi jött rád, — szól a felesége s elfordítja a fejét.

Dani gyöngéden mosolyog.

— Igazán nem eszel?

A férfi nemet int.

— Akkor feküdni.

A lámpához lépett s elfújta.

Egy perc múlva már ágyban volt. Az ura odaült mellé, ráhajolt, úgy csókolta. Megcsókolta a homlokát, a szemét, újra a szemét, az arcát, az állát, szemét s puhán, mint a leánygyermekéét, az ajkát.

Az asszonyt végig-végig bizseregte a sok, szinte érzéketlenül gyöngé csók. Elkábult a feje, mert erre vágyott ő, mindig erre, nem a durva, vad, nyers ölelésre. És lassan belesimult az ura ölelő karjába.

De egyszerre csak megdermedt. Jéggé fagyott minden teste. Megértette a férfit.

Hisz ez nem őt öleli! Nem őt szereti.

A grófnét!

Arra készül, azt próbálja, ahoz gyakorolja magát.

És undor, düh, soha, soha nem érzett ellenszegülő idegenség fogta el. Fölugrott és kitépte, kiszakgatta magát a férfi szerelméből.

— Coki! Coki! — kiáltotta tele torokkal. — Coki kutya! Ereggy a grófnédhoz, ereggy a grófnédhoz!

És hörgött és sikitó hangokat vetett ki a torka.

— Eriggy innen, hagyj itt, hagyj itt, eriggy a grófnédhoz!

Dani megdermedt, találva érezte magát.

Percekig állottak a koromsötétben szemben egymással, mint villamos áramot fogva fel egymás jelenlétét.

Dani keményen kinyújtotta a kezét s találomra torkon ragadta az asszonyt.

— Coki! — hörögte az asszony, — coki!

A férfinak elmúlt minden szerelemhősege, a megalázott, meggyalázott férfiassága robbant fel.

— Parancsolom! morogta a foga közt.

— A kutyádnak parancsolsz, kutya. Soha! Ha én nem akarom! Soha!

Dani félkézzel vállon ragadta az asszonyt, meg rázta, falhoz verdeste és messze kihajította az ágyból a szoba közepére.

XXI.

Jajjos nyögéssel eszmélt föl Erzsi. Összerázkódott, fájást, fájdalmat érzett. Összeszorította a fogát, a szeme égett, a halántéka lüktetett. Vállcsontja mintha el lett volna törve, gyomra fájt; a második gyermeke óta örökös hátfájása volt s most mintha megszakadt volna benne valami.

A szeme majd kipattant üregéből, míg lábra állt. Odament a bölcsőhöz s karjára vette kis babáját. Aztán fölrázta a fiát, aki betegen nyöszörögve, ébren kuporgott az ágy végiben s most anyjának egy kézmozdulatára engedelmesen mozdult, felült, leszállt.

Nem adtak semmi hangot. Az asszony a lélekzetét is szinte megakasztotta kemény akaratával, karon ülő csemetéje aludt, a másik meg kísérteteket látott s lábujjhegyen járt.

Ki, ki innen. Minél előbb.

A csikordulás, amint ajtót nyitottak, beléjük hasított. Mintha rájuk ordított volna az ajtó s ijedten, rettenve, sikoltva kérdi meg, mit akarnak. Erzsi nem merte betenni, nyitva hagyta, hogy újra hangját ne hallja. Még így is sokáig ott hasított a fülében, háta gerincében, az ajtósarok félelmes, siró hangja. Szeretett volna visszanézni rá a sötétben, de nem mert. Reszkető kézzel tapogatott a külső ajtó kilincse után. Nem volt bezárva s örült neki, hogy könnyen nyílt.

Végig az udvaron! Mezitlába alatt hűvösen, nedvesen engedett a por; kicsinyét ölében puhán tartotta, fia apró léptekkel szaladt a nyomán és egy szál szoknyájába kapaszkodott. A jó, világos, csillogos nyári éjszakában a boldogtalanok.

Isten szeme tisztán látta minden lépésüket.

Reszketése elmúlt, egy érzésbe fult egész valósága: rohanni, rohanni a megszabadulás felé.

Átok üldi, áldás várja őket. Minden lépés elszakítja őket a nyomoruságból és közelebb ragadja a boldog üdvösségbe. Minden léptével mintha visszafelé szaladna a jelen gyötrelmeiből, a múlt örömei közé. Ez a kinos éjjeli futás őt, a szerencsétlen asszonyt újra gondtalan gyermekkorába juttatja vissza. Átok a házon, honnan távozik, áldás ahová megy. Átok a kinos, keserű nagyemberi életére, áldás az öntudatlan gyermekkorra. Egy lépés, tiz, száz lépés még s örökre elfeledheti azt a sok rosszat ami vele történt. Nem lesz már egyéb semmi, csak megint újralett gyermeki kora. Ölében viszi, lágyan mint az élet harmatát, csöpp kicsi magvát. Gyermek lesz vele, velük, köztük, három kis megfáradott gyermeket visz haza. Apjának, anyjának ölébe.

Gazdag szeretettel néz előre a házuk felé. Ugy felzsongának, rajjal rebbennek föl benne az érzések. Mintha messze utról, idegenből, esőből, fagyból, szidalomtól, sárból s utálságból rohanna ki, míg hazafelé szalad. Sirni megyen haza a szülei házba, kisirni magát. Még nem is tudja, mi lesz, nem gondol külön apjára, külön anyjára, csak arra, hogy jó otthon, még a kuckó is jó, meleg, bizalmas, az ajtószarkában is jó sirni, a törülköző mögé takart gyerekarccal zokogni. És egy-gyerekeknek érzi magát a két kicsinyével és szalad a porban, amely puha, nehezen szálló nedves lepellel borul meztelen lába fejére.

Fáj a szive.

Ámulva néz utána egy férfi a tanító kerítése mögül. Takács Gyuri. Mintha kísértetet látna, úgy nézi. Megrémült tőle, földbe gyökerezik a lába s nem bír hangot adni. Akkor érez megkönnyebbulést; mikor az asszony betér egy kapun. Az apja kapuján. Sokáig áll még a kerítésnél, végre megfordul s bemegy a házba, ahol a késő éjjelen folyik a kártya. Hárman vannak, a tanító, egy szomszéd falubeli félparaszt-félur, meg Takács Gyuri.

Jeges hidegség fut végig az Erzsi gerincén, mikor ujja hegye az ablaküveghez ér s a hűvös sima lapot megkoccantja.

A szobában rögtön megmozdul valaki.

Szikrázik egy szál gyufa s meggyujtják a mécsest. Aztán szapora léptekkel kisiet az ajtóba az anya. Álmélkodva nézi a holdvilágos tornácon a lányát.

— Itt vagyok édes anyám, — suttogja Erzsi.

— Vajon aztán miért?

— Engedjen be.

Megáll az anya, mintha utját állaná, de Erzsi gyorsan, furakodva megy befelé s maga után vonja a fiát. Az anyja tétovázva beteszi a külső ajtót, egyet gondol, be is riglizi, aztán utána megy a szobába.

Már az ura is fenn van, ott ül az ágya szélén s meghökkent csodálkozással nézi a lányát.

— Mi a bajod? — mondta az anya.

— Meghalok édes anyám! — mondja fájó arccal Erzsi s nem tud sirva fakadni, mert érzékeny szive az apja arcán épen úgy a rosszaló bámulást fedezi föl, mint az anyjáén.

Eddig nem is gondolt magára, de most, hogy leteszi a babáját a falócára a párnák tetejébe, úgy érzi, szétszakad a teste. Amint kiegyenesedett, a háta iszonyuan fájni kezdett, a fejét végig simitotta s két nagy daganatot érzett meg, egyet a homlokán, másikat a hajban, a feje tetején. A karját nem

birta emelni, majd letört. És amit a lelki részvét híjja elfojtott, kiszakadt belőle a zokogás a testi fájdalomtól. Oly keservesen és gyötrelmesen, mintha a rettentő feszültség egy elfojtott lyukon bugyogna ki rémes erőlködéssel.

Apja, anyja álmélkodva nézték sokáig. Nem szóltak, egymásra sem néztek, mint a szeretetlen pároknál szokás, csak magukban gondolták el a gondolatukat.

Mikor jól kisirta magát Erzsí, s lecsendesedett, megszólalt közönyös hangon az anyja.

— Na hát mi baj van?

Erzsí kedvtelenül s restelkedve vállat vont. Lehült a vére.

— Mi? Micsoda? — kérdezte élesen az anyja.

— Semmi, — mondta Erzsí s sirós ajkai meg-rándultak a belső fájdalomtól.

Az apja csak nézte, nézte őt, fáradtan, fásultan, szomoruan.

— Jajhaj! — sóhajtott az anya és kövér, meztelen karjait végigtapogatta keresztben a tenyereivel. — Igazad van jányom, minden férfi disznó, kutya. Galád, becstelen.

Erzsínek összerándult a szemöldöke, egész arca. Igen-igen rosszul kezdte érezni magát. Nem otthon van, hanem idegenben, még az idegennél is rosszabb helyen.

— Azt hiszed, nem tudom mi a bajod? — folytatta az anyja s egyre gyurta hájas kövér felső karjait. — Igazad van jányom. Elég már két gyerek. Egye meg a fene a marha férfiakat.

Erzsí ijedten rápillantott az anyjára, aztán lesütötte a szemét. Ökröndözés buffant fel a torkán, hányás ingerelte. S majd elsülyedt a szégyentől.

— Azt hiszed engem nem vert el apád? — folytatta az asszony kicsinylő szájrántással. Amint a mély kivágásu, ingvállban összeszorított karjaival

feltolta hatalmas melleit, fehér bőre fiatalos ruganyossággal dagadt. Egész teste megőrizte asszonyi szépségeit, csak az arca volt öreg, mély, sötét ráncos, sűrű barázdák eredtek szemei körül, s oly gyűrött és petyhüdt volt barna arca, mint a szerelmi izgalom csatatere. De a teste kemény volt, hogy a bolhát meg lehetett volna pattantani a bőrén s meglátzott friss, temperamentumos mozgásán, hogy ma sem ijedne meg hét férfitől.

— Ajajh, de még hányszor elvert, — mondta tovább. — De mit csináljak? Mégis mindig az lett, amit én akartam. Először én is hazaszaladtam az anyámhoz, de nekem olyan anyám volt, hogy be se eresztett az ajtón, haha, „lódulj innen, azt mondja. Ott az urad, nem bánom, ha tizenkettőbe hasit se“. Az én anyám az asszony vót! Hajajh.

Derülten, vidáman nézett maga elé. Csak saját magának beszélt. Az urának nem, hét számra nem szoktak ők szót váltani. A lányának sem beszélt, attól is egész világ választotta el. De ő azért egész jól megvolt magában s ha idegen ember került közelébe, mindig olyan friss, talpraesett és kellemes volt, hogy az egész világ az „aranyos Takácsnének“ hívta. Senki sem értette a vén szamár „tövigszárast“, hogy nem tud meglenni evvel a szép és kedves feleségével?

A száraz paraszt, aki fekete csontjaival, mogorva arccal ült az ágya szélén s komoly, barna szemével hosszan elnézte a lányát, köpött. Oda pillantott a feleségére s utálattal látta, hogy vakarózik, hogy tapogatja magát, hogy nyujtózik, tekergeti szemtelenül a derekát.

— Csak még egyszer vinne el a fene innen, — gondolta magában, — az én ajtómon se jönnél be többet!

Azzal tovább szíttá egy rossz fogát s hallgatott. Mindhárman elhallgattak. A kis fiu ott kupor-

gott az anyja mellett s álmosan meresztgette nagy szemeit szegényke.

Kietlen csönd volt.

— Most mit akarsz? — kérdezte az anyja.

Erzsi kinosan vállat vont.

Mit akar? Ő? Istenem, hát mit akarhat? Ha halált lehetne idézni a saját fejére, azt akarná. Maga mellett érzi a csecsemőjét, másik oldalon meg-megroggyanó térdü kis fiát, kezével védően vonzza őket magához s ellenségesen áll szemben az idegen két lénynyel, aki szemben van itt vele. Tisztán, teljesen érzi, hogy az anyjával nem virradhat meg egy fedél alatt s hogy az apja senki az ő számára, erejefogyott vén ember, aki konok közönyösségbe fojtja bánatát. És még ő néz szánakozva, résztvevően az öreg ember felé, akit az élet úgy lebert, úgy semmivé aszalt.

Körüljártatta a szemét a házon. Az éjszakai ágyvetés miatt rendetlenség volt a szobában. Ő roppant gondosan, pontosan rak helyére mindent, az anyja oly gondatlanul, felületesen, haszontalanul dob ide is egy párnát, oda is. Minden széken ruha, ágytakaró, egyik csizmája a szoba közepén, a másik az ágy alatt, mindenik piszkos, sáros, pedig hetek óta nincs eső. Az asztalon ott az ételmaradékos tányér, piszkos villa, kés, kanál, felborult sótartó. Falon félrebillent a légyköpte tükör; az asztal fölött függő lámpát tavasz óta nem tisztították, az üvegel alólról-felülről kitörülte valaha olyan darabon, ameddig az ujjá beért, a többi része fekete füstös...

Jajaj. Itt élni! Lehet-e itt élni? Semmi sem változott, minden úgy van, mint régen.

— Az isten áldja meg a dolgot, — mondta az anyja, — ilyen semmiségért felverni az embert a legédesebb álmából. No, hát az olyan nagy baj? Minek van eszed, ha nem azért, hogy élj vele. Na. — És ásitott. — Hát pedig a te uraddal ki lehetne jönni! Kevés asszonynak van olyan ura.

Erzsi fölállott. Szédülést érzett. Minden lelki rongy, minden erkölcsi piszok bűzzé vált, orrába szállt, ami az anyját és az urát egy dézsában bori-totta előtte. És neki, neki kell megérnie, hogy ez az asszony ő előtte védje, neki, az ő számára, az urát!

Undor, halálos undor.

Tévedezve, szédelegve néz körül. Élet ez? Élet? Hát Uristen, mi jön még? Honnan jön ennyi, ennyi csapás?! Mi van még hátra? Van, még mindig van valami? Isten látja a lelkét, olyan kevés kell neki; sem étel, sem ital, sem gazdagság, sem egészség nem kell neki. Olyan kis helyen meg tudna élni, olyan szegénységben, olyan undok nyavalyákban, amilyen csak elért valaha valakit, ha becsület! ha szívbeli tisztaság! ha erkölcsi egészség volna körülötte! Mivel érdemelte ki az égtől ezt a szomorú sorsot, minden bajok legszomorubbját, ami özönnel hull rá.

Az anya közelebb lépett hozzá s a fülébe suttogetta:

— Osztán nem kell olyan nagyon megijedni. Hát mért nem szólsz nekem? Én tizenegy gyereket hajtottam el!...

Irtózatosságot vonaglik az Erzsi arcán.

— Ooáh! — ordítja, üvölti az utálattól s mint a tébolyodott bámul üveges szemmel az anyja képébe.

Aztán magához tér és reszkető kézzel kapja ölbe kicsinyét; mint a farkasnőstény ragadja meg másik szegény kölykét s ki innen! Ki amíg rá nem szakad a ház. Ki, amíg meg nem fojtja ez a rothadt levegő.

Ki, ki, kirohan. Az anya kitárogatja két keze szárát s úgy csodálkozik, az apja törött, rongy teste kimered, úgy néz utána, de nem kél fel, nem szólal meg. Erzsi az ajtóból még visszapillant rá s

meglátja a vigasztalan tehetetlenség gyászát kiülve az apja arcán s megtorpad e képtől. És rögtön megérzi, hogy ezzé fog válni ő is. Így jár, akit megőrt az élet!

És most hová?

Bezáródott mögötte ez az ajtó is: a szülei házáé!

Örökre.

Ujra kint van az utcán. A semmiben. A rettenetes világürességben.

És most hova.

Tévetegül, roskadozva viszi a lába vissza, arra, ahonnan jött. S oly gyorsan száll alá lelki feszültsége, mintha legombolyítják a kifeszített kötelet. Már alig bír lépni, alig bírja cipelni gyermekét.

— Meg fogok halni, — mondja magában — elevenen fogok meghalni, mint az apám. Az erős, a szent, az igazi emberapám. Ha az ideig jutott, én még lejjebb, Le, le, le, le. Földig, föld alá. Leroskadok. Kereszt alatt, mint a Krisztus. Óh édes Jézus. Óh megváltó Jézus. Óh szenvedő Jézus. Óh adj erőt bűnös lányodnak Jézusom. Válts meg uram Jézus...

Mig az imás szókat suttogta, egyre erősebb és nyugodtabb lett önérzése. Mint az áldozati bárány, tisztába jöven sorsával, kész volt elviselni azt. Megszakadt valami a lelkében. Az életvágy szakadt meg. Most már csak a szomoruságra vágyódott a lelke. S örült, érezve, hogy inai aligség bírják, örült, hogy testi szenvedés súlyosbitja lelki baját. Félt, hogy enélkül nem is bírná ki amaszt. Ha karjait kiszakadóban nem érezné, ha háta, válla, bordái a beszakadás fájását nem sajognák, nem bírna most ily rettenetes megnyugvással vágyani a lelki szenvedésre, a megaláztatásra, az ostromozásra, a mártíromságra.

Már készen volt a lelke halálnak halálára.

Egyszerre csak erős, de fojtott s ijesztően ijedt hang kiáltott rá, hogy majd összerogyott tőle.

— Erzsus!

Erzsi megállott s remegve ölelte magához nyugtalanul alvó babáját. A másik percben mögötte volt Takács Gyuri.

— Már az elébb is láttam, mikor erre szaladtál, — mi baj van? Mi? Nem birtam nyugodni, valami kihuzott... Vártalak.

Erzsi halottfakó arccal meredt rá s nem tudott szólni.

— Mi? No mi baj no.

Az asszony megingatta a fejét s el akart szaladni.

— Állj meg... s megkapta a karját.

Erzsi sikoltani akart, de a torkán nem jött ki a hang. Iszonyu fájást érzett összetörött testében s megállott remegve, mint a kihajszolt paripa.

— Beszélj az isten áldjon meg, ne bolondíts meg, — könyörgött rekedt, hergő hangon Gyuri. — Így csak nem eresztelek el. Szólj hát.

— Hagyj el, — mondta gyors, fuldokló hangon Erzsi.

— Nem én, mig nem beszélsz. Bajod van ugy-e. Az asszony intett.

— Az uraddal... Tudom én! Nekem akarsz hazudni. Hazudj annak, aki nem szeret. Az uradnak, ne nekem.

Az asszonynak türhetetlen volt a férfi sok beszéde. Ez maga is megérezte.

— Megvert!?

Erzsi meredt arccal bámult.

— Haza szaladtál!... Az anyád kiszekirozott! Az apád, — eh, az mit tegyen? Elkergesse a lányáért a feleségit?

Erzsi rémülten hallotta mindezt.

— Most mit csinálsz?

Hallgattak s egymásra néztek ijedt, kimeredt

szemekkel. Mindenik attól félt, hogy a másik kitálja a gondolatát.

— Erzsí!

Az asszony gyűlölködően rántotta össze a szemét a teli bizalmu hangra.

— Szereted még az uradat?

Erzsí dacosan, lenézően rántotta el magát.

— Szereted?

Hogy az asszony nem felelt, újra kezdte:

— Megcsalt: kutya. Megvert: nyomorult. Elhagyott menni: utolsó szemét!... Szereted?

Semmi szó.

— Visszamégy hozzá? Elfelejtet neki? Hogy holnap újra kezdje?

Erzsíösszeszorította a fogát s kimeredt a szeme.

— Szereted?

— Mi közöd hozzá! — sziszegte az asszony.

A férfi, aki azt hitte már győzött, visszahőkölt.

— Mi közöm? Ó te istenadta! Nekem mi közöm? Jaj te boldogtalan!... Szeretlek. Az a közöm.

— Akkor hagyj békén.

— Hát elment az eszed! Hogy hagyjalak! Gyerek vagy te, hogy beszéljek veled! Éccaka van! Senkise lát!... Hej a kutyaistenit! — ordított fel hirtelen hörögve, hogy végigbugott a falun.

Erzsiben megállott a szívdobogás.

— Hallgass! — szólott erősen.

— Gyere hozzám! Megvédelek az egész világtól!

— Soha!

— Gyere...

— Soha! — kiáltott rá az asszony teljes erejéből.

A férfi megbénult ettől a kiáltástól, amelyben benne volt az örökös, teljes elutasítás. Lelankadt a karja s egyszerűen engedte, hogy az asszony elmenjen. Láta, hogy siet előre az utcán, a porban

meg-megcsukló inakkal s hogy huzza magával az álmosan, már szinte önkivületben tipegő kis fiát. Iszonyatos keserűség lepte meg a szívét. Csikoritott egyet a fogán majd beletört mind, azzal sarkon fordult s ment vissza, kártyázni.

És Erzsí szaladt előre, maga sem tudta, hogy miért, hova. Szaladt a vérpadra. Szaladt a halálba, a máglyára. Rohant erényével szenvedni s kinjaival vezekelni az apjáért, anyjáért, magáért, a gyermekeiért, ezért a bűnös világért, amely tele van rosszasággal, bűnnel, átokkal. Mert csak annyit érzett, hogy neki kell jóvá tenni, amit más vétett; csak annyira vágyott most, hogy a tisztaság lilioma maradjon ő s áhitozott száz kísértés után, hogy bizonyosságot tegyen erényiről, áhitozott ezer kín után, hogy próbáját adja állhatatosságának.

— Óh Uram Jézus, Szűz Mária anyám! Mi az én szenvedésem a tietekhez! Könyörögj érettem...

Meg volt gyalázva, porig alázva. Soha föl nem éberedik tönkregyávelt lelke, soha nem érzi többet magát asszonymak, embernek, isten büszke valakijének, áldozati bárány! megöldösött lény, mindeneknek utolsója.

Igy ment be a házba, az ura házába. Megtérve a Kálvária hét kőképe előtt maga is kész volt keresztre feküdni.

Az urát úgy találta, ahogy ott hagyta. Végignyújtózva az ágyon, ébren. Dani szégyenülten látta, hogy megtért az asszony. Ő is kitalálta, mi az oka: otthon még keserűbb gyalázat érte, mint itt... És ökölbe csapódott minden ujja, szerette volna szét-dulni a vénak házáat s az üszkei közé dobni őket, amiért az ő feleségével így bántak! Már pedig ő maga is egészen belegyőződött, belenyugodott, hogy elválík tőle az asszony. Jobb is így, mondta magában. Hiába, ha nem összevalók, az isten se párosítja már össze őket. Utálta magát, az életét s

keserű szájjal vetette meg magát, azért egy asszonynak nem tud bálványa lenni.

De most mi lesz?

Erzsi egy szó nélkül fektette le a meggyötört kicsinyeket. Még jó szerencse, hogy olyan egészségesek. A parányit a bölcsőbe fektette, a másikat a maga ágyára, felfelé fejjel a nagy párnára, ő maga pedig eléje térdelt és imádkozott.

Dani el-elszundított, de untalan fölébredt. Erzsi egy percre sem érzett álmodást. Pedig gondolkodni sem tudott, csak mondta magában a litániát:

Asszonyunk, Szűz Mária könyörögj érettünk...

Mikor a pirkadó hajnal bevilágított az ablakon, Dani fölkel, felöltözködött. Szomorú volt és csüggedt.

Egy percre megállott s a sötétben elnézte az Erzsi alakját. Meghatva, elbágyadtan bámulta a nőt, akinek embertelen erőt adott valami ő előtté ismeretlen érzelem. Immár órák óta térdelt ott, mint a templomban, a sötét templomok titokzatos homályában térdelnek fáradatlan asszonyok, fölemelve összesimitott kezüket, oldalra hajtva fejüket, mint Szűz Mária s halk szájmozgással rebegve a csudálatos, gépi szókat, amelyek mindig ugynnazok, mint a vizes csöppjei s mindig bőséges uj érzéssel tudják eltölteni a hívő lelkét, mint a fáradtakét a vizzuhogás.

Daninak kitágult a szeme s féltékenység fogta el a szívét. Vad düh kezdett benne megáradni. Láta, hogy ő nem teheti tönkre ezt az asszonyt. Az ő ereje semmi ahhoz az erőhöz, amely titokzatosan belenyúl annak a belsejébe. Tudta, hogyha most ő engedne hirtelen gyűlöletének s széttiporná az imádkozó asszonyt, annak minden tagja külön az ég felé emelkednék s a testi bántás a lelkét már nem érintené.

Sóhajtott s részvétet érzett iránta.

Dehogy bántaná szegényt. Dehogy is bántaná

többet! Nincs is rá joga! Senki már neki ez az asszony. És ha ezer esztendeig élnek együtt, akkor is idegen lesz örökkön örökké...

Megmozdult s csöndesen, nehézkesen kiment.

Odakint az a szép nyári reggel volt, amely mostanában olyan szivet-lelket élesztően derül föl napról-napra.

De az ő lelke szomoruság ónos szárnyától volt csapzott.

Lehajtott fejjel nézett körül komor szempillái alól.

Itt-ott egy-egy tinó bőgése, kakas kukorítása, emberi száj istenkáromlása hallatszott a friss, áldott reggelen.

És Dani kedvetlenül érezte, hogy itt a munka, a törekvés semmiért, a harc ok nélkül valóért, az égedelem, amely mindent hamuvá tesz. Itt az új nap.

Hintórobogást hallott.

Kemény pillantással nézett ki az utra.

És rettenetes szédüléssel ismerte meg, hogy a grófi hintóban ott ül a grófi pár s nagy utitáska hirdeti, hogy a vasutra mernek.

Tompa rémület ütött a fejébe, szívébe.

És utána bámult az elrobogó hintónak.

S amint az eltűnt szeme elől, fanyar nyál futott össze inye közt.

Mi maradt itt neki?

Ez a rongy falu, rongy nép, rongy élet.

Még azt is utálta, hogy leköpje.

Mi ez? Ez az élet!

Sár!

És megint összekapta a szemét, ökölbe rándította öklét s vadul megdagadt érzéssel lihegett körül.

— Legyen sár! Sár! De még legalább szétgázclok benne!

S veszettül nézett a falura, a házára s fenyegetően utána az eltűnt uri népnek!

II. KÖTET

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I.

Hamar beállott a tél. Már november elején vastag hó borította a földet. Még itt sem volt az igazi tél s a szegény emberek, akik olyan könnyen élnek, mint a madár s minthogy kicsivel beérik, semmit sem gyűjtenek, — már is lopkodták a nagy gazdák napraforgó kóróját tüzelőnek.

Turi Dani, a nyár óta megszokott szótlan, mogorva módján hajtott végig a falun. Nem nézett jobbra-balra, csak a két ló közé a rud végire. A vastagtalpu parasztszán keményen zötyögött a ridegre fagyott hótalan uton. A lovak patkója csatogott a rögökön.

— Hát a csengő, Dani! — kiabált rá egy menyecske, aki nyakig felgyürkőzve szaladt ki egy dézsa mosóvízzel, hogy kiöntse s a lázas, gőzös munkától friss volt, jókedvű, — hol a pergő Dani? Szégyelli magát a lovad!...

Dani nem felelt. A homloka egy árnyalattal komorabbra húzódott; úgy ült a szekér elején az ócska fekete gubában, benyomott báránybőr süvegében, mintha nem látna, se hallana; csak bámult mereven maga elejbe, a ló lába elé szaladó rögökre, a szemetes, ganajos utra, amelyen minden olyan keményre volt fagyva, mint az ő lelkében.

Nem látta két oldalt az utcasort, sem az embereket, akik pipavégről diskuráltak egy-egy kapuban, sem az asszonyokat, akik még most is utána néztek azért Turi Daninak.

— Há má mégis hát mi a fene baja van ennek?

— kérdezte egy gazda szószaporító komáitól, akikkel jól begubázva szidták a hideget, a telet, nyarat, kormányt, meg az istent.

— Ajjé, nagy annak a baja. Nem nyelheti le eccere a kiskarai tornyot. Az a baja.

Dani a nyár óta valóban hihetetlen kapzsi lett gyűjtésben, munkában, vagyona szaporításában. Azzal a fáradhatatlan szenvedéllyel, amivel, mint a tűz tudta mindig megemészteni, amibe belefogott, most tiz emberre valót dolgozott. Nem törődött már sem a feleségével, sem a gyerekeivel, sem az asszony-néppel, csak a pénzszerzéssel. A nyáron minden nap bent volt az ügyvédnél, még se birta megkapni a meghalt bérlő örökét. A gróf elutazott Afrikába, a grófné hallani sem akart többet a kiskarai uradalomról; László gróf, a sógora meg nyíltan kijelentette, hogy ellene van a parasztoknak. Mégsem történt semmi. Egyelőre nem is volt sürgős, újévre kellett meglenni a döntésnek.

Ahogy közeledett a falu végéhez, a kastélyhoz, Daninak is eszébe jutott újra a dolog.

Egyszerre csak önkéntelenül felpillantott s jobbra lenézett az utcára. Bora állott egy kapuban. Be akart menni, de a Dani kedvéért kilincsre tett kézzel visszafordult. Dani szórakozottan jártatta a szemét a szép lányon, akiről vastag szürke nagykendőjében is megérezte, hogy karcsu, ideges teremtség. Csak épen egymásra néztek. Nem történt semmi. Nem szóltak semmit. Még csak nem is köszöntek egymásnak a szemükkel sem. Csupán csak megnézték egymást. Bora a maga ideges, érzékies, odameredő nagy nézésével, Dani komoly, férfias, vizsga tekintetével. S Danival elszaladt a szán; fejét sem fordította vissza a lány után. Előre nézett újra, le a földre. Bora pedig benyitotta a deszka kisajtót s ropogós, friss, halk neszű léptekkel ment el a tornác előtt be a házba,

Éles szél csapott a Dani szemébe; lejjebb huzta a süveget a szemöldökéig, lesütötte a fejét s gyorsabban hajtott neki a szélnek. A fákat vastag zuzborította, fehér volt az egész világ s az akácok vastag fehér lombjáról a szél hóport rázott le. A lovak gőzölögtek s dér fagyott a szőrük szálahegyire; nagy fekete varjak tanyáztak itt-ott valami hulladékon s lomhán reppentek föl a ló elől.

Dani felpillantott, végignézett a fasoron, amely közt siklott a szánja. Csuda kép ez, a dusan bezuzmarázott ut, fehér cukorfák ezernyi ezer foka, Megfagyott tündérország, amely holtában új gyönyörűség. Dani hunyorított, megpihentette szemét, aztán újra a lovaira nézett s érezte az arcába vágó szél szurdosásait.

Az árok hidjánál gyors fordulással kitért az országutról a mezőre, az uttalan utra, ahol nyoma sem volt a dülőut csapásának a hó alatt. Repült, farolt a szán a sima havon, amely keményre volt fagyva, hogy a gyors lovak patája nem szakadt bele.

Nagy, nagy magánosság közepébe csöppentek. Csak a szél csendes suhogását érezte a fülében, meg a szán csikarító éles surlóhangját, a lovak egyenletes taktusát, fuvását, de a nagy sik mezőn sehol semmi más nesz nem kelt szárnyra. Kékesen villogott a hómező nyugatra, bántóan szurós, sárga fénnnyel keletre. A reggeli nap áttört a laza opálos égen, amely köröskörül ép olyan egyforma, bágyadtan világító volt, mint a hó.

Dani szórakozottan figyelt rá a nyul csapására; tapsifüles járt erre, még a friss hóban, a mély hóban s hasig dagasztott benne.

A két jó ló repült előre, gondolomra, találomra. Itt-ott egy-egy kukoricaszár állott ki s leszakadt szárnyakkal cipelte a rácsapzott havat. Egy távoli tanyáról kutyaugatás hallatszott különösen, idegenül, de mély csendüléssel.

Jó félóráig rohantak így. A két ló, mintha ki akarta volna rugni az istállóí zsibbadtságot csülkeiből, nyargalt mint a szél. Daninak kipirult az arc-éle s egyre fogyott kedvetlen maznasága. Egyene-
sebbre ült a deszkán s a guba alatt nyújtóztatva derekát, megropogtatta gerinccsontjait. Magára érzett s szilajul rántotta össze a szemét. „Gyi te ló!” Porzik a hószíne. Jól esik a szél. Feljebb tolja sipkáját, hogy telibben érje a levegő s gyorsabbra rándítja a gyeplő szárát. „Gyi, gyi, kutyaló!” Mit törődni az étellel. Mit a bajjal. Ki mit árthat? Ki mit ér? Kire mi gondja az embernek! Sima az út, szalad a szán, álljon elébe aki mer. Előbb-utóbb mindent elérünk, ha élünk. És mért ne élnénk, mikor élni jó, élni szép, élni mégis érdemes! Ez az egy öröme van az embernek, hogy él és tesz, és repül! „Gyi te ló! Kutya! így! véretek. Gyi te hát! Gyi hé! Gyi hé! Gyi hé!”

Végre szemébe tűnik a nagy körtefa s erről eszébe jut, hol jár, mit akar. Meglepetve néz körül. Puszta a föld, az ő földje. Sehol nyoma sincs a kórókazalnak; azért jött ki most, hogy hazahordja míg el nem lopják s ime csak a moncsalékját, a maszatos, hóba taposott, hóba fagyott helyét hagyták meg a gazdának.

Dani éktelen haragba tör ki s a magas egekig hasít a káromkodás, amellyel a tolvajt körülteremti. De hiába, a kóró nincs meg. Nyilvánvaló, hogy nem régen hordták el; most, mióta felfagyott a hó. Ma! itt a friss csizmanyom; a szántalp gyürte hó olyan friss, mintha ebb a percben járt volna itt a tolvaj.

Körül néz s a távolban nagy sötét foltot, egy futó boglyát lát meg. Az ő. A tolvaj.

Utána.

Előveszi az ostort s közé vág a lónak. A két tüzes állat idegesen kirug. Még egyszer végigvág rajtuk. És még egyszer. Kitölti dühét; a vékonyába,

a hasa alá ereszti az ostorhegyét, hogy a lovakat majd megeszi a fene.

Aztán megereszti a gyeplőt s repül a két állat, mint a fűtyülő szél. Dani bedugja az ostort a helyére a szánódalba s ereszti őket. Utána a tolvajnak. Szakadékon röpködnek át, le a vájásba, fel belőle. Néha olyanokat ugrik a szán, majd átpattan a lovak felett, néha olyat farol, majd felborítja a kocsist. De csak előre. Semmit sem kerülnek ki.

Ma jól esik épen ez a harc, ez a futás. Dani a süveget a bubjára taszítja s villogó szemmel kémli az üldözött szánat. Az nem sejt semmit. Nyugodtan, egyenletesen poroszkál s a távolság rohamosan fogy köztük. Dani reméli, hogy míg a fasorba, az ország-utra beérne a zshivány, rajtaüt akkorra. De jaj keserves lesz. Ha az öregisten vón, se irgalmazna neki. Hátranéz s megbírálja a vasvillát félszemmel. Lesz annak dolga. Mikor csakugyan közelre éri, vissza is fordul s kezébe veszi a villát. Olyan jólesően fogja a markába, hogy érzi minden inában a férfiúi erőt. Egészen más ember már, mint akinek elindult hazulról. Már nem fáradt és kiállhatatlan, nem közömbös, mit se bánó. Felpezsdült benne a vér.

Szótlanul folyik a verseny. Nem is verseny, csak üldözés. Az első szán nagy rakodásával nyugodtan halad, tudomást sem vesz arról, hogy nyomában a gazda. Gondosan, csöndesen döcög a szántalp s óvatosan billen a kóróboglya. Minden akadályt kikerül s a hófúvásra sem ereszkedik, hogy be ne szakadjon. Danit szörnyen bosszantja, sérti ez a nyugalom. Nem is kiált utána a zshiválynak, akiből mit sem lát, még a lovait sem, csak tartogatja az indulatját. Mikor már beérte, megcsöndesíti a lovait s melléje hajlja a kórótolvajnak, rákiált:

— Állj meg, hé!

Amaz visszafogja lovait, megáll. Dani leugrik a szánkájáról s vasvillával kezében, odalép.

A következő pillanatban megszégyenülve hőköl vissza.

Az apja néz rá a szánról.

Egy ideig hallgattak s Dani elfelejtve minden haragját arra gondolt, hogy megvénült az apja. Az arca elborult s mély ráncok verődtek rajta. Kopott, lapos szemöldöke alól kék szeme élesen néz s az egész emberből epés keserűség árad.

Dani, mint az apja előtt mindig, megjuházva néz félre, kikerülve szemét, mintha bűnösnek érezné magát előtte. Pedig egyetlen bűne az volt, hogy ő gazdag lett s a szülei ma is még a régi nyomorban éltek. Kárára nem volt a családjának, inkább sokkal segítette őket, régebben pénzzel is, vissza nem kapható kölcsönökkel, ujabban, mióta gazdagabb s jobban megbecsüli a pénzt, már csak amolyan erkölcsi támogatással. De mindig érzi, hogy adósuk s ezért, hogy ne kelljen látni az inséget, elkerüli őket. Az öreg Turinak szavajárása volt, hogy „képen váglak, ha a bajuszodat a füledre tekered is!“ De bizony mégis kinőttek a keze alól a fiai, csak ő maradt meg a régi kapás nyomorúságban, pedig isten tudja hol szedte, hanem nagyon uri hajlamai voltak. Nem is szeretett dolgozni, inkább spekulált, jött, ment s apró seftekre költötte, amit össze tudott keresni, vagy a fiaitól ki tudott préselni.

Megérezte az öreg, hogy fölibe kerekedett a fiának s akarattal fokozott keserűséggel ripakodott rá.

— Nem restelled magad a kutyától . . .

Dani gyorsan ráomlott közönyösséggel vont vállat.

— Szégyen, gyalázat. Az ember felneveli őket, de azért, ha mán kikerül a házból, egy se nyit rá ajtót többet. Ott fagyhatunk rakásra. Bánod te? Egy szeker napraforgót nem hoz: nesztek! . . . Az anyád dögösködik, tudsz róla? Ej . . .

Közé vágott a lovaknak, azok örültek, hogy pihentek egy kicsit s óvatosan tovább vitték a szánat, a tűzrevaló napraforgó-kóróval.

Dani ott maradt, utána nézett az apjának, egyet sóhajtott, felült a szánba s egy kis révedezés után újra visszafordította a lovakat a mezőnek. Örült, hogy nem vesztette el teljesen a kedvét, inkább valami csintalanság forgott az eszében, ami egészen felvillanyozta.

— Majd bolond vagyok, — gondolta magában, — hogy kóró nélkül megyek haza. Csak kint van még valakié.

Nagyon megörült neki, hogy nemsokára napraforgó-csornók sátrait látta; s még jobban földerült, mikor kiszámította, hogy a Takács Gyuri kóróját fogja most ellopni. Vidáman neki állt s fölrakodott erősen, lekötötte jól a terhet a rudalló kötéllel s gondtalanul indult hazafelé.

Már nem mulik el, nem már a vidámitó érzés, amely a pusztai szél danájára lopózkodott be a szívébe. Valami úgy feszítette belülről, olyan jól-esően, ahogy már régen nem érezte magát. Nyujtózkodni szeretett volna s egyre mosolygott, hogy ő most meglopta a Gyuri sógort. A nyár óta titkos, egyre jobban feszülő vetélkedés volt köztük s nem botlott elő olyan apróság, amivel ki ne igyekezett volna egymást forgatni a két ember a béketüresből.

És eszébe jutott Daninak Bora, akiről tudta, hogy Takács Gyuri utána vetette magát. Elmosolyodott, neki csak egyet kén szólani, csak a kis ujját kén mozditani, csak egyet kacsintani s a lány rögtön esze nélkül rohanna utána . . .

És eszébe jutott, hogy a felesége után is így járt valaha Gyuri. S érte ugrott kutba az Erzsi.

És eszébe jutott a csufneve, amit mégis a fülébe hozott a szél. Tudta, hogy a sógora ragasztotta rá s annyi volt az elégtétele e percben, hogy

az a szó őneki mégis minden szerelmi sikerét s Gyurinak minden irigységét kifejezi.

És más egyéb is jutott eszébe, mind csupa olyan dolog, s mind csupán azért, hogy lenézhesse érte Gyurit, aki semmi ember, rongyember, sár: egy Turi Dani mellett!

És mégis, az a hur, amit a felesége emlékének pusztá felbukkanása megpendített benne, — tovább rezgett s fájdalmas, keserű és gyötrelmes érzéseket ébresztett föl.

Mit ér, ha még százszor olyad nagyra lát is ő maga, Turi Dani léte; mit ér, ha nincs hatalma az asszonyon. Az Erzsi, az asszony ott sorvad el a szeme láttára, lefogy, mint a hold, leolvad a csontjáról a hus, bőre alól a puhaság, már is olyan, mint a lábönjáró halott... Nincs mód, hogy valaha visszatérjen a régi élet, a régi érzés. Csak lehetne legalább gyorsabban végeznie az élettel. De így, együtt élni egy tetemmel, ez több, mint amit egy férfi el bír viselni. Daninak a hideg fut végig a hátán, ahányszor a feleségére pillant s ha rágondol... Hát meghal. Haljon meg. Ha nem akar élni, jobb is. De így élni, hogy minden percben meghal valami benne... Így hogy magával viszi a sirba az eleven, erős urának az erejét és kedvét, ez borzasztó. Ez a borzasztó. Ha kétségbeesésében a nyáron elemészti magát, s kibuvik ebből a világból, azóta elsiratták, elfelejtették volna. Rendben volna. A gyerekeknek új anyát keresne... S eszébe ötlik Bora, amint ott állott ma is a kis kapuban, hogy nézett férfibámuló szerelmes nézéssel.

Nagyot sóhajtott.

A lovak csendesen, taktusban vitték előre a szánat. Nemsokára itt volt a fasor s bekanyarodtak az országútra. Megint ott szaladtak előre a pompás fehér álmuton.

Dani konokul rándította meg a szemöldökét.

Ej mit, még ma fölrakja a csengőket a lovakra. Nem ér ez a gyászos élet semmit.

Magára erőltetett hetykeséggel nézett előre s egy-két szót dudolt valami farsangi nótából.

Egy toprongyos alak ügetett előtte s félreállott már jómesszire a szán utjából a hóra. Egy vén házaló zsidó volt.

Daninak ötlete támadt.

— Halt! — kiáltott a zsidóra.

Ez bámulva s kissé megszeppenve nézett álltából a parasztra, aki megállította lovait s a nagy gubából fenyegetően pillantott felé.

— Hát mi van a batyuba Mojse? — rivallt rá Dani.

— Amit parancsol kérem alássan.

— No egy kettő, ki vele.

— Dehát...

— Szaporán, mert a nyakadba sózom ezt az ostort.

Az öregnek piszkos, szürke szakállá mozgott, de szó nem jött ki a száján. Nem ismerte még ezt a vidéket, nem tudta kivel van dolga, mire lehet számítani. Igen apró kis ember volt, füles posztósapkájából úgy pislogott ki vereslő szemü vércse arcával, mint a megfogott madár. Horgas, piszkos, remegő ujjáival szaporán s mégis sikertelenül bontogatta a kockás nagy vászonabroszt. Közben okosan leseledett a paraszt arcába, kémelve, mifajta emberrel van dolga. Még ma is olyan gyáva volt szegény öreg, mint mikor gyerekkorában szabták ki a nadrágját a parasztok kutyái. De azért vakmerően vágott neki jó emelet batyujával a világnak, hogy minden bokor zörrenésétől megijedjen, nem farkas és nem rabló bukkan-e ki mögüle. Mindig külön hálát adott az istennek, ha hazaért a családjá közé s alig pihent meg otthon egy kicsit az uri fiai és nagyuri menyei közt, megint csak nyakába vette az országot s tovább házalt az üvegkalárisokkal, garasos zseb-tükrökkel és olcsó selyemkendőkkel.

— Siess mán atyus!

— No majd nem sietek? Épen neked nem sietek. Még majd táncolok is. Mi?

Dani nevetett s kikönyökölve a kóróhegy elől, amely felfogta a hátulról jövő éles szelet, vidáman nézte, hogy huhukkolja az öreg a körmét, amely kékre gémberedett, míg a batyu kötését tartotta vele. Különben ki volt melegedve az öreg és sovány, vékonybőrű arcélén vörös foltok ütöttek ki.

A paraszt végig mutogattatta magának az egész raktárt s egy messzeviritő selyemkendőn akadt meg a szeme.

Az öreg fölnézett, várva, hogy választ-e valamit a paraszt. Igen rosszkedvű volt, nem tudta biztosan, nem csak komiszkodik-e.

— Valami selyemkendő kék nekem . . . — szólt Dani, mintha pénzért adná a szót, — ojan jó nagy, nyakbavaló, jányak való . . .

Az öreg megértette s mohón, remegő ujjakkal válogatta a holmiját. Egyet kivett.

— Ez fájn lesz.

— Ez nem szép! — habozott Dani, aki még sohasem avatkozott effélébe.

— Ha én mondom akkor szép.

Dani nem mert ellene mondani az öreg, határozott, fölényes kijelentésének. Forgatta, tapogatta, nézte a kezében a kendőt.

— Ösztán mit kóstálna ez?

— Tizenöt forint.

— Ejha! Van lelke ennyit kimondani?

Az öreg végignézte és várt. Dani alkudni próbált. Leintette.

— Adja csak vissza barátom, magának nem szép kendő kell, magának olcsó kendő kell.

Dani szinte elvörösödött.

— Nekem bizony szép kendő kell, de ez tíz pengőnél többet nem ér.

— Tessék menni üzletbe, kérni ilyet, tudni fogja mi az ára, ha olcsóbban kapja, mint tizenkettő, köphet nékem szembe.

Odaadta tizenegyért. Daninál mindig volt pénz. Egy tizest, meg egy ötöst adott oda. A vén ember apró pénzt adott vissza. Meggondolva számolgatta a hatosokat, „tévedés kizárva.“

— Nyolc meg kettő, az husz

— H

— Azaz tiz . . .

Dani nagyon dühös lett a csalási szándékért, azért mordult közbe. De mikor megolvasta a visszakapott pénzt s látta, hogy semmi sem hiányzik belőle, egy hatost odalökött az öregnek.

— Ezzel meg akartál csalni, nesze legyen a tied. Az öreg megvetően rugta félre a pénzt a hóba.

— Nekem nem kell tüled az ajándék. Add apádnak, hogy éhen ne haljon.

Dani iszonyu dühbe gurult. Majd hozzávágta a vasvillát a vén zsidóhoz, aki közönyösen csomagolta össze a butyrát. De csak lenyelte a haragját, guba alá vette a selyemkendőt s a lovak közé csapott. A két ló már dideregni kezdett s vigan ugrott ki, egy perc múlva messze elhagyták az öreg zsidót, aki pontosan, rendesen rakosgatta csomóba sok dib-dáb holmiját.

Fütyörészve, mosolyogva nézett maga elé Dani. Nem volt benne biztos, mit csinál a selyemkendővel. Már feltűnt a falu vége s a kastély havas tornya kilátszott a fák lombja fölött.

A faluszéli kutyák unalmukban egyet-egyet vakkantottak, ásitva vonítottak, Dani megcsendesítette a lovakat és lépésben haladt előre a kerékvágásos utca zökögőjén.

Egyszerre csak látta, hogy Bora kilép azon a kapun, ahol bemenni látta volt. Ez a lány ő rá várt, mert sietve jött le az udvaron. Biztosan az

ablakon leste őt s abban a percben jött ki, mikor épp a kapu elé ért a szán. Megint olyan álmélkodva, ábrándosan bámult felé, ahogy meg szokta tenni mindig, ha Danit meglátta; egész lelke mintha bele lett volna téve ebbe a nézésbe.

Dani megállította a szánat.

— Bora!

— Mi.

— Gyere csak.

A lány készségesen odalibeggett elébe.

Daninak megrémlett, milyen vakmerőséget akar. Nem fogja elfogadni a lány a kendőt. Az egész falu szemeláttára! Már nézője is van a harmadik szomszédból. Egy óra múlva az egész falu tudni fogja. Izgatottság gyült fel benne s szinte ködös lett tőle a szeme. Egy perzig belenézett a Bora mély dióbarna szemébe, amely gyujtogató hőséggel volt ráfüggesztve, aztán elszánta magát, egy szó nélkül kivette a selyemkendőt s a lány kezébe adta.

— Nesze.

Bora elvette. Egy szóval sem tiltakozott ellene.

Dani nagyon meglepődött ezen s összevonva szemét fürkészve nézett a lány arcába. Nem talált abban semmi különöset; sem csodálkozást, sem zavart, meglepetést, tiltakozást. Bora, nyugodtan, természetesen vette az ajándékot s ajándéknak vette. Csak ép nagy változás történt a kifejezésében. Az ábrándosság tűnt el az arcáról, a pokoli mélység mintha összehuzódott volna a szemében s rövidmélyű tisztasággá vált volna. Az izgató, titokzatos odaadás helyett rövid, egyszerű megértés tűnt fel rajta. Az alázatosság helyett fölényesség, a rabszolgaság nyomában a parancsoló nő önérzete. De mind az egész csak egy árnyalat, amit a hirtelen vérszerelembe bomlott férfi nem látott, nem is érzett meg. Danit valami zavarta s ez önmagából

eredt, a saját tettének s helyzetének szokatlan voltából. Fonák volt neki a perc, amelyben mindenki megbámulta. Fonák a tett, amely mintha kifordította volna eddigi életrendjéből.

Megérezte, hogy nagy hibát követett el. Szinte meglepetve bámult a lány arcába s ráemlékezett, hogy ezt még sohasem csipte, nem csókolta meg. Ehez a lánynak eddig egy ujjal sem ért, meg sem érintette. És a rövid pillanat alatt, amit szemébe függesztett tekintettel, merev, félszájra vonuló mosollyal átélt vele szemben, szinte megbénult öntudattal, akarattal, biztosan tudta, hogy rosszat tőn magának, amikor nem pofonnal kezdte a dolgot, — hanem ajándékkal.

Szeretett volna rákiáltani, de restelt. Úgy érezte, hogy a lány okos, ravasz szeme, — milyen más ez most, mint az elébb, — átlát rajta.

Megrántotta a gyeplűszárat s a lovak megindultak.

És rettenetes izgatottság gyult ki benne, amint eltávolodott a lánytól; vissza akart nézni, mit csinál az a cafra. Sorra mutogatja a kendőt? Tán már a vállára is terítette... Az utca tulsó során gyalog jött szembe rá Takács Gyuri. Hm. Ez is látni fogja egy perc múlva...

Megint mogorván bámult a rud végére, a ló lába elé odaguruló havas, piszkos rögekre s a lelkében egész földindulás reszketett. Nagy akarások és fölgerjedt érzések háborogtak benne; restellte magát s a szívét szorította valami megalázottság; érezte férfiatlanságát s jóvá akarta tenni. Dühödött volt, Borára dühöngött, utálta, leköpte, legyurni, sárba taposni kívánta. S forrott mint a megbomlott föld mélye és tüzet vágyott okádni.

A falubeliek, amint elnézték őt komoran ülve a nagy gubában, szemére nyomott süvegben, nem is gondolták volna, hogy ez a Turi Dani egészen más ember, mint az, aki reggel kihajtott a mezőre.

II.

Takács Gyuri utána nézett a Dani szekérének.

— Mit néz Gyuri bácsi, — vetette oda neki a Bora, amint elszaladt mellette. Kötelességből szólott hozzá s állott meg egy percre a lány, letérve a nagy férfi elől az árokpartig, hogy furcsát ne gondoljon róla.

— Nézem, milyen kórója van ennek a sógornak.

— Bizony, magának sincs különb.

— No az enyimbe még több az ágaboga . . . Iszen te ott voltál, te. Emlékszel mennyit csufolkodtatok velem, hogy minden napraforgóm hetet fiadzott.

— Hát, ráfér Gyuri bácsira. Ha másképp nem tudja szaporítani a fajtáját.

A lány ideiglenes mozdulattal állott meg s már szaladt volna tovább.

— Te! — szólt utána Gyuri. — Mi van a kendő alatt?

— Kis malac, nem hallja, hogy visit?

— Nem kis malac az, hanem kis bárány, kilóg az egyik lába.

Bora ijedten kapott oda s följebb emelte a kendő csücskét. Kivörösödött az arca s elfordult.

— Vigyázz, mert párt kell azér adni. Megfognak a feketeszőrű kis bárányodat.

A lány a szeme sarkából felgerjedt nézéssel, odaengedő lánysággal pillantott vissza rá.

— Hadd fognak. Ócsón nem fognak meg.

És szemérmletesen elpirult.

— Ó te gyalázatos . . . Én is neked adom érte ezt a gubát. Ne.

A lány szeme már ködbe volt borulva, belső izgatottságától a hang is alig jött ki a torkán s úgy nézett a vásártevő férfira, mintha már érezné, hogy el is adta magát neki. De az esze azért a helyén maradt.

— Ó nem kell olyan fenn kezdeni, mer osztán mi lesz tovább?

— Elég előre egy selyem pruszlik is. Mi?

— Hát.

Még egyszer odavágott olvadékonyan a Gyuri szemébe, hogy a férfinak kigyult a csókadója, mint a fekély, azzal elszaladt, kacéran riszálva magát, sok ráncu vékony ingerlő szoknyáit.

Gyuri utána nézett mohón, keményen s megsijta a szája sarkát, aztán tovább ment,

— Megállj szép Turi, most azért az enyém lesz a jány.

III.

Dani behajtott a nyitott kapun. A lovak megállottak s ő körül nézett a kiskocsis után. A nagy udvar üres volt, senki sem szaladt a gazda, az apa elébe. Daninak keserű nyál gyűlt a szájába.

Egy percig állt és várt, mielőtt lekászmálódott vón az ülésből. Olyan nehezen mozdult most.

Nagy kacározást hallott az ól sarkán tul; a kis kocsis, suttyó legényke a szomszédaszszony lányával, az Irénnel havazkodik. Dani közönyös, bosszus, érdeklődő szemmel nézett oda. A lány sovány, csirkehusu volt, de fürge, harsonásan kacagó, s torka szakadtából sikoltozva tépázta a fiut. Alig tizennégy esztendőös gyereklány, a fiu se sokkal idősebb. Nagy viháncolásuk közben észre sem vették Dani bácsit. A legényke havat gyömöszkölt a lány nyakába és ez olyan pofonokat adott neki, amilyen egy lánytól kitelik, kapkodó, karmoló, suta mozdulattal. A hangja, az édes, üde, megcsikkanó sikkantása szivig hasított.

Dani ahelyett, hogy leugrott volna a szekérről, még jobban behuzta magát a gubába s tűnődve nézte a gyerekeket.

Irigység harapott a szívébe, a májába.

És nem haraggal, de elkeseredéssel, kétségbeeséssel érezte meg, hogy mennyire megvénült.

A minap egy csomó havat csapott ennek a lánynak a nyaka közé, de milyen más volt az. Ő, a bácsi, tréfált a gyerekekkel, aki játékosan, kissé kacéran, de gyerekengedelmességgel tűrte s szaladt előle. Most bezzeg tud a kisjérce a kiskakassal, mint maga párjával játszani.

A lány anyja ezelőtt 16—18 esztendővel épen ilyen gyermekpajtása volt neki. Később, asszonykorában, szeretője.

Hát már csak ezek az ő párjai, a megvénült, kiszikkadt bordájuak, akik jajgatnak ölelés közben, hogy fáj az oldaluk, hátuk, csontjuk?

Daninak iszonyu keserűség, az élet nagy keserűsége gyüremlett föl a lelkében.

Hát elszaladt már előle az élet, a fiatalság. Hát százával nőnek körülötte a lányok, s lesz idő, mikor egyiknek sem dobban meg a szíve, a kíváncsi szíve, ha meglátja őt... Lesz idő?... Itt is van már!...

Hiszen ő olyan vén ember már, akit nem lehet magáért szeretni. Ajándékot ad ő már a fiatal lányoknak, hogy azok erőszakot tegyenek az igazi érzésükön.

És elnézte a két gyereket, akik olyan nagyon civakodtak, hogy alig bírtak elválni egymástól.

A másik házból kijött a lány anyja s nagyot kiáltott!

— Irén!

A lány ugrott és szaladt és még egyszer visszakacagott a fiu felé:

— Megájj büdös!

És csucsoritotta a száját s nagy huncut fekete szeme kacagott.

Az anyja megkapta a karját s megrázta, mint

a gyereket szokás. Olyan utálatos vén bestia volt így a Dani szemében.

Elfordult tőle.

S a másik oldalon, a maga házából a felesége lépett ki a pitvarajtón. Az arca fakó volt, gyűrött, sápadt. Mintha örökké pincében lakna, még hunyorít is a szemével a hóvilág miatt. A ruhája lóg, semmi melle, teste, mint jól-rosszul összeálló darabok lógnak a karjai, lábszára. Ez az a hires lány, a Takács Erzszi? aki után járt, akire vágyott? Mikor egy este, késő ősszel, azt mondta, hogy de jó vón egy kis szilva, — ennek vitt ő egy akkora ágat a gróf szilvásából, mint egy ház?...

Megmozdult, elfordult s újra áttévedt a szeme a szomszéd udvarba, ahol Irén frissen, üdén szaladt be a kutról egy csupor vízzel. Milyen könnyű a bokája, mint az őzé; milyen formás, fejlődő, mint a kihasadó bimbó.

Dani nagyot sóhajtott.

IV.

A kórót is lerakták s körülnézett valami munka után.

Dél volt. Ebédelni hívta a kis fia.

Dani az ölébe vette a gyereket. A fiu odahajolt, odasimult hozzá. Az apát meghatotta ez a gyöngédség, magához szoritotta a testét, de nem szólott egy szót sem.

Bement vele a házba.

A szoba tulságosan meleg volt. A bölcső mellett állott a másik kis fia; egészen pucér volt a gyerek s hátra volt kötve az inge, úgy csuszkált a szoba földjén. Sáros volt, maszatos a füléig. Valahogy felállott az ingó bölcső végébe kapaszkodva s most meg se mert mozdulni, mert mindjárt meglódult a rengő bölcső is. Várt valami segítségre.

Nagy bábész szemeket vetett az apjára. Feléje nyújtotta az egyik kezét s azt mondta gúnnyögő szóval:

— Hej tte! Hej tte!

Daninak gyöngéd érzés támadt a szívében. Lehajolt s felvette a csöppséget a másik karjára.

Ugy állott ott az asztal sarkánál. A felesége a tűzhelyről épen hozta a tál levest s egy szomorú mosoly lopta be magát az arcára; mintha a régi, a remélt, a hiányzó családi boldogság lehelletét érezte volna meg.

Dani maga is megsejtette, hogy ez volna rendén, ez volna az igazi élet. Felsőhajtott, két hallgatag gyermekét megölelte erősen s valami imaféle óhajtás kelt a szíve mélyéről. Ha most így mindnyájukat agyonütné egy lesújtó villám, ő be jót tenne mindannyiukkal. Be sok szenvedéstől mentené meg őket. Ki lát a jövőbe?

Egy bizonyos. Jó nem jöhet többet.

— Na. Helyre boci! Helyre!

Leültette mindenik gyermeket a székére, ő maga is beült az asztal belső oldalán a karos lócára. Az asszony már hónapok óta nem ült le az asztalhoz, most idehozta a tányérát ő is.

Dani elmélázott. Hogy is volt az, hogy veszett ki ilyen nagyon az életükből a boldogság? Ahányszor a családja meleg körét megérezte, mindig valami sajátságos lankadtság vett erőt rajta. Örökös harcot, lappangó, titkos küzdelmet érzett maga és a családi élet között. Olyan ellentétet, amely sosem került szóba, de egy percre sem szűnt meg. Ugy rémlett neki, hogy a család a hinárnak, valami kényelmes, jóleső, boldogító hinárnak ezernyi szállával igyekszik őt körülfogni, lehuzni az iszapba, a lágy, meleg latyakba, ahol heverni kell és hizni lassan rőfögve, mint a disznónak, míg eljön az idő, a disznóölés napja. És benne valami érthetetlen

törekvés dagadozott. Nem engedte magát, ki, ki akart rohanni, szabadulni ebből a csudálatos zsirszagu kényelemből. Ha szárnya van, bizonyosan régen elrepül világtalan világokig. És a legnagyobb baja mégis az volt, hogy nem birt keményen tenni valamit. Nem birt szakítani. Nem birta otthagyni ezt a kiállhatatlan asszonyt, a gyerekeket, a házát, a földjeit, a vagyonát, a népek előtt való tekintélyét s a biztos jövőt, ami ebből a mából ki fog itt fejlődni. Utált mindent, más életet, magasabbat, merészebbet, tevékenyebbet óhajtott, de nem birt neki vágni a semminek, hogy újra kezdje a harcot idegenben, ereje frissességének megfogytával, ruganyos ábrándjainak sok kipukkant hólyagját elveszítve. És élt s csak sorvadt, érezvén szomoru legyáulását s érezvén erőinek pazarló elpárolgását. Hogy telnek ezek az utálatos napok, gondolta számtalanszor magában és istenem, mit tudnék én csinálni! csak alkalmam volna rá! Hozzáfogott kukoricát morzsolni s óraszámra nézte, hogy peregnek ujjai alól, a kisszék kése alól a kukoricaszemek. Ez vagyok én, — gondolta, — ez a kisszék, a mék itt áll a sarokba egész éven át, csak rozsdásodik a szélbe vert penge. És birná, hogy éjjel-nappal egész éven át, morzsolja a kukoricát. Uristen, mennyit lehetne vele lehántani. Mennyi munkát tudnék én elvégezni! . . . De csak telt ez a nap is, mint a többi s ő szomoruan, savanyuan számlálta elveszett napját a többihez. Ha még a reménység sem volna meg, hogy egyszer majd csak elhozza az idő magától a cselekvés idejét, amikor kipótolhatja a hosszú tespedést, akkor igazán tönkrement volna magától, megőrölte volna a szu belülről, mint az öreg hombárt, amelynek kidült az oldala, hogy megtöltötték a lemorzsolts uj tengerivel.

És Erzsi, aki szintén reménykedett, hogy talán mégis jó az Isten s az urát csak hozzátöri egyszer

a családjához, ha kiforrt, kitombolta magát, szomorúan látta, hogy mióta Dani az egész világtól elvadul, azóta úgy jár-kél, mint akiben nincs lélek. Néha szinte szánni tudta ezt a nagy erős embert, amint fejtellenül bolyongott a házában heteken át. Jól tudta, hogy ő az oka, s nem egyszer számotvetett a lelkével, nem másként kellene-e ő neki viselkednie az urával szemben? De Uristen, hogy? Ugy hogy ő segítse tán elő az urának családon kívüli vágyait? Élt hát, abban a meggyőződésben, hogy úgy sem tart már soká.

Mikor az ebédet megették, Dani hátraült s ejtőzött.

— No öcskös, — mondta a fiának, — megyünk estére.

— Hová édes apám? — szólt gyorsan, nagy bábmész szemmel a fiu.

— A Zugba, nagyanyádékhoz. Megyünk mindnyájan. Beteg a nyanya. Megyünk hozzá.

A feleségének szólott a kijelentés. Az asszony már egy éve nem volt a napáéknél.

Erzsi nem szólt.

Ő már rég szeretett volna elmenni, de nem akart magában, s nem akarta figyelmeztetni az urát. Nem akart megalázkodónak látszani.

V.

Délután Dani szokása szerint kint keresett munkát az udvaron, az ólban; a nyár óta csak enni s aludni ment be a házba. Erzsi azonban ki sem nézett a szobából, gyorsan rendbeszedte a konyhát, tett a tüzre s a vastüzhelyen, amely melegítette is a szobát, csendesen sustorogva főtt egy fazék kukorica, amelynek édes szaga betöltötte az egész szobát. A gyerekek a földön játszottak a csutkával, a kisebbiknek fel volt kötve az inge hátulról

és maszatosan csuszkált a magacsínálta sárfoltokon keresztül.

Mindketten, Dani is, Erzs is ugyanarról gondolkoztak, a maguk régi, szomorú, unalmas és egy percre is feledhetetlen dolgáról: mért nem teszi őket boldoggá családi életük.

Dani elfeledkezett Boráról, el minden más asszonyról, folyvást a feleségével foglalkozott.

— Én nem vagyok oka! — mondta félhangosan. — Az isten az oka!

Még egyszer össze akart szedni magában minden érzést, ami az asszonyhoz huzza; hátha jóvá lehetne tenni mindent.

— Az igaz, — gondolta el, — egy asszony se örülne, ha az ura más asszonyokat is megfogdos...

Kissé elmosolyodott, az ő férfi érzése nem bírta ezt úgy venni, asszonyszívvvel. Valahonnan az gyökerezett belé, hogy a férfinak szabad! Minden szabad! S ha az asszony olyan volna, amilyennek ő szeretné, vele nevetne úgy szemérmesen, félszájjal, félbosszúsággal, még meg is pofozná érte őt, az urát, mert ez meg az asszonynak szabad. De ilyen halálosan venni! Így elidegenülni! Ez nem szabad! Az asszony esze úgy járjon, hogy mindig az ura kedvére forduljon. Azt tegye a szerelemben, amit a parancsolója akar, kíván. Az asszony valami élő melegágya legyen a férje minden képességének, amelyben megpihen az ember s új erőre kap. Ha ilyen volna! Akkor mit nem tenne meg érte!

Hiszen tudja is ő, mit kíván, csak annyit érez, hogy az asszony nem olyan, amilyennek ő szeretné.

Ő az asszonyi természetet oly türelmes, lágy, béketermő valaminek szerette volna elképzelni, amely mindig olyan, amilyennek az ura kívánja el. Mikor legelőször hallotta tőle azt a szót, hogy „bizony nem szakítom meg magamat érted“, nem

akart hinni a fülének. Mikor először észrevette, hogy az asszony rá akarja kényszeríteni az akaratát ő reá, olyan hihetetlennek tűnt fel neki, amire nem számított soha. Mikor tisztán belátta, hogy az asszony és ő két külön akaratú, önálló lény, amely csak akkor tud megélni, ha kölcsönösen, szinte alkudozva egyezik meg valamiben, oly utálatosnak, és kitűrhetetlennek érezte az egész világot, hogy szeretett volna szétrobbanni, világgá szaladni belőle.

Ez már nem neki való sors. Ő elég embernek tudta magát ahhoz, hogy gondot viseljen egy asszonyra s akár egy tucat gyerekre.

Egészen fel volt háborodva s kifordulva magából, eszeveszett módjára dühöngött eleinte s naponként újabb csalódással gazdagodott, mikor látta, hogy az asszony ép oly konokul őrizi a maga akaratát, amilyen dühödötten akarja rádiktálni ő a sajátját.

Különösen egy nagy s minden percüket megrontó sérelmes pont volt közöttük: az életük berendezése. Dani a napszámos szegénységből nőtt ki urrá, Erzsi a szükös uraság garasmegtartó tudományát hozta magával. Daniéknál sohasem kellett takarékoskodni, úgy sem volt miben s azok az apró spórolások, amiket megtehettek volna, úgy sem nőhettek volna vagyonná. Erzsikiéknél a foghoz vert krajcárok mentették meg egyik nemzedékről a másikra a kis vagyont, amelyet a falusi élet szükös viszonyai között gyarapítani nem lehetett. S mikor Dani oly hihetetlenül ügyes pénzkovácsná lett, akinek az ölébe csak úgy dültek az ezrek, mindaketten kifordultak magukból, a férfi még türelmetlenebbül követelte a „jóélést“, a házat, az asszonyt, az életet az urak módja szerint s idegessé tette a spórolásnak még a neve is, bár hiszen másoknak ő sem adott s nem engedett át ingyen egy fillért sem, — tizszeres haszon nélkül. Erzsi viszont érezte, hogy tovább már nincs rendjén

az ő régi krajcároskodó életmódja és ha az ura olyan lett volna hozzá, mint amilyennek lennie kellett volna, meg is tette vón az átmenetet. De így ahelyett, hogy új életfelfogásra rendezkedett volna be, nem tudta, mi lesz tovább. Elvesztette a lába alól a talajt. Folyvást azzal izgatta magát, hogy épen úgy utálja az ura pénzét, mint az életet s várta, várta, mikor vész el ebül az ebül gyűlt vagyon. S Dani lassanként azt vette észre, hogy a nagy gazdalány, aki épen azzal vonzotta őt, hogy magasabb rangba s társadalmi életmódba tartozott mint ő, most makacs, szívós, következetes munkával olyan életre akarja őt szorítani, ami csak az apjának, a Töviszárának való.

Nem, ez így nem emberi élet. Mindketten tudták. S egész délután mindketten az estét várták; Dani is, Erzsike is az öreg Turiék otthonában, a híres jó családi életben akartak számot vetni magukkal, milyennek kellene hát lenni annak a boldog családnak, amely le tudja kötni a házhoz azt a férfileket.

És Dani, önkéntelenül visszariadva attól az örült lépéstől, amit ma tett, Borától és a nagy veszedelmektől, amiknek a kóválygását érezte agyában, még egyszer meg akarta próbálni az élete rendbeszedését.

De ha nem lehet! ha így akar ez folyni a világ végéig! akkor rogyon össze még ma.

Véres és rettenetes indulatok forrását érezte magában, a keze ökölbe, ütésre szorult s ott reszketett benne a titok. Ha az kitör, szétrugja, kimélet nélkül, irgalmatlan gázolja szerteszét azt az életet az embereivel együtt, mint a hangyabolyt.

VI.

A gyerekek fel voltak öltöztetve. A nagyobbik a karjára vette a hófehér kosárkendőbe kötött batyut, amelyben egy szál kolbász s más husféle volt; Erzsi becsomagolta nagy kendőjébe a gyereket, aki ebben a percben rugdosódni s erősen nyafogni kezdett. Muszáj volt kibontani s száraz ruhába tenni a kis lucskost.

Dani türelmesen várt. A guba már a vállán volt, a kalap a fején s szórakozottan nézte a családját. Nem volt semmi határozott gondolata, bizonytalan hangulat kóválygott benne. Szomorú volt és lehangolt; félt a szülei otthontól, félt a nyomorúságtól, amit ott látni fog, a szemrehányástól; félt önmagától, félt az egész élettől. Csak állt és várt, amíg a felesége jól bepakolja újra a kicsit, megszidogatja, amért „ilyen nagy legény“ léttére „nem tud szólni még most se“ s ölbe veszi nagy kendője alá, félkarra, a másik kezében meg egy nagy csupor tejet cipel, amit kasornyában emel.

Behuzták maguk után a ház ajtaját. Dani oda kiáltott a kis kocsisnak, hogy vigyázzon mindenre s tünődő léptekkel ment az asszonya s a gyereke után, akik előtte haladtak ki az utcára. Lesütötte a fejét s erőseket lépett, mintha minden egyes lépésnél külön kellene előre lóditania magát.

Gondolt erre is, arra is, de már belefáradt, beleunt a feje a gazdasági terveibe, elhessegette magától a gondolatot. De hát akkor mire gondoljon. Belecsömörlött a pénzcsinálás munkájába; a családja csak fárasztó, lehangoló érzésekkel tölti el; a nyár óta alig volt együtt emberekkel, nem iszik, nem kártyázik, nem dohányoz, nem szerelmeskedik. Danin olyan általános megutáltság vett erőt, hogy legjobban szerette volna felkötni magát.

Erzsi hasonló lelki állapotban volt, de őt mégis

ébren tartották a gyerekei. Félszeme folyvást ott volt a kis fián, akit sokat megszólított, hogy vigyázzon, fel ne bukjon, láb alá nézzen, meg hogy nehéz-e a pakk, nem huzza a karját, ne cserélje meg neki? A gyerek csillogó, barna szemével nevetően nézett fel az anyjára, hogy ez minden gondját elfelejtette tőle. Hirtelen meglátta Takács Gyurit, aki az utca közepén valakivel beszélt s erről eszébe jutott, hogy a nyár óta nem ment végig ezen az utcán, s egyszerre fölélmelyedett benne az az egész halálkeserűség, ami akkor eltöltötte.

Rápillantott az urára, mintegy kérdeve, lesz-e hát valaha máskép? ... és megütődve élesedett meg bágyadt tekintete. A férje arcán gyorsan felgyult indulatot, szemében kemény szikrázást, arca élén vörös folt kigyuladását látta. A férfi öntudatlanul előbbre lépett s elhagyta az asszonyt valamivel; az asszony jobban oda nézett s látta, hogy Takács Gyuri egy lánynyal, a Kis Pál, a Güzü Kis Pál lányával beszél.

Asszonyi szívébe rögtön belenyilalt, amit a férje érzéséből megsejtett. És ő is szinte remegni kezdett valami kipattant haragtól. A nyár óta nem vette észre az urán azt a szoknyatébolyt, ami addig annyit undorította. És minden nagy keserűségük, lelki eltávolodásuk, növekvő idegenségük mellett is megnyugasztalva hatott reá, hogy az ura akármilyen is, most csak az övé. Ha rossz is, ha beteg, ha szenvedő, csak ő miatta az. Néha szinte örömmel és megelégedéssel töltötte el, hogy ő mégis ennyire valakije az urának. Jól ismerte a Dani változó, gyorsan lobbanó s feledő természetét és mély hatással volt rá, hogy ez a férfi, aki olyan könnyen tudta eldobni a szeretőit, ő iránta ilyen hosszan-tartó, mélységes és erős érzéssel van oda fűzve. Hónapok teltek s nem változott az ura szíveállapota s Erzsi néha hálákat adott érte az Istennek.

Most aztán föltámadt benne a fájdalom féltékenysége. Rettegett és iszonyodott a sejtelemtől, hogy az ura megváltozott, hogy már megint nem a régi, megszokott, szinte megszeretett csendes bolond ő körülötte, — hogy már újra kilépett, mint a varázskörből s idegen istenek bolondja lesz.

Nem, nem csalódott. Jól látta ő az ura arcán a szenvedély lihegését. Jól látta az elszánt gyűlöletet, a vad, féktelen megdühödést a másik férfi ellen. És biztos volt benne, hogy többé nem ő érte feni fogát Turi Dani Takács Gyurira, hanem másért. Azért a lányért, épen azért, aki most van közéjük vetve.

Takács Gyuri meglátta őket, meglátta őt s elreszeltte magát. Egy szóval kiadta az utját a lánynak, aki feléjük pillantott s aztán lányosan, könnyű, libegő léptekkel elsietett. Távolról még egyszer visszanezett Gyuri felé s Erzsi látta, hogy az ura ezt a pillantását észrevette és olyan kemény, komor lett utána, mint egy kőbálvány. És Erzsi az urával érzett s csudálatosképen úgy vette észre, hogy ő fel van háborodva, amért az a taknyos lány a két férfi közül nem az urának a bolondja.

Takács Gyuri odaköszönt nekik, de egyikük sem fogadta. Dani elnézett maga elé, mintha levegő volna neki a versenytársa. Erzsi pedig úgy intézte, hogy abban a percben lehajolt a kis fiához s aztán úgy ment tovább, hogy nem is láthatott oda Gyurira.

Ez mind a kettőt megértette. Úgy gondolta, hogy Dani a Bora miatt. Erzsiját maga miatt nem köszön; nehezellik, amit láttak! s mosolygott. Pedig csalódott. Erzsi Bora miatt indult föl ellene, magára nem is gondolt, hisz az csak természetes, hogy neki nem tartozik semmivel, így jó, épen így. Dani viszont a felelősége miatt bősziült föl. Ismerte Gyurinak Erzsi iránti régi érzéseit s ő követelte azt, hogy hűséges legyen az az ember, azzal a titkos, rendithetetlen hűséggel, amit évek óta szeretett és szinte tisztelt benne. Már

eddig is bántotta valami, a lelke mélyén, valami rendellenes a Gyuri viselkedésében, de csak most jött rá tisztán, mi az. Ez a cudar megszegte azt a hűséget, amit az ő feleségének kellett, hogy tartson. És Dani Takács Gyurinak nem engedte meg, hogy épen úgy megcsalhassa az ő feleségét, mint ő.

VII.

Csak mikor jól elhaladtak, akkor csöndesült ez a fölszines érzése s akkor nőtt ki alóla az igazi, a Boráért való féltékenység. Ebben már nem Takács Gyuri ellen volt kifogása; a Bora viselkedésében vett észre rendkívüli és érthetetlen változást. Hol van az az áhítatos, rajongó csodálat, ami a lány egész valóságából úgy sugárzott még tegnap, meg a múlt héten, meg a nyáron, mikor a grófnőnél voltak együtt, mikor a grófi kapuból utána nézett s mikor ma reggel ájuldozott a szekere után? Mi történt ezzel a lánnyal? Megveti őt az ajándék óta? Az ajándékért megutálta? Visszanéz és milyen szemtelenül néz vissza Takács Gyurira s ő rá csak egy közönyös, vagy tán épen csufondáros pillantást vet? Hiszen ha a kezébe kapja, összetöri a nyavalyást!

Beharapta a szájaszéleit.

Befordultak a Zugba; a sikátor végén laktak a szülei, épen szemben az utcával. Az ő kapujok zárta be a zugutcát.

Ahogy Dani kinyitotta a vesszőből font kiskaput, amely guzstengelyén csak úgy fordult, ha egészen fölemelték s beléptek, az anyjuk, aki az udvaron volt, felkiáltott:

— Óh Istenem, Istenem!

— Összecsapta a kezét s ott hagyta a napraforgókórót, amit a tüzre tördelt és elébük jött.

Már egészen sötét volt. Dani kutatva nézett az anyja arcába s kedvetlenül látta, hogy még öregebb,

szegényebb, mézeskedőbb, mint tavaly. Az öreg asszony szája már egészen beesett, a fogatlanság jobban megvénitette, mint az idő. Barna, zsiros, füstszagu bőre, amint rátapasztotta fonnyadt száját a fia kövér, duzzadó kemény ajakára, a férfiben kétségbeesett érzést keltett.

Az öreg asszony, mintha megérezte volna a fia elkedvetlenedését, félve simogatta meg a vállán a gubát.

— Óh fiam, óh fiam! — és sóhajtott.

A menyével egy kis ideig egymásra néztek, aztán Erzsi odahajolt hozzá s erősen megcsókolták egymás száját.

A gyerek kezét csókolt a nagymamájának, aki lehajolt hozzá s össze-vissza csókolgatta. A fiú félrehúzódott és a kabátja ujjával törülgette le a csókok helyét.

— Óh drágaságaim! — kiáltott a nagymama s a kisebbik gyereket átvette az ölébe; majd megfojtotta boldogságában. De a gyerek egy kis ideig szepegve, ijedten hallgatott, aztán rákezdte az ordítást, az anyjának vissza kellett vennie, hogy elhallgattassa.

— Óh te, hát félsz nagymamadtól? Persze, ritkán lát... még csak egyszer látott a szentem.

Mindnyájan érezték a fájdalmat a szóban; hallgattak. Erzsi az anyóka kezébe adta a fazék tejet, hogy a gyerekekkel foglalkozhasson.

— Egy kis édes tej! — mondta. Az öreg asszony kicsinylően, nembánóan biggyesztette meg a száját. Erzsi elrestelte magát az ajándéka miatt s még kedvetlenebb lett.

— No de gyerünk be, gyerünk csak be! no apátok fog örülni! Az fog.

Bementek a sötét pitvarba s az öreg asszony előre furakodva, fűrgén nyitotta ki az ajtót, madzaghuzójánál fogva. Az alacsony szobából erős savanyu

káposztaszag tódult ki; az asztal mellett ott ült az öreg Turi s valami könyvet olvasott, igen messze tartva azt magától. Feléjük nézett s leeresztette a könyvet. Nem kiáltott fel, mint régen szokott, nagy hűhóval, komolyan felállt s megrázta elébb a fia kezét, azután a menyéét.

— Látod, eljöttek! — mondta édeskedve az urának az öreg asszony.

— Felőlem otthon is maradhattak vón. Három esztendeje nem jöttek, ma se vót muszáj. Mit nézik az én busulásomat.

— Én is busulok eleget! — mondta komoran Dani.

A felesége ránézett s azt gondolta magában:

— Ugy, ugy, csak panaszkodj, hogy nem tesz boldoggá az asszonyod! Az kell itt csak! Azt szivesen hallják!

Mindnyájan nagyon, nagyon rosszul érezték magukat. Lepakolóztak, leültek az asztal körül.

— Mit olvas? — kérdezte Erzsi.

Az öreg megrándította a száját.

— Tudja a fene. Minden bolondságot kitalálnak. Én meg csak olvasom, nincs más dógom . . . Ha még soká tart ez a tél, meg kell bolondulni.

— Csinálhatna kend nekem egy szánat! — mondta a fia.

— Lehet! felelt az öreg és mindjárt megélénkült a kifejezése.

— Hát a fiuk? — kérdezte Erzsi.

— Aj, egyik olyan mint a másik! — mondta az öreg Turi. — Mindet a szoknya után eszi a fene. Nevetelt rajta s végig simította az arcát.

— Még az a nyavalyatörős is oda van valahon, a Béni.

— Annyit féltem, — szólt bele az anyjok, — egyszer valami baj éri.

— Bár kitörné a nyakát, akkor járna jól.

— Óh ugyan, hogy mondhatsz ilyet, — szólt rá nyávogósan a felesége. — Ne légy olyan pogány.

— Hát nincs igazam? Hát élet az? Még az egészségesé se élet.

— Hát Miskáék? — kérdezte Dani, fiatal házas öccsére célozva, akik itt laktak a szomszédban.

— Bolondok, hát bolondok, — mondta az apja. — Marakodnak mint a görény. Kiverik egymás szemit. Hun az asszony karmolja össze az urát, hun az ember a feleségít. Meg kén fogni őket, aztán fejjel mártogatni meg a Tiszába, a lék alá. Akkor nem vónának ilyen tüzesek.

Nevettek mindnyájan, de zavartan, kinosan. Nem tudtak mit szólni. Ha nincsen dicsekedni valója az embernek, jobb ha nem is látja egymást.

Dani tapintatosan visszatért a szánra.

— Elhozhatnám azt a tőkét, négy szántalp is kikerülne belőle.

— Aki a kapu előtt van?

— Azt!

— Jó.

— De akkor min ültök a nyáron, — mondta tréfálva az anyjuk.

— Ennek mindig az ülésen az esze. Köpj egyet, ülj rá! — vetette oda neki goromba tréfával a vén Turi s ezen újra nevettek.

— Gyere hozzám kis fiam, — szólt a nagyanya az Erzsi ölében nagy szemeket meresztve üldögélő gyerekhez. De ez rögtön kézzel-lábbal kapálva, ijedten bujt az anyja kebelébe.

— Áh nem megy az hozzád, mert nincs fogad — kiáltotta a vén Turi, aki már egész visszakapta régi hangját, — csak én hozzád. Gyere hozzám te! Gyere ide te betyárkölyök te!

Elvette az anyjától s a gyerek engedte magát; csakugyan egész otthon volt a nagyapja ölében; kapkodott az asztalon levő könyv felé.

— Diák lesz ebből! — kiáltott az öreg! — Fiskális legyél te büdös, osztán nyuzd meg az egész világot!

Tiszta szivükből nevettek rajta, egy percre el is felejtették a nehéz hangulatot.

Ez kell hát a boldog családi élethez, — gondolta Erzsi, — hogy az ember ne vegyen komolyan semmit. Tán az öregek nem gyilkolhatták volna egymást rakásra már százszor. De fel se veszik egymástól a megbántást. Élnek. Az ember kiveszekedi, az asszony kisírja magát s megvan. Elnézte a napát, lánykorában csudaszép volt. De nagyon szegény lány; ott a kis tulipántos láda a kemence mellett, az is csak félig volt a menyasszony holmijával. Ma már nagyon elhagyta magát, az egész falunak Borcza nénije; tud ráolvasást a kigyómárásra s tanácsot ad mindenféle bajban. Jól van mindenkivel, csak a menyével nincs. Féltucat gyereket nevelt föl s agyon dolgozta magát értük. Erzsi látta egyszer, mikor a nagy lánya ott ült kényesen az asztalnál és ő seperte a szobát; ő mosott rájuk, ő szaladt, fázott, betegeskedett, szenvedett értük. A gyerekei, ez volt az ő világa s nem bánta ha a föld alól, vagy a templom perselyéből került is ki, de mindennek meg kellett lenni, amire azoknak szükségük volt. Mind a kettőjükben volt jó csomó könnyelműség, különösen a pénzzel szemben. De az ura tulajdonságaira mégis ráismert bennük Erzsi, vegyesen.

Dani odatekintett a feleségére s látta, milyen gondolkozó éles szemmel nézegeti ez a szüleit. Ő is elkomolyodott, eszébe jutottak délutáni gondolatai s míg az öreg pár, az apja meg az anyja, az ő gyerekével játszottak, elgondolta, hogy is volna, ha ő még egyszer gyerek vón idehaza?

Hirtelen nagy izgatottság fogta el. Szeretett volna felugrani s kiszaladni a világból. Türelmetlenség lepte

meg. Haragudott a szüleire, akik sokban okai voltak, hogy a feleségével idáig jutott, mert számtalan éket vertek közéjük. Amilyen mindent megbocsátók voltak egymással szemben a család keretében, olyan követelők, türhetetlenek voltak a gyerekekkel szemben, mikor ezek kiszakadtak közülök. Mindent kapni, semmit sem adni, ez volt a felfogásuk s ezzel halálra elkeserítették a menyeket és vejeiket. Számtalan összetűzés. Pénzbajok. A harácsoló öregek, akik a gyerekeiket úgy akarták kiélni, mint a méhet, mindjárt kiszedni, ha valami gyűlt a köpübe. S az ingerült feleség, akinek a kotlós módjára kellett megvédeni a magáét, a csirkéiét.

— Nincsen okos apám, okos anyám — gondolta Dani — akik tapintatosan el tudtak volna valaha valamit simítani, pedig sokat segíthettek volna rajtam egy kis jóssággal...

És megint úgy érzett a feleségével szemben, mint régen, mikor még szerelmét semmi sem rendítette meg. Mindent megbocsátott neki s mindent megértett nála. Szigorú volt az anyjához miatta s kárhoztatta az egész világot érte. Az a férji sziv áradt meg benne, amely az egyéniséget megkettősíti s a fontosabb részévé az asszonyt teszi, akit oltározva tart előtérben, a saját lelkét áldozó papjának állítva s az egész világtól bálványozó hódolatot követelve számára. Most még egyszer tisztán érezte ezt. Épen a szülei, a régi családja ellenére. Mert a régi bálványt ledöntötte volt magában s az új számára attól is ugyanazt az imádatot követelte, ami ő benne volt, vagy még többet, sokkal többet. És megérezte magában Dani még fokozottabb mértékben azt az érzést, ami ma este Takács Gyurival szemben elfogta. Ő tehet a feleségével akárhogy, akármit, de mástól megköveteli, hogy úgy tiszteljük, ahogy ő kívánja. És a szüleitől legjobban!

Szigoru szemmel, emelkedett arccal nézett kö-

rül. Senki sem ügyelt rá, a két gyermek mindenkit lefoglalt.

És elhitette magával, hogy az akaraton mulik minden, az ő akaratán, meg a feleségeén, meg a szüleien, meg a világen, és minden úgy lesz, ahogy volt; jobban! ahogy kell lennie.

S úgy tetszett neki, hogy ezt most csak ki kellene mondania s meg is valósulna!

És ez a hit egyszerre boldog békességet idézett a lelkébe. Régen, nagyon régen nem érezte magát ilyen nyugodtnak, reménykedőnek, mint ma este.

Itt, ennyied magával nem tud szólni. De ha haza mennek, szólni fog. Megmondja, kiönti a szívét. És már látta, hogy borul a keblére a felesége s meleg pillantásokkal simogatta meg az asszonyát, aki a tulfütött szobában kipirult s a gyerekei vidámságától régi lányos, nyájas kedvességéből kapott vissza valamit.

VIII.

Később átjött a báró, a szomszéd paraszt, aki egy Báró nevű kutyájáról kapta a nevét. Az öreg Turi közösen vállalt vele nádvágást s most alaposan hozzáfogtak megbeszélni, mennyi lehet azon az éren, ahol a napokban kezdik meg az aratást.

A báró hallgatag fekete paraszt volt. Magánosan élt, mert a feleségét vagy husz évvel ezelőtt elkergette magától a gyerekeivel együtt. Az öreg Turi mindig kötekedett vele, heccelte, de csak szőrmén-tiben, mert a báró nagyon kemény volt s igen gombra tudott lenni, ha megbántották. Különben is nem értett tréfát. A nevéhez már hozzászokott ugyan, de azt sem akárkitől fogadta el.

— No báró, hun van az unokád? — kérdezte tőle Turi, a saját unokájával kevélykedve.

A vénember egyet mordult s megrántotta a vállát.

— Látod! ezt a kis kölyköt nem adnám az egész életedért. Élet az, úgy élni, mint a kutya.

— Dugd az orrod a magadéba! — mordult rá a vad paraszt, aki nem válogatta a szót.

Az öreg Turi nagyot kacagott.

— Hej báró. Irigykedsz.

— No, van mit. Nem tom hányszor fog még a tetves nagyapja ölébe ülni, míg él.

A durva vágás, amely mindnyájuknak a sebét véresre tépte fel, kinos csöndet idézett elő.

— Ugy füstöl ez a vizes kóró, — mondta az öreg Turiné.

— Hadd füstöljön. Inkább itt füstöljön, mint másutt — szólt az ura, hogy kedvetlenségét egy odavetett tréfával leplezze. De csak ketten értették, ő meg a fia.

— Nem vagy álmos? — kérdezte Erzsi a kis fiától, lehajolva hozzá.

Dani felállott.

— Jó lesz, ha indulunk.

— Ha sietős, bizony jó lesz, — mondta az apja.

Az öreg asszony, aki a padkán gubbaszkodott, megszólalt, csitítva.

— No, kártyázzatok egyet. Hová sietnétek. Mán az étel is meleg...

De Erzsi türehetetlennek érezte a levegőt s határozottan készült. Öltöztette a gyereket.

Dani is rosszul érezte magát, szabadra vágyott már...

Keserves hangulattal mentek ki. Az anyjuk ugyan váltig biztatta őket, hogy a gyerekek is jönnek már haza a fonóból, de csak elmentek.

Ahogy kiértek az utcára, Dani komoran kopogott előre. Elgondolta, hogy most hazamennek, lefeküsznek. Átalusszák ezt a hosszú éjszakát. Reggelre megfájul a feje a sok alvástól, holnap jön az új nap, új semmittevés. Elkezdett az esze járni, hol frissit-

hetné meg magát egy kicsit. Emberek közé vágyott. Ásitott egyet s eszébe jutott, miket gondolt egy órával ezelőtt a feleségével való kibékülésről. Már nem yolt szájize ehhez sem. Nem megy az ugy!

— Bemegyek a tanítóhoz egy kicsit, — mondta és újra ásitott.

Erzsi nem szólt, de igen rosszul esett neki. Ő is ugy várt valamit, maga sem tudta mit. Azt, hogy valami isteni csoda fog közbe jönni. Valami el fog köztük mulni s ma már minden ugy lesz, ahogy volt. Ugy érezte, az ura az ő kedvéért huzódott most el a szüleitől, a folytatását várta... Mint valami leszakadt eső, ugy fáztatta végig az ura szava. De mit tegyen. Nem szólt. Hátha a halált váltaná meg egy szava!

De mikor az ura csakugyan elvált tőlük s átment a másik oldalra, a tanító háza felé, csaknem keserves zokogásba tört ki. Ugy fájt a szive, mint azon a nyári éjszakán, mikor félmeztelenül szaladt itt a két gyerekével.

IX.

— Bora!

A lány megállt.

Turi Daninak hőség csapott a fejébe. A nyelve elakadt a hangokban.

— Hát te mindig az utcán vagy?

— Én? Ó! Minek vónék?

— Minden percben találkozni kell veled?

— Hát csak innen jövök! Papéknál fontunk.

El akart menni.

— Várj csak!

A lány féllábára nehezelve, megállt.

— Mi bajod van? — kérdezte Dani.

— Nekem?

— Na.

— Nekem ? Semmi, — s kuncogva nevetett. —
Mér vóna ?

Dani sohasem érezte ezt a fojtó, tikkadt hőséget. Meg akarta fogni a lányt s reszketett a keze. Az meg olyan fel sem vevően nézett rá. Nem tudta mit mondjon neki. Szégyelte bevallani az érzést, a gyerekes reszketését. Tudta, hogy csak egy szó, s elveszti a lány előtt örökre a tekintélyét.

— Nagyon különös vagy mámma, — mormogta.

— Én ?

Dani nagyot lélegzett.

Egy percig szótlanul állottak. Dani érezte, hogy vörös az arca. Ugy van evvel a gyerekjánnyal, mintha ő is gyereklegény volna. Pirult miatta.

— Te.

— Tessék.

Dani egyet nyelt s a torkán reszketve, rendetlenül tolakodtak fel a hangok.

— Mondd meg az apádnak, jöjjön el holnap hozzám. Neki adom a tiszafarki káposztást.

A lány egész közel hajtotta hozzá az arcát és a szemébe nézett, mintha egyenesen csókot akart vón neki kínálni a nagy ajándékért.

— Köszönöm Dani bácsi, édes !

Mire a Dani kóválygó esze odáig tisztult, hogy átkapja a lányt, ez már el is szaladt. Olyan boldogan szaladt, repült, mint a madár. Soha sem hitte volna, hogy ilyen szerencsét csináljon ! Soha ilyet. Hogy Dani bácsi fizesse meg ! Istenem, jó most okos lenni !

És Turi Dani csak állott, állott, a vére lüktetett, pezsgett, forrt. Azt hitte mindjárt elszédül és felbukik. De csak állott s utána nézett a havas ut fehér homályába hersegő cipővel elszaladó lánynak.

A szive elszorult és szégyelte magát halálosan.

X.

Mikor benyitott a tanítóhoz, még akkor is reszketett; a szive szorult, szédülése volt s titkos lányrávágyakozás gerjedezett benne.

A tanító ott volt a gyerekektől lármás első szobában s kihallatszott a sötét konyhába, amint a gyerekekre kiabált, tréfásan ingerkedve velük; az volt a passziója, hogy folyton egymás ellen uszította őket.

Ahogy Dani benyitotta az ajtót, a nagy sovány ember, borzasztóan piszkos, ócska szalonkabátjában meglepő fürgeséggel ugrott fel s nagy lármával sietett a vendég elé.

— Isten hozott! Isten hozott kedves bratyesz! — kiáltotta neki; a szakálla, vagy inkább borostás álla tele volt dohányporral, ami ráhullott a cigarettaból, amelyet épen most nyálazott össze. Tegeződött az első parasztgazdákkal, mert ez kölcsönös megtiszteltetés volt mindkettőjükre. — Hohó, hát még nem kezdett ki a rozsda! Haha, én már azt hittem, hogy már legalább is alispán lettél, vagy megyei huszár, hogy így kerülöd a szegény ember házáat! Pusztuljatok! — kiáltott a lánykáira, akik ott sereglettek körülöttük s bábmészködva nézték Danit. Az apjuk szavára meg se mozdultak, de ez nagyot kurjantott: — Hol a pipaszár! A meggyfa pipaszár!

Nem törődött tovább velük, mintha nem is volnának s hosszú lábaival átlépte őket, ha beleakadt valamelyikbe.

Dani mindig úgy nézett rá, mikor találkozott vele, mintha azt kérdezné a szemével: Nem vagy bolond tulajdonképen?

Nem volt bolond a tanító, s nagy hahotái, szórakozott, kapkodó modora, erőltetett közvetlensége mind csak csinált takarói voltak rettenetes életnyomorának.

Előjött a mellékszobából a felesége is.

— Jaj, de odavan, komámasszony! — mondta neki Dani.

A sovány, petyhüdt bőrű asszony úgy járt-kelt, mintha a sirból lépett volna ki, a hangja is olyan gyomorhang volt, mintha mindig éhes volna s nem birna beszélni, nagy sötét szemei szórakozottan csapódtak ide-oda. Kissé mosolygott a Dani szavára, aztán a gyerekeinek szólt, hogy menjenek odébb a vendég mellől, de azok neki ép úgy nem fogadtak szót, mint az apjuknak.

Daninak megesett rajtuk a szive; körülnézett a lányok csapatán. Öten voltak; csupa nagy szemű, sápadt és szemtelen kis teremtés, feltűnően hasonlítottak az apjukhoz, egyikük gyönyörű szép volt, ez volt a Dani keresztlánya; ölébe is kapta az ötéves lánykát, ahogy székre ült s magához ölelte. A lányka hajából, amely a válláig lógott, valami illatos olaj szaga érzett s Dani érezte, hogy már most is lány ez, vékony testecskeje, sápadt arcocskája s tüzes fekete szemei már most is valami férfiveszejtő titkot őriznek. Szinte beleszédült ebbe az érzésbe, kissé megölelte a gyermeket, aztán átfogta két tenyérrel a bordáin s letette az öléből.

Ekkor jött be a legnagyobb lány; ez már tizen-négy-tizenöt éves volt s amint rögtön kitünt, rokkant apja-anyja helyett ő tartotta már a kezében a házi-rend gyepőlőjét.

— Mars kifelé! — kiáltott a hugaira. Azok nyelvet nyujtottak rá, de ő egyiket hajánál fogva cibálta meg, másikat hátba csapta s hamarosan valamennyit kipozta a szobából, át a benyilóba.

— Hahaha! — kacagott nagyokat a tanító, — hej ez a Mariska, jó feleség lesz, megálljatok, ez még megtáncoltatja az urát.

Rágyújtott a vékony cigarettára s néhány óriás szippantással elszijta, addig nem is szólott s újra

egészen elfelejtkezett a gyerekeiről. Az asszony ott ült a kemence padkáján s kétségbeesetten, beteg szomorúsággal nézett rájuk.

Dani, aki már elszokott innen, nem tudta elgondolni, hogy lehet ez a szomorú, ez a nagyon gyászos ház a korhelység vidám tanyája! . . . Mert hisz itt minden este folyt a dáridó, meg a kártya.

A tanító nem szólott míg a cigarettájával nem végzett; a füstöt folyton az orrán bocsátotta ki. Dani szólalt meg.

— Hogy vannak, komámasszony?

-- Megvagyunk.

Dani bólogatott szórakozottan, mintha igent intett volna vagy egy tucatszor egymásután.

— Hát jobb lesz már az új házban ugye? Szépen épül az új iskola!

Az asszony kétségbeesetten legyintett.

— Az új ház! — hahotázott fel a tanító. — Annak lúttek. Megvan az első vallási sérelem. Barátom, tudod, hogy kinevezték az első-tanítót, a főtanítót! Mi?

— Nem tudom.

— Nem? — hunyorított vidám-nevetve a tanító, mint aki jó viccet akar mondani: — és pedig pápistát!

Dani összekapta a szemét s az arca elvörösödött a dühtől. Úgy állott a dolog, hogy az iskolát államosították, eddig a református felekezet tartotta fenn egy tanítóval, aki százhusz gyereket tanított. Most átvette az állam azzal az ígérettel, hogy a két tanító közül az első mindig református lesz és pedig kántora lesz az egyháznak. Úgy gondolták, hogy a mostanit átveszi az állam, ez természetes volt s az egész falu örült, hogy a szerencsétlen, sorsüldözött család végre révbe jut. Ámde a kormánynak ősi, nemzedékről nemzedékre szálló politikája, amely a vallási erőszakosságokkal és tapin-

tatlanságokkal századok óta bőven táplálja a jogos érzékenykedések keserűségét, most ismét elkövetett egy durva merényletet.

Dani dühösen hallgatta, majd káromkodott s fenyegetődzött, de a tanító hangosan kacagott, mintha mit se törődne a dologgal, bár a szemében köny csillogott, amely véres, eres, véraláfutásos, gyűrött szemealját is előntötte.

— Megyünk a Dunántulra. Már be is adtam a pályázatomat.

— Mégy a fenébe, — mondta Dani.

— Mit! én? aki megcsináltam nektek az egész dolgot! aki hat esztendeje predikálom, hogy ne kinlódjatok, adjátok át az államnak az iskolát, akkor legalább én is kapok emberi lakást és kondíciót, én legyek most egy főtanító urnak a lábakapcája! Egye meg a fene, valahon egy paraszt van a világon, egy se ütteti az magát agyon értem! Megyünk a Dunántulra, nektek meg lesz két pápista tanító uratok! Slussz!

Fütyölni kezdett, újra cigarettát sodort s míg el nem szivta, megint nem beszélt.

A szobában nyomott hangulat volt, csönd, csak a másik szobából hallatszott a gyerekek pokoli lármája s mindannyit tulhasította a Mariska sivitása, aki csendet igyekezett csinálni.

Egyszer kinyílt az ajtó, mire még telibben rohant be a láрма s annak közepette egy parányi, harmadféléves kis fiucska.

A tanító, ahogy meglátta a kis fiut, nagyot hahotázott s rákiáltott:

— Hó, te kölyök! gyere csak te babszem! Gyere fiam, egyem meg a lelked!

Felállott, lehajolt érte, felemelte a padlásig. Kabátjának fényes könyöke gyászosan csillogott a füstölgő lámpa világán.

— Hány fiu vagy?

— Hat! — kiáltotta odafenn a mestergerendáról a csöppség; tudniillik ő a hatodik gyerek, a fiú.

— Hány lesz még?

— Hat! — kiáltotta újra a gyerek.

— Akkor jó! — harsogott rekedt, elivott hangján a tanító s az asztal közepére állította a fiát. Aztán kacagott neki.

— Hat? Mind olyan legyen, mint apátok! Mind hagyja ott a theológiát az utolsó vizsga előtt, házasodjon meg, rugassa ki magát minden faluból végig Magyarországon, csináljon hat gyereket, oszt döngöljön meg az árokba!

Dani ránézett a tanítóra, aki úgy hahotázott, ahogy birt, hogy elfojtsa a zokogását.

XI.

— No sebjaj, — mondta később a tanító, — mért él az ember? Megérdemel egy rongyos ember-élet annyi munkát, amennyit az ember dolgozni tud? Mi vagyok én? hernyó, hogy csak a magam bendőjének dolgozzak! Nem azért teremtet az isten két lábra, egyenes gerinccel, fölemelt fővel, égre tekintő szemekkel, hogy ne magamnak, hanem másnak szenteljem a szellememet! No hát én másoknak szenteltem, én gondoskodtam százakról, nekem jó hely jut odafenn, ott majd én leszek a főtanító! Ott majd én pofozok vissza papot, parasztot, minisztert! Aj de nehezen is várom.

Egy percre mintha kimerült volna, aztán borzas szőke haját hátrasurolta, rendetlen, rágott bajuszát szétdörzsölte tenyerével, amelybe belefektette eldurvult bőré arcát, s Danira nézett.

— A te dolgot is úgy megcsináltam komám, hogy fel se éred ököllel: hogy! Úgy megirtam

én azt a folyamodványt a grófnéhez, hogy ha annyi szive van, mint egy tyuknak, — pedig az ilyen perverzus grófnéknak van ám, nem úgy, mint az egészséges, naiv, falusi asszonyságoknak, — hát akkor biztos, hogy nem a zsidónak adja el a Karay birtokot, hanem nektek! Csakhát persze jusson a kezébe az irás! Már azt osztán nem tudom meglesz-é!

Dani ezért jött be épen. De oly régen ment el az a folyamodvány, hogy már egészen letett a reménységről is, hogy valami sikere legyen. Nem volt kedve szólni a tanító beszédére, bár felizgatta őt s új reménykedésre ösztönözte.

Az ablak alatt kopogás volt, nagy csizmák tappogtak a fagyon. Várták ki jön. Nemsokára nyílt az ajtó s gubában jöttek Takács Gyuri, meg Vinczellér, egy másik nagy gazda.

Erős hűhó kezdődött, kemény kézfogások, nagy lármájú beszéd.

Takács Gyuri, aki vakmerő csipkelődésekkel szokta bosszantani az embereket, azt mondta a tanítónak.

— Még csak szent Mihály van, nem szent Pál, hát mit csalogatod ki a medvét?

— Kigyün a magától is, — mondta bámulatosan rekedt hangon Vinczellér s vastag fekete mutatóujjával, amin meglátszott, hogy nem mosta meg a trágyahányás után, szétigazította egyforma kurtára kopott, kifakult végű, barnacsutkájú bajuszát. — Ugye Turi?

Daninak semmi íze sem volt a tréfához. Nagyot nyújtózott s úgy tett, mintha nem törődne velük, akármit beszélnek.

A kis szobában valamelyik gyerek elkezdett visitani, mintha nyúznák. A tanítóné, aki ülve fogott kezét az emberekkel, most felállott, bement oda, de a megjelenése semmivel sem csitította a lármát.

— Na, üljetek le, oszt ne povedáljatok, bratyekovszkik, — mondta a tanító.

Lelőkték a gubát s leültek. Mindjárt utánuk jött még két paraszt, egy Kása nevű szótalan, röhögő fiatal gazda, meg egy Kis nevű öreg ember, aki a szemét is kiszuratná egy kis italért.

Beszélgettek, hol ez, hol az vetett fel valamit; a tanító, aki iszonyuan unta őket, végre fölkiáltott, hahotázó módján gorombáskodva velük.

— No mi lesz? Hun az a pájinkás üveg?

Felállott, a rozoga lábu sublódhoz ment, amely téglával volt feltámasztva, s felvett róla egy zöld üveget, megkotyogtatta.

— Üres! — mondta.

Nagyobb biztosság okáért kivette a papiros-dugóját, megszagolta s felhajtotta azt a kicsit, ami még benne volt.

— Mondom, hogy üres.

— Egyen meg a fene, ha megiszod, hogyne vón üres! — mondta Takács Gyuri.

— Egyen meg benneteket, mért nem ütitek agyon a zsidót, ha nem ád a főtanító urnak mán hitelbe. Ilyen koszos falu, ahun a főtanítónak sincs hitele.

— Főtanító! — röhögött a repedt hangu Vinczellér.

— Hát biz annak befütött a miniszter! — mondta Takács Gyuri. — Neked is jobb vóna rektor, ha mán eccer magadnak kaparnál ki valamit a tűzből.

— No ne karatyoljatok, egyen meg benneteket a fene, komisz, bűdös parasztok, — lármázott könnyes, részeg szemmel a tanító, — hát mi lesz? Mék vájja ki a fenekiből azt a pengőt egy kulacs borra?

— Borra! — mondta Takács Gyuri. — Bunda-

pájinka nem jó hascsikarástul, abba a rossz bendőbe?

Turi Dani ma nagyon rosszul érezte itt magát. A belső zsebéből kivette a katonakori bugyellárist és abból egy ötöst; odaadta a tanítónak.

A tanító elvette. Dani most látta, hogy a keze állandóan úgy reszket, mintha a hideg lelné.

— Mariska! Mariska! Gyere csak. Szaladj át a zsidóhoz, hozd tele az üveget borral... Te! hozzál egy kenyeret is, érted, meg egy fél kiló szalonnát.

— Há, a kánya, hogy kap a pénzen! — röhögött Vinczellér.

— Ne egy félikilót! — mondta heccelve Takács Gyuri, hozzál legalább egy féloldal szalonnát.

A lányka nevetett, az ő érzéke is el volt tompulva a cudar életben.

— Hozzál, hozzál lányom az egészér kenyeret meg szalonnát; nesze itt a borra még egy forint, — mondta Dani.

— Hej a kutya Turi Daniját! — kiáltotta Takács Gyuri, — mán ilyen kis lányokat is megfizet!

Daninak az arcába szökött a vér. Tudta, hogy Borára céloz a sógora. De nem szólt. Egyáltalán ma oly fásult s kedvetlen volt, hogy nem birt szólani, pedig máskor könnyen állott nála a felelet s az ütés. Megzavarta az élet nyomorusága, amely ebben a házban meglepte minden piszkával, lármájával, becstelenségével és savanyu szagával.

A hat forintos ajándék a többi parasztot valóssággal fölláztatotta s még a szótalan Kása sem birta megállani, hogy szót ne vesztegessen rá.

— No ha annyi pénzed van, sógor, — mondta Takács Gyuri, aki egészen neki szilajodott s minél csöndesebb maradt Dani, annál kihívóbb és kötekedőbb lett vele szemben, — hát akkor lássunk dologhoz. Rektor, hol a biblia?

A rektor gyomrából hahotázva vette elő a piszkos, zsíros kártyát az asztalfiából, kenyérhulladékok és tisztátalan, csorba evőeszközök közül.

— Huszonegy, vagy harmincegy, — mondta.

— Huszonegy! — kiáltott Gyuri s felkönyökölt az asztalra. — Az az igazi. Semmi teketória. Egy, kettő, — nyertem.

Ridegen hahotáztak.

Az alacsony, tágas, kevés butoru, rosszul meszelt, alig megvilágított szobában egyszerre valami bün-barlangszerű hangulat áradt szét. Ott ült az asztalfőn Takács Gyuri, az arcán lázas, kapzsi feszültség volt, a szeme villogott; a többiek is mohón vetették bele magukat a kártya örvényébe. Már is alig várták, hogy sor kerüljön rá. Minden este össze szoktak ők itt gyűlni, hogy éjfélekig, néha félhajnalig elüljenek a legprimitívebb játék ostoba szeszélyeit lesve. Rendszeren kis tételekben játszottak, csak a tanító hazardirozott, mert ő szabadon tehetett, úgy sem fizetett senikinek, csak adós maradt s azzal adott elégtételt, hogy megitta a parasztok borát s részegen engedte, hogy akár szántsanak a hátán.

Dani kedvetlenül nézte a többieket. Szeretett volna elmenni, de lenyűgözte a közhangulat s még sem akart kártyához nyulni.

— Nem értek én ahhoz! — mondta.

— Há iszen nagy tudomány! — szólt a sógora. — Aki ért hozzá, hordóba sózhatják a fejét... Mit teszel rá sógor?

Dani immel-ámmal fölvette a lapját. Disznó volt, tőkász.

— Egy koronát! — mondta.

— Ohó, — szörnyedtek el a többiek, akik krajcáros tételekkel reggelig piszmogtak, — az nem járja! Koronával kezdeni! Még ilyen nem vót! Végezni is sok avval!

— Nem baj, tartom a bankot! — mondta Takács

Gyuri. — Ugy is ritkán jut hozzá az ember egy kis friss zsirhoz, most olvasszuk a hájat.

Kiosztotta a másik kártyát. Dani fölvette s mellé tette a másiknak, ez is ász volt.

Takács Gyuri magának is vett, — egy lapot, kettőt, hármát, — akkor habozott s merészen még egyet vett. Felragyogott az arca s elkiáltotta magát:

— Huszonegy, sógor!

— Ez még több! — mondotta Dani s kiteritette a két kártyát, amely mindennél erősebb.

Borzasztó volt az elszörnyedés. Mindenki érezte, hogy ma este vészes felhők jelentek meg fölöttük.

Takács Gyuri magános, rideg életében, amelynek semmi igazi célja és alapja nem volt, ép olyan szenvedélyesen vetette magát neki a kártyázásnak, mint a tanító, aki páratlanul peches volt ebben is, mint minden egyébben az életén át.

Jött Mariska a borral. Töltöttek, koccintottak, fenéig itták.

Aztán neki dültek a kártyázásnak. Dani az első szerencse után óvatos volt s egy óráig is elhúzták az időt, hogy csak gyakorolták az idegeiket és nézegették, próbálták a szerencse járását. A második órában, már közel az éjfélhez, Dani egyre merészebb lett s mikor úgy érezte, hogy most végleg hozzá szegődött a szerencse, mind szilajabban, keményebben nézett bele a Takács Gyuri szemébe, aki már meglehetősen be is volt borozva s a ragadós apró lapokkal kezükben veszett párbajba kezdtek, amelyből a többiek, akiknek nem volt okuk, hogy elveszítsék a fejüket, hirtelen kimaradtak.

Nehéz lett a lélekzet és sóvár az arckifejezés és rohanva nőttek a tétek, mint a lavina. Ezek a parasztok, akik nehéz, keserves munkával keresik a garast, most dühöngve és agyfájdítóan vágták az asztalra a nekik szokatlan nagy summákat.

— Irjad rektor! — kiáltotta Gyuri, mikor elfogyott a pénze. — Tartom a bankot!

A bankban épen benne volt az egész summa, amit valamennyien magukkal hoztak, hetvennégy forint.

Veszített.

Újra tartom.

Újra veszített.

Újra az egészet.

Nyert.

Dani sápadt lett s a keze megreszketett. A szokatlan izgalomtól iszonyuan megfájult a feje. Áttolta a pénzt s Gyuri átvette a bankot, a kártyát s elkeverte.

Dani gőgösen, vadul nézett a sógora szemébe. Mindakettőnek ki volt kelve az arca és izzadtságcsöppek folytak a homlokukról. Dani jobban lihegett, mint a nyári kaszáláskor, de kipirult arca megszépült és valami hősiesség volt rajta. Gyuri vad volt és durva, nyakrafőre dobálta az ocsmány szót s válogatatlan trágárságokat csapkodott ki. Szerencse, hogy a másik szobában aludtak már a lánygyerekek. A lámpa már egészen kormos volt s alig világította meg az asztal lapját. Senki se szólt tovább, a bor ott állott a poharakban s meleg volt és utálatos a rossz lőre; csak az ivott, aki meg akarta nedvesíteni kiszáradt torkát.

Dani érezte, hogy a hátán forró hullámok futnak végig s olyanforma kéjes, gyötrő izgatottságot érez, mint az este, mikor Borával beszélt.

Végre elült a tagok mozgolódása, a testek remegése.

— Mi a bank? — mondta Dani s fölvette az első kártyát. Meghallotta, hogy a hangja fulladt.

— Ezer forint, — szólott Takács Gyuri.

— Tartom.

Gyuri újra kinosan összeszorított foggal szede-

gette a kártyát. Dani még mindig a naiv játékos maradt, aki egyszerűen felborítja a lapokat, nem öregbiti izgalmát azzal, hogy lassan csusztassa ki egyiket a másik mögül, amit a paraszt kártyás sohasem mulaszt el, hogy teljesen átreszkesse az izgatottságot.

Gyuri újra gőgös lett s előre kivágta a huszonegyét, bár nem volt köteles vele.

Dani lecsapta rá a maga két lapját: újra két ász!

Nyert. Az emberek szeme szinte kiugrott.

Dani vissza akarta venni a bankot.

— Nem adom! — kiáltott Gyuri, — disznó, kutya! — utálatosan szitkozódott. — Tartom tovább! s újra keverte a kártyát.

— Mi a bank?

— Ezer forint!

— Tartom.

A harmadik kártyájánál, bár a lapok összege csak tizenhét volt, Dani megállott.

Gyuri a szemébe nézett, de lihegő izgatottságában semmit sem tudott kiolvasni belőle. Kapkodta a kártyát s mikor tizennyolc volt a kezében, még egyet vett.

— Pász! — mondta fakón, rekedten s mikor meglátta, hogy Daninak csak tizenhete van, csaknem megütötte a guta.

— Még egy bank! — ordította, hogy a másik szobában felsírt valamelyik gyerek.

— Mi a bank?

— Az apai jussom!

Dani megtorpadt s ránézett.

— Ne bolondozz Gyuri, — mondta neki.

— Gyáva paraszt, pfi, leköplek! Meghátrálsz, te sár, te sár!

Dani hallgatott.

— Az apai jussom; minden föld ami az apámról

maradt. A Malomalján, a Rekettyésen, a nádas, a tiszafarki káposztás, a Hatöles föld.

— Tartom.

Amint fölvette s megnézte a kártyát, valami sejtelem lepte meg. Ász volt! Ez ma az ő szerencsekártyája.

— Takács Gyuri! — mondta s az ajka remegett, a keze is, benne a kártyalap. De azért kimondta: — ne mondd, hogy semmi ember vagyok, felteszem az apai jussod ellen mindenféle vagyonomat, amim csak van az anyaszült meztelen testemen kívül.

Gyurinak ömlött az arcáról a tajték s a melle fujt, mint a kovácsfujtató. Irtózatoss volt és utálatos.

Dani felvette a kiosztott második kártyát.

Ránézett, felsóhajtott s az ég felé pillantott.

Aztán újra jóság és békesség és nagy nyugalom volt a szívében.

Ismét ászt kapott. Két ász volt a kezében, azt le nem veri semmi, csak ha a másiknál is az van.

De annál nincs, mert új kártyát vesz, harmadikat, aztán negyediket, ötödiket, hatodikat és mégis összesen megint tizenhét a kártyái értéke.

Iszonyatosan gyötrődik. Látja a Dani arcán a nyugalmat és ekkor úgy érzi, hogy elveszi az isten az eszét s még egy hetedik kártyát vesz fel. IX-es volt, kilencet érő.

— Pász.

Kiejti a kezéből a kártyát.

S aztán, mikor meglátja a Dani csudáját, a két ászt, azt hiszi, rögtön megtébolyul s a nyála megereged száraz inye közt az elbágyadástól s lefolyik az állára, mint a haldoklóé.

Csönd van egy darabig.

Dani feláll, hogy elmenjen.

— Megállj csak hé! — ordít utána Takács Gyuri s a részeg tehetetlenségével felállva, ütőeszköz után kapkod réveteg kezeivel. — Szöksz tolvaj! El-

szüksz zshivány! Utonálló, pribék, bujnyik. Elszöknél.
Hát a reváncs! Hé!

Dani megáll s ránéz.

Nyugodtan, csöndesen mondja.

— Mi legyen a bank?

Felveszi a kártyacsomót s elkeveri.

— Mi? Mi? Megmondom! Megmondom kutya.

Az ami a legbecstelenebb a házadban, ami a legkisebb előtted...

— Mi az? — mondja Dani feszülten.

— A feleséged!

Dani megszédül, mint a bunkócsapástól.

— És mit teszel ellene Takács? — szól fakóan, hörögve.

— Azt ami a legkivánatosabb neked ezen a világon.

— Mi vón a?

— Bora!

Dani úgy áll, mint a szélütött.

Aztán dermedt kezeiből kiejti a kártyát s az széthull a földre.

— Nincs bank! — mondja.

Nem tudja, mikor tér magához, mintha álomban hallaná a saját hangját, megfigyeli, hogy a szája mozog:

— Tanító ur, vegyen csak elő két árkus papírt. Irjon.

A foga összekattan, mint valami géprész. S mikor ködlő szemén át úgy látja, hogy a tanító írásra készen vár, diktál.

— Én, alantisírott Turi Dániel, az alantírott tanuk előtt elnyertem Takács György sógoromtól kétezzer forintot, amit örökös ajándéku adok a Vásárhelyi Pál tanító gyermekeinek, azzal a kikötéssel, hogy a pénzt az árvaszék kezelje.

Takács Gyuri leült a székre, leesett és zordonan hallgatott.

Az írást aláírta Dani s látta, hogy a keze, ez az idegen szerszám nem reszket, hanem a rendes ismert kacskaringós T betűt írja.

Mikor a két tanu is aláírta, Dani újra diktált. Egy csöppet sem ocsudott lázas önkivületéből.

— Én alantisirott Turi Dániel, az alantirott tanuk előtt elnyertem Takács György sógoromtól az apai örökségét, vagyis a Malomalján tizenhat köblös földjét, a Rekettyésen harminc holdját, négy hold nádas illetőségét, a hat köblös tiszafarki káposztását, meg a Hatöles földet, amely tizenhét hold. Ezt az egész vagyont, józanésszel ajándékozom örökösen azokért a szivességekért, amiket nekem tett —

Megállott, hogy bevárja, amig a tanító befejezi a szókat.

Akkor kimondta a rettenetes süvöltő igét:

— Ajándékozom Kis Borának, a Kis Pál uram hajadon lányának.

Mindenki úgy érezte magát, mintha rettenetes dolgoknak, világpusztulásnak lenne tanuja.

Takács Gyuri nem szólott, ült megsemmisülve. És Dani még egyszer látta, hogy írja le gyilkos keze a Turi Dániel gazda becsületes nevét.

Akkor ezt az írást magához vette; a másikat a tanitónak adta; szédelegve fölvette a gubáját s elment.

Senki sem szólt hozzá egy szót sem, csak néztek utána s még mikor elment is, úgy bámultak egymásra, reszketve, mint a szélütöttek, mint a földrengés rémeinek tanui.

Dani pedig nyugodtan figyelte meg magát, ahogy kiment, kivitte a lába a kis kapun. S aztán odakint nem balra fordult, az uton, amely hazavitte volna, hanem jobbra. És egyszer csak ott találta magát a Kis Pál, a Güzü Kis Pál udvarán. Látta, hogy a keze megzörgette az ablakot. A lányt látta, aki mezitláb ajtót nyitott és reszketett a hidegben. És ő a kezébe adta az írást és tisztán, értelme-

sen, csak néha dadogva elmondta, hogy mi van benne.

És a leány a nyakába ugrott, a guba alá bujt s ott állva, mezitláb, a hidegtől reszketve ölelte át és csókolta őt.

És behuzta a házba, a sötét meleg szobába s aztán ott járt-kelt és valakinek suttogott és a fekete sötétben valakik fölkeltek és kimentek. Az ólba ment aludni Güzü Kis Pál, meg a felesége, merthogy nem volt több szobájuk.

És neki valaki levette a gubát a válláról. Lehuzta a csizmát a lábáról. És ő tudta ki teszi azt.

És mikor a meleg ágyban feküdt s magához ölelte a szüz asszonyi testet, tudta, hogy nem a faleségét öleli.

És a szive úgy fájt, úgy fájt, azt hitte, rögtön megszakad.

XII.

Alig ment ki Dani a kapun, Takács Gyuri felugrott, kapta a gubáját s utána sietett. A másik két paraszt (a harmadik, az öreg Kis már elment) abban a percben, ahogy a két nagygazda nem ült az asztalnál, az ott felejtettek kényelmetlenségével feszengett a székén. Gyerünk, no gyerünk mi is, — noszogatták egymást.

— Ereggyetek hát, — szólt a tanító, — nem látjátok, hogy ez késelni akar!

— A lehet! — nevetett ráncos tokájába Vincellér, — azt jó lesz látni!

— Azt jó! — mondta a másik is, és elmentek.

— Forduljatok fel mindnyájan reggelre, — morogta magában a tanító, aki torkig volt a parasztokkal, a parasztságokkal, megutálta az utálatot, s valami emelkedett hangulatot érzett magában. Valami szokatlant, szépet, nagyot akart tenni. Körülnézett bágyadt fényű szemével, piszkos körmével bele-

kapart a szakállába s átérezte a helyzete fonák-ságát, át azt a lehetetlenséget, hogy ő itt valaha valahogyan hozzájusson emberi méltóságához illő egyetlen mozdulathoz. Füst volt ott és borbüz, és köpések és kimondott trágárságok undora, amely szinte beleévedt a rozoga butorokba s vastaggá tette a levegőt. A lógó lábu lámpa azt izzadja ki üvegén, attól növeszti a hamvát, még ennek is az fogyasztja el a lángját, Hát az ember, az isten képére teremtet, az élet, a társadalom, az öröklött és szerzett és rátukmált gyarlóságok embere, akit az alkohol vitt félre utra s aki az alkoholtól várta a szabadulást, hiába, — ez a gyarlandó ember hogyne állana szédülve remegő inain s hogyne izzadná itt a jötehetetlenség elernyesztő csöppjeit.

És egyszerre fellobban benne az isteni szikra, az ész, az emberi dicsőség. S csaknem felbukik áll-tában, amint hirtelen tette lóditja az ötlet, a szép és jó és nagy tett ötlete :

Kinyitja az ablakot.

S amint betódul a tiszta, éles, szabad levegő, amint berohan s körülszalad az első jeges szél-roham, a lámpa rémületében nagyot lobban, elal-szik, az ember pedig összerázkódik s vékony ruhá-jában reszket. De nem omlik össze és nem teszi be az ablakot, hanem örül az isteni szikrának, amely még ott pislog az agyában és állva a hideg, a fagyasztóan tiszta éjszakában, rezegni, sugárzani kezdenek a csillagok a szem nedves tükrén s egy-szerre csak újabb nagy és szép és jó tettere tör ki egész lénye :

Zokogni kezd.

XIII.

Takács Gyuri a kapuban állott s lefelé nézett a falun. Ahogy a két ember utolérte, megfordult s így szólt :

— Látjátok ezt a bitangot? Megyen a jányhoz,
— kis idő múlva ismételte, — a jányhoz megy!

— Hát te meg eriggy az asszonyhoz! — mondta neki egy kis röhejjel Vincellér.

Gyurit igen kellemetlenül érintette, hogy lassan forró gondolatát ilyen nyilvánosan dobták a szemébe.

— El is megyek! — morogta.

— El hát. Ű a jányhoz megy, te meg eriggy az asszonyhoz.

— Az a! — mondta a másik is. — Úgy dukál.

Takács Gyuri mogorván fordult meg s elnézett a Dani háza irányában. Egészen elvette a kedvét s lehütötte őt ez a megszégyenítő tanácsolgatás. Magától ha rájött volna, ha úgy tör ki belőle az elhatározás, önként, akkor hősiességet érez s tüzzel-vassal meg is teszi. Így pedig csak állott mogorva konoksággal.

Vincellér, a fakóhangu paraszt, azt hitte, hogy noszogatnia kell, s egyre ismételte:

— Eriggy az asszonyhoz. Ű el mert menni a jányhoz, te is menj el az asszonyhoz.

A kisebbik paraszt azt hitte, kitalálja a Gyuri habozásának az okát.

— De hátha visszagyün Dani, hogy hát csak odaadja a jánynak az írást, oszt Ű visszagyün.

— Ha visszagyünne! — kiáltott Gyuri s a hangjában benne volt, hogy azt szeretné, állana elébe.

— Gyün fenét, — morogta Vincellér, — dehogy is gyün. Tán bolond. Épen Turi Dani az a bolond, aki szüzen hagyja ott a jányt.

— Lehet a! — mondta a kis paraszt.

A szavuk, ritkán, fojtott hangon elejtegetett szavuk a hideg, fagyos téli éjszakában titkosan, fázósan, kísértetiesen hangzott.

Gyuri lassan megindult. Nem szólt.

A másik kettő vele mozdult.

A hó sercegeve csikorgott a lábuk alatt, süvegüket szemükbe nyomva, nehéz léptekkel mentek előre. Nem tudták, mi lesz még ma.

— Ami igasság, az az igasság, — mondogatta Vincellér, — ha ű a jányhoz megy, te erigy az asszonyhoz.

— Szakaggyon rá az ég . . . — morogta Gyuri s komor keserőséggel hozzátette — meg egy darab Isten!

Tovább mentek, de akármilyen csendesen lépkedtek is, nem sokára odaértek a Daniék kapujába. Közel ahhoz megállottak az utca közepén. Elől állott Gyuri s rögtön mögötte a két ember.

— Eriggy csak be bátran, — mondta Vincellér a maga módján, — te csak eriggy be. Ha ű elment a jányhoz, neked itt a helyed.

— De mit mond a menyecske! — bökte ki a kisebbik paraszt azt a gondolatot, ami mindnyájukat szorította.

— Mit mondana, — dünnyögte Vincellér, — nem igen haragusznak az asszonyok azért, ha olyankor megy látogatóba hozzájuk valaki, mikor nincs otthon az uruk . . . Osztán, ha valamit mond, meg kell neki felelni. Azér van az embernek nyelve, hogy az asszonymnak meg tudjon felelni. Osztán, ha a se elég, nem sokat kell teketóriázni, hanem . . .

Gyuri habozó lépést tett, menjen-e vagy se. Visszanézett az uton, mintha azon töprenkedne, eljön-e Dani?

— Nem jön az el onnan reggelig, — mondta a kis paraszt, — a nem jön el, nem kell attól félni!

Gyurit szörnyen megbántotta ez a megjegyzés. Nem félt, vágyott, kegyetlenül vágyott a veszedelemre, csak úgy feszítette az izmait a harcvágy.

Hirtelen megmozdult s egyetlen szó nélkül ott hagyta a két embert, bement a kis kapun. A parasztok a helyükön maradtak s utána néztek.

— Bemegy! — mondta a kis paraszt, — egye meg a fene a kis bürit, bemegy.

A másik csak rábólintott fejfel.

— Hej hogy fog onnan repülni kifele, de rögvest, — nevetett kuncogva a kis ember.

Vártak, de nem volt semmi nesz. A feszült várakozásban roppant hosszúnak tetszett minden pillanat.

— Má nem lesz baj!

— Minek lenne? — mondta vállatvonva a másik, — nem kell őket féltetni, jól ismerik őket egymást. Már legénykorában is nagyon körölte volt ez a Gyuri annak a jányinak. Ki tudja, mi alszik a hamu alatt!

Ezzel félre huzódtak a kerítés tövére és onnan várták, mi lesz.

Pár percreg vártak, aztán megnyugodva elmentek.

XIV.

Erzsi nem feküdt le, mikor haza jött, hanem hozzáfogott varrni, mihelyt a gyereket elaltatta. Amint telt az idő és Dani csak nem jött, sirdogálni kezdett. Sorra elismételte magában minden keserűségét és szíve szerint kisírta magát. Szinte megkönynyebbült a zokogástól és visszaemlékezett arra a fogadalmára, hogy bármit is mér rá a sors, zugolódás nélkül fogja elviselni. Még vigasztalást is talált magának a bajban. Istenem, hiszen olyan régen nem volt már semmi igazi szenvedése, nem lehet büntetlenül maradnia azért, hogy ezeket a békés napokat is olyan bűnös könnyelműséggel engedte elmulni. Csak most látta, milyen hiábavalóan szalasztotta el azokat a percekét, amelyekben az ura szívéhez közel férközhetett volna. Hiszen itt volt előtte az ember, puhán, jószívvel és erős bizonyosságát adta annak, hogy igazán szereti a feleségét. Félesztendeje sehova sem ment, semmi olyat

nem tett, ami ellen valami kifogása lehetett volna. De ő pogány volt hozzá, s nem hajolt, nem hajolt, pedig mégis csak az asszonynak kell a gyöngébbnek, a békülőnek lenni...

Erzsi most, hogy nem volt a szeme előtt az ura, annyi, de annyi mentséget tudott a védelmére, amennyi kifogása volt ellene, mihelyt meglátta.

Amint patakzó könnyeit kissé felszáritotta, letette a varrást, amely ugysis hiába hevert az ölében és erősebb munkát talált, hirtelen elhatározással hozzáfogott kovászolni, reggel kenyeret sütni...

Éjfélíg eltöltötte az időt, akkor megijedt. Hol maradhat ilyen sokáig az ura.

Ujra csak megvigasztalta magát. Olyan régen nem volt kinn az ember a házból, hogy akár a komákhoz ment, akár a tanítóhoz, nem eresztik el.

Majd haza jön reggelre! S hozzá fogott egy kis kalácsnak való tésztát keverni a gyerekeknek. A nagy fatál tele volt híg tésztával. Erzsi meghintette a tetjét liszttel, keresztet vetett rá, aztán megmosta a kezét, lerakta maga elől a kötényt, rendbeszedte magát, a tűzhelyen egy kis tüzet is rakott, mert igen hideg kezdett lenni, pedig meleg kell a tésztának s a gyerekeknek.

Ezt is elvégezte; mikor készen volt vele, újra felfakadt a szemében a könny, s újra átengedte magát a keserűségnek.

Ki tudja mióta sirt, sirdogált így, mikor csak hallja, hogy nyilik a kis kapu, nemsokára rá az ajtó s idegen léptek hallatszanak a pitvarban.

Főlegyen esedett ültében. Az első pillanatban zagyva ijedség ült ki a szemébe, a következőben már tiszta volt előtte, hogy az urával történt valami.

A vér mind alá futott a szívébe.

Amire ma egész este nem gondolt, most egy szemrebbenés idő alatt tiszta bizonyossággal réméd fel a lelkében.

Az ura összeakadt Gyurival s baj lett belőle, amiatt a jány miatt.

Még egy átok sem nőhetett ki a nyelvén, mikor nyílt az ajtó és előtte állott Gyuri.

Egy percig úgy néztek egymásra. Egyik sem tudott szót szólani. Egymásra néztek mint kísértet-nézők. Mindeniknek rettentően el volt fulva a torka.

Végre Gyuri erőre kapott s elébb lépett. Ez a mozdulat magához térítette Erzsit.

— Mit akarsz itt? — kiáltott rá a férfira s felállott.

— Mit? Veled akarok hálni!

Erzsi úgy megrémült, majd összeesett.

Gyuri előrelépett egy tapodtányit, de ott megállott s kidudorodó szemekkel nézett az asszonyra.

— Azt hát! — kiáltotta újra, — meg akarom már én is próbálni, hogy milyen az urad mester-sége!... Hát csak Turi Daninak szabad minden? Hát csak ű gázolhat keresztül mindenkinek az asszonyán? Hadd tanulja meg ű is, mi a!

— Megbolondultál?

— Dehogy bolondultam! Inkább most jött meg az eszem!... Elnyertelek kártyán az uradtul, hát az enyém vagy.

— Hazudsz! — kiáltotta Erzsi.

— Én?

— Te hát! Akkor nem is jönnél a szemem elibe, mint egy bujnyik! Az nem igaz, az én uram nem tett fel engem egy kártyára!

— Hogy ismeri! — mondta Gyuri, — hogy ismeri! Jól van, nem tett fel a kártyára. Hanem mikor elnyerte mindenemet, az apai jussomat, a pénzemet, mikor kódussá tett, akkor megszökött!

— Asse igaz ám!

— Aszontam neki, hun a reváncs! De megszökött!

— Hazudsz!

— Aszontam neki, tegye fel ami a legkisebb, a legbecstelenebb a házába! — téged! — én meg felteszem neki, ami a legkivánatosabb a bűnös lelkének, — azt a jányt!

Erzsi sápadozva hallgatott.

— Hát osztán, hát osztán!

— Megszökött a bitang! Nincs bank! asszongya, nincs bank!

Erzsi leült és keresztet vetett.

— Mária, szűz anyám! . . .

— Csak imádkozz, jól imádkoztál! Hun az urad? Ha szeret, itthon a helye! Mi! Hun az urad? Ha szeret, itthon a helye! Mi! Hun az urad? Jól megbecsül . . . No! Minek vagyok én itt? Hogy kerülök én ide? Én vagyok az urad?

Erzsi hallgatott, de szilárd lélekkel, már nem mondhatott neki rosszat ez az ember az uráról. Olyan méltóságos érzéssel volt eltelve, hogy az élet minden megváltását elfeledte azért az egy szóért, hogy nincs bank!

— De az enyém leszel ma! — folytatta lihegve az ember és erősen nézte az asszonyt, aki gunyosan méregette végig őt.

Hallgattak, gyötrelmes csöndben.

— Hun az urad jó asszony? — kezdte újra Takács Gyuri és szinte úgy komiszkodott vele, mintha rajta akarna bosszút állani az uráért, azért a nagy hitért, amit az urára tékozolt, azért a nagy eltasztásért, amivel az ő hosszútűrő szerelmét fogadta. — Mondd meg na, hun a hires! Há, ha tudnád! Megmondanád, ha tudnád! — És cudarkodva nézett a szegény asszonyra.

Erzsi konokul, szilajon nézett maga elé.

— Jó is vóna, azt tudni egy asszonynak, egy hűséges asszonynak, hogy hun jár az ura éjfél után két órakor. Ugyi nem tudod?

— De tudom! — kiáltotta Erzsi.

— No ki vele, ha tudod! Csak halljuk, hogyha tudod! Mondd ki csak no, ne félj, megmondom, jót gondolsz-e!

— Ott van a hun te szeretnél lenni, Isten gyávája. Azért jössz ide nekem fecsegni, mert tele van a májad irigységgel. Szégyen, hogy egy Takács Gyuri egy olyan lánnyal se bír el. Fi, sirni jössz a kötőm mellé, panaszkodni, hogy az uram, ember léttére kedvesebb a lányoknál, mint egy ilyen vén legény. No hiszen majd megpirongatom az uramat, hogy máskor a kis öcsém lekváros kenyerét ne vegye el. Szégyelld magad, ilyen maflaszent, jobb lesz, ha még az anyádhoz szopni, mit neked jányok után járni! Hát van olyan jány, aki a te szódra füleljen!

Gyuri hunyoritva hallgatta a huga beszédét. Érezte a Takács fajta éles nyelvét s szinte tetszett neki. Nem haragudott meg érte, csaknem vidáman felelt rá.

— Elmehetek én már szopni az anyámhoz, Abba igazad van, ugy sincs más nekem a világon. Leszedte előlem Turi Dani a virágot, az én pénzemért vette meg, ne félj! A Takács-vagyonból telik ki neki az a csók, amit most nyal fel . . . Tudod-e, hogy azt az egész birtokot, amit tőlem elnyert, az apai jussomat, odaprezentelte az én truccomra Kis Borának, a Kis Pál jányának!

— Mit beszélsz? Megőrültél! — sikoltott fel Erzsi. — A Takács-földeket merted elkártyázni!

— Te is csak most veszed észbe, mikor azt halod, hogy nem a tied, hanem a másé . . .

— Persze hogy most! — nekem csak van tán jussom hozzá.

Gyuri elmosolyodva legyintett.

De az asszony szörnyen elkeseredett s könnyel csukló hangon veszekedett.

— Bitang vagy, kutya vagy, még te mertél rám

szemet vetni, te senki, te semmi. Te Istengyávája, te idétlen szülött. Te rontottad meg az életemet, mert te nélküled sose jutott volna az uramnak eszébe amit tett máma. Ó te boldogtalan nyomorék, te világ zsványa te! . . .

Gyuri elkomorodott és bosszus mogorván vetett rá szigorú pillantásokat.

— Elhallgass már szerencsétlen. Ahelyett hogy a maga bajára gondolna, itt hiábavalóskodik! Én rám haragudsz?! az uradra, aki most más jány ágyába hever, arra nem?

— Semmi közöd hozzá! A magad dolgával gondoldj! Én elvégzem a magamét.

— Na hát én is el a magamét! — kiáltotta Gyuri s hirtelen előre lépett, a gubát hátra vetette s az lecsuszott a válláról, ő pedig körülölelte Erzsit.

— Coki! — kiáltotta fojtva az asszony s minden erejét összeszedte, hogy kiszabadítsa magát.

— Ezért jöttem, — lihegte a férfi s rettenetesen ölelte, szorongatta az asszonyt és csókolta az arcát, a vállát, a ruháját, ahol érte.

Olyan hirtelen, olyan váratlan jött ez a rárohás, hogy Erzsik elvesztette a fejét a meglepetéstől. Tehetetlennek érezte magát az erős férfi karja közt s az agyát elöntötte a vér a birokban.

— Majd megtanítalak én, — lihegte Gyuri — majd én segíték rajtad, ha a te számár eszed nem engedi, hogy egyszer boldog légy az életben. Te örült asszony, te marha asszony, az urad esztendőkön keresztül mindennap megcsal, te egyszer se ütöt! Csak szenvedsz itt nekem, eszed magad? Hiszen lerothadt már a csontról a húsa, leszopta a bánat, a keserűség! Azt hiszed nem tudom, mennyit szenvedsz? mennyit sirsz, te boldogtalan, mi lett belőled? Mit csinált veled a gazember? De még ő is megfizet érte, mert nem hal meg szépen, azt az egyet tudom, hogy nem viszi el ezt a kutya életet szárazon! Én ontom ki a bélit,

én. De csak érted! Nem ma kellett volna ezt tennem veled, hanem régen, legalább három esztendeje . . . Minek adta az Uristen, hogy szeresselek, ha nem azért, hogy azt tegyem veled, amit azzal kell tenni, akit szeretünk. Ugy sincs már semmi keresni valóm ezen a világon, még annyit megteszek, hogy ma téged megszeretlek, holnap meg az uradat agyon verem. Mindakettőt megadja nekem az én istenem, de csak egymás után. Az enyém lesz! Erzsi egyszer ebbe az életbe. Csak rugódozz, csak rajta! Tudod, az a természetem, hogy annál tüzesebb vagyok, minél jobban ellenkezik az asszony. Ha nem így vóna, hogy tudtam vón ennyi ideig utánad esenkedni? Mi!

Erzsi borzadozva hallgatott s jeges hullámok szaladgáltak végig, végig a testén. Valami öltözék után keresett gondolatban, de emlékezett rá, hogy minden kést berakott este az asztal fiába. Ha most a kezébe kerül egy, megtenné.

— Haha, — sustorogta Gyuri tovább az asszony fülébe, — elébb kellett vóna, mikor még szebb asszony voltál . . .

— Sssz! — szisszent fel az asszony és egyebet nem tehetve, teljes erővel beleharapott a férfi arcába, ahol érte, épen az ajkához nyomta az a száját s Erzsi szinte elharapta a fél alsó ajkát.

Gyuri a fájdalomtól felordított s teljes erővel ellökte az asszonyt, hogy az hanyatt esett egy széken keresztül.

Ebben a percben velőtrázó sikoltást hallottak.

Erzsi felugrott, olyan szívosan, mint egy macska. A fia ott állott az ágyon s az örület rettegésével, egész testében rázkódva, iszonyatosan nézett az anyja gyilkolására.

Gyuri egy mozdulatot tett, hogy azért is, ha az egész világ összeomlik is, megteszi azt, amit akar, de Erzsi fürgébb volt, felkapta az asztalról a kis

fateknőt s egy sikeres lendülettel bevágta a tésztát a férfi arcába.

A tészta mint valami maszk borította be az ember arcát, hogy az lélekzethez sem tudott jutni, míg le nem vágta magáról a ragacsot. A teknő leesett a földre, az ember pedig némi tétova után halálos elkeseredéssel és szégyennel, tapogatva kereste s amint megtalálta az ajtót, kitámolygott rajta.

Erzsi utána se nézett, rohant a fiához, de ez nem volt eszénél többé. Hanyatt bukott az ágyon s a teste vitustáncban rángatózott, a szeme felfordult s nemsokára egy kis hab bugyogott ki szegény eltorzult szájaszélén.

— Mennybéli Uristen! — sikoltott az egekig az anya hangja, — fiam! fiam! fiam!

XV.

Bora virradat előtt kiment az ólba, odadta az apjának az ajándékozásról való írást és megmondta neki, hogy menjen vele rögtön a városba, az ügyvédhez. A szeplős Güzü megértette a lányát s úgy iszkolt a papirossal, mint a kutya a lopott csonttal.

Akkor bement a lány. A szobában egészen sötét volt s amint Bora belépett, mégis megérezte, hogy itt a férfi. Itt volt a szaga, a melege, itt az emléke. És Bora, elintézvén ennek a szokatlan esetnek az üzleti részét, a lelkiismeretét olyan nyugodtnak, olyan tisztának és olyan melegnek érezte, mint a fiatal asszonyok az első reggelen.

Oda ült az ura ágyának a szélére és sokáig hallgatta a férfi lélegzetét. Az arca ellágyult, a szemébe nedvesség szivárgott s nagyon jól esett neki maga mellett érezni azt a hires, nagy embert, akit annyi sokat bámult, mint gyereklány, s aki valóban jobban bűvölte őt, mint az Isten. Most, hogy ime teljesen be volt fejezve a dolog, lágyan elmosolyo-

dott, amint elgondolta, hogy a nyáron milyen reménykedéssel, mennyi gerjedelemes vágygyal, milyen forró fejjel marta, törte magát számtalan éjszakán, egyre csak rá gondolva, gondolatban mindenféleképp odaadva magát neki. Lágyan, becézve simította meg a férfi haját, oly szeliden, nem is érintve, mint a szellő, mint a virágszirom hullása, hogy meg ne érezze a férfi, hogy fel ne érezzen rá.

Aztán lelökte a csizmát s felkuporodott mellé az ágy melegébe. A férfi megmozdult álmában s helyet csinált, mint a feleségének. A lány szívét nagy boldogság töltötte be és úgy maradt ülve, mélézva, félkönyökre dülve, karjával a férfira fejét övezve, a másikat szeliden nyugtatva annak a mellén, a takaró felett.

Sokáig ült már így s már nem is gondolkozott, csak engedte, hogy a szive dobogjon, rebegjen s ebben a csendes érzéktelen odaadásban sokkal jobban bevette a lelke lelkébe a férfit, mint a lázas örület tombolásában. Olyan nagyon asszonyinak érezte magát! anyának a férfi fölött; mintha máris a gyermeke bölcsője felett virrasztana. Eszébe jutott, úgy futó, suhanó gondolatképen, hogy hiszen ő valójában becsstelen személy, aki eladta magát és elmosolyodott ezen a gondolaton. Semmi ez, szófia-beszéd! Ujra megsimította a férfi fejét, gyöngéden, csak úgy gondolatban, nem is érintve s ellagymadt ajakkal sóhajtott, hogy hiszen szereti! Hát akkor nem adta volna el magát, ha feleségül megy hozzá? Akkor tán jobban szeretné? vagy ha ingyen adja oda magát, számárul, cédául, egy perc miatt? Akkor külömb volna? Nem jobb így mindkettőjüknek? Neki is, aki gondoskodott magáról, meg a gyermekéről, meg a férfinak is, akinek nem kell, hogy többet gondja legyen reá, az ő hűségére, mert biztos lehet felőle, hiszen most már olyan örökre párja ő Turi Daninak, mint a felesége; csak még jobb

mindakettőjüknek, nem követel tőle többet semmit... És ha elmegy a férfi, tud reá várni, tud tünni, tud imádkozni, tud gyereket nevelni... Ha nem lesz semmi gondja, meg tudja neki őrizni a hűségét, a tisztaságát, a nevét...

Jóleső boldogsággal ült ott magának. Összekuporodva, mint egy macska s dorombolva is.

Hiszen ennyire nem lett volna senki másé, mert így nem szeret senki mást e világon... Hiszen ha nem Danitól kapja meg ezt a vagyont, hanem a másiktól, a Gyuritól, akkor, Istenem, akkor milyen pokol lenne az élete, micsoda szívfájás lenne egy párnán feküdni azzal, akit nem szeret... És bár elmúlt a keserű pohár a szájától, mégis megbor-zongva, megiszonyodva remegett össze rá, ha ugy esett volna! Óh milyen jó az Isten, aki meghallgatta egy szegény lány szive vágyakozását s nem tette halállá az életét.

— Én jól imádkoztam!... — mondja magában félhangon.

Akkor arra gondol, micsoda nagyot tett ő vele ez a férfi, az ő Danija. Mit adott neki azért a semmiségért, amit ő adhatott és adhat ennek az embernek. Olyan valamit, amit akármelyik házban, akármelyik asszonyszemélytől megkapott Turi Dani, ha rászomjazott, csak intenie kellett s kínálva vitték neki a kantát... Hát mivel érdemelte meg ő, hogy épen ő az a kiválasztott, akinek ilyen jóval hálálta meg...

És olyan jó kis lánynak érzi magát, amilyen sohasem volt még életében. S hirtelen szenvedély önti el a szívét s ráomlik, ráborul a férfi arcára, a szájára és mohón, mohón, odaadással szijja, szijja, csókolja asszonyosan, feleség csókjával csókolgatja.

Dani borzasztóan kábult. Felébred, felriad, türi, hagyja. Lassan tisztázódik a fejében, mi történik vele, rájön, hogy hol van s ijjedelemmel vegyes,

kéjjel feles háborgás indul meg a szivéből. A lány csókján valami idegent érez meg, valami puhát, odatapadót, mintha a felesége volna mellette, a régi, a hajdankori felesége, aki olyan régen semmilyen se már hozzá, és kikoplalt férfiszive megélemedik s elveszi, elfogadja, leszakítja a ráhulló örömet...

Aztán, aztán annál nagyobb fáradság, lankadság vesz erőt rajta. Nem alszik el többé, bár még egészen sötét van. Ébren marad s a lekókkadt virágként elomló asszonyi testet eltaszítja magától s a hideg falnak veti a hátát.

Jól esik neki a hideg, fagyos, jeges érzés, amely keresztül szaladgál a testén. Ez magához téríti.

Minden átmenet nélkül a feleségére gondol. Tudja, hogy az asszony nem feküdt le egész éjjel. Tudja, hogy az ablakot befüggönyözte, hogy senki se lássa meg, hogy virraszt. Mert tudja, hogy az ő felesége a legkülömb asszony minden asszonyok között. Mert olyan asszony nincs több. Azért is lehet megtenni vele ezt a komisszságot, meg a többit, amit tett, meg amit még tenni fog...

Dani az idegen ágyban egyszerre úgy érezte magát, mintha az istálló alatt feküdne a meleg trágyalében. Undor fogta el. Utálat. Hányini tudott volna, ökröndőzni. A feje fájt, szédült, az esti rossz bor sajgatta. Testi és lelki nyomoruság vett erőt rajta.

Sokáig alig tudott gondolatra ébredni, csak érezte milyen alacsony és becstelen. Egyet, egyet mozdult az a személy, s néha feléje nyujtotta félálomban nedves tapintásu kezét, amely elől ép oly borzadva huzódott el, mintha valami utálatos állat érintette volna meg. Aztán elaludt, ő pedig átkozta önmagát, amért nem birt fölkelni s elrohanni valahova, megtisztálkodni mielőtt a felesége szeme elé kerül.

Komorra vont szemöldöke mögött egyre vadab-
bul hánykódtak a gondolatai.

— Köpedelem!... — morogta. — Fi, mi lett
belőlem!

Mennyivel külömb nála a felesége! Hát lehet
azt olyan helyzetben elképzelni, mint más asszonyt?
Hát lehet más asszonyt maga mellé képzelnie, aki
annyit és úgy türt volna neki, mint ez az asszony?
Mindenben, mindenben! Az egész életben. Uristen,
hová jutott az életük, e néhány esztendő alatt, amit
együtt töltöttek. És mindennek ő az oka. Egyedül
csak ő. Idegen nem láthatja, más meg nem értheti
ki az ő felesége, mi az ő asszonya.

Mintha az Isten számológészéke elé készülné, úgy
gondolta át egész életét ezen a helyen, amely-
nél bűdösebb pocsolyában még nem volt soha!

Hogy el van bizakodva az ember a maga éle-
tének bőségében, mennyire nem gondol a rossz
napokra, mikor azoknak a magvát elveti... Bűnös
vagyok én, — gondolta Dani, — nem csak szeren-
csétlen? Ki szalasztja el a jót, ami magától kinál-
kozik az ember szájának?

Eszébe jutott az esküvője, a nagy lakzi meg az
első éjszaka. És most nem nevetett annak az éjsza-
kának az emlékére, hanem elbusult. Erzsi semmit
sem tudott mi vár rá. Azt hitte, a csókkal ki van
fizetve az egész életre, azonkívül nincsen már semmi
gyönyörűség. A jó isten tudja, tán még az sem tudja,
hogy nőhetett fel egy olyan asszonymak ilyen leánya.
Hogy szerethetett bele épen egy ilyen leány, ő belé,
éppen ő belé. Dani emlékszik milyen harsogva kaca-
gott a lányon, lány-feleségén, akkor. S milyen halá-
los rémület fogta azt el, mikor megtudta az utá-
latot, mi fenyegeti. Hogy vonaglott és hogy elhalt.
Hogy védekezett minden érintés ellen. És az éjjeli
harc, amely elválással fenyegette!... s mély meg-
hatottság fogta el, mikor eszébe jutott, micsoda

apró ravaszságokkal, apró hazugságokkal térítette el az asszonyt a lány észjárás egyenes útjáról... Pedig akkor sem a vérénél fogta meg, hanem a szívénel s nem a gyönyörvágy adta kezébe a szüzi testet, hanem a jó és könnyörületes szív, amely megesett a gyötrődő és kinjában tobzódó, majd kétségbeesetten lelankadó férjen... Olyan asszony nem volt soha más a magyar falukon!... Olyan szent asszony az égben sincs, amilyen az volt. Az ő felesége.

De mit! ő nem volt szent, nem is akart az lenni. Ki tehet róla, ha nem telt az asszonynak öröme a szerelemben, s nem bírta el az ura csókját! Jól emlékezett az első hűtlenségére, az is olyan ocsmány volt, mint ez a mai. Harmadnapos házasság volt... S a felesége rögtön rajta kapta...

Ne bocsátott volna meg! Tanította volna becsületre, törte volna meg őt... De hogy? Olyan ember ő, akit becsületre lehet tanítani? Mi lett volna abból? Gyilkolás! Más nem is.

Csak most látta először tisztán a felesége nagyszerű lelkét. Eddig csak vádaskodni tudott rá a hidegségeért, s ráháritotta minden vétkét, mint okozóra, ha büntelen okozóra is. Ebben a percben azonban olyan büntudat fogta el, amelynek erejét még nem érezte. Sajnálta ami történt és szánta, nem magát, hanem az asszonyt!

S valahol a lelke mélyén valami különös, szinte érthetetlen sejtelem élt, hogy ma már betelt a mérték, ma már nincs többé jóvátétel, nincs semmi vigasztalás, semmi jövő... Nem tudta, hogy fog a felesége szeme elé kerülni, mert soha ilyen tisztának az asszony tekintetét nem érezte és soha ekkora bünt ellene a maga lelkén nem viselt.

S gondolataiba mintegy zuhanva hullott bele gyermekei emléke. S ez még feneketlenebbé tette az örvényt. Mi lesz mikor vége van a világnak? Mi lesz, ha már egyszer nem bírja tovább az asszony?

Ha csakugyan el kell válni? Ha nem lesz meg az a tiszta oltár a házában, amelyhez úgy hozzászokott. Amelynek elvesztétől s amelynek becsstelen elmulásától soha még ennyire nem félt.

A feje csontjai majdnem szétpattantak.

A szive szorult, mintha mázsás teher volna rajta.

Fel akart ugrani és kirohanni, de nem birt, hanem elgondolta, hogy milyen rettenetesen messze van a lépés a gondolattól.

Ott maradt, amint volt s megint nem birt gondolkozni, hanem valami esztelen kétségbeesés fogta el s attól rezgett a nyakán a vastag ér, mintha a bitófára vinnék...

Minden, minden ellene esküdött, egész életében, hogy ne is lehessen boldog. Mi boldogság az, amit a sok percnyi-siker adott, asszonyok ölén, meg a pénzszerzésben, ha hiányzik az egészséges, csendes jó boldogság. Mit kap az otthonától és mit teremt az asszonyának? ... Van-e annak a szegény asszonynak a két gyermekén kívül valakije, akivel csak szót is válthasson? És ki az oka? Erzsi? Hát ő nem tudott volna úgy élni, hogy mindenki tisztelje és irigyelje? Hiszen Erzsiben azt szerette, hogy még ilyen állapotban is, ahogy ő mellette élt, nem lett köznevetség, mint más asszony lett volna, nem sopánkodtak felette, nem gunyolták ki, hanem megbecsülték s azt mondták, a saját füle hallatára, hogy derék asszony! Nem érdemli meg az a komisz Turi. Az eb faj Turi!

És erről eszébe jutottak a szülei, meg az asszonya szülei; az egész zavaros lát, amely az életük mögött terjengett.

Igaza van, igaz a szegénynek, — döntötte el a pört, amely a felesége és az anyja között kezdettől fogva folyt, — nem tehetett másképp... Eszébe jutott, hogy eleinte olyan szeretettel, olyan lelkesen

járt a felesége az ő anyjához, mintha igazi lánya volna; hogy megrémült, mikor először hallotta, hogy nincsen ennivaló a házuknál, hogy vitt neki, hogy adott, lisztet vitt és zsirt, meg pénzt adott, meg a gyermekeknek ruhára, meg a zsidónak adósságot is fizetett értük... És kölcsön adott, és nem kapta meg... Dani akkor csak nevetett a kölcsönön. Kivált meg olyan nagy kölcsönön. Tíz forint! Hogy azt ők megadják! Ekkor meg akkor! Egy summában megadni tíz forintot! Azt nem teszi meg a magyar napszámos paraszt. Azt csak az a jó gazda teszi meg, akin be lehet hajtani s aki ad valamit a becsületre. De a szegény ember? „Hát hiszen megadná, ha vóna, de ha nincs!” És soha sincs. Még akkor sem, ha van. Mert nincs benne a lelkében az, hogy van. Mert nincs biztos jövője, nem tudja mi lesz holnap? S mert abba nőtt bele mióta él, hogy ő szegény ember, akire minden ráfér s aki ugy szerez, ahogy tud. Emlékszik a felesége szelid méltatlankodására, azokon csak nevetett, aztán a haragos kifakadásokra, amiken ő dühbe jött. S azokra az apró sértésekre, amelyek mint a raj következtek el egymásután. Az adós ember megharagszik arra, akinek tartozik. Még ha meg nem kéri, akkor is nehezen tudja elfelejteni neki a kölcsönt, de hát még ha nem engedi el! Akkor valósággal meggyűlöli s türelmetlenül sértegeti. Hát még ha a menyével kerül ilyen viszonyba. Itt is vége lett hamar minden jó viszony-nak s Dani elemlegette, mint számtalanszor: nincs okos apám, anyám! a helyett, hogy segítettek volna a házasság nehéz dolgában rajtam; rontottak, de mennyit rontottak benne!

Hideg verejték ütött ki a homlokán.

Elvetette magát s várt, mintha a világ végét várná. Nem jó ezeken gondolkozni!

És elaludt.

Mikor felébredt, már világos volt. Bora tett-vett

a szobában s gyöngéden és örömmel köszöntötte, mint anya a gyermekét. Édesgetve, babusgatva szólt hozzá, de Dani mogorva volt és elfordította a szemét.

Csaknem a guta ütötte, mikor látta, hogy nappal van s most már fel kell kelni, fel kell öltözni, ki kell menni a szobából, ki az utcára, az emberek szeme elé, a világ szeme elé, hogy levonja a tanuságot és álljon azért, amit tett.

Bizony vétek volt, hogy nem kelt föl idején, sötétben s nem lopta ki magát, mint a tolvaj, míg be volt hunyva a világ szeme. Most már szökhet a szégyenével, messze fog az kiabálni, előre süvit a merre jár, hogy a gyerekek is azt viszik az utcáról az iskolába.

Egyelőre nem is törődött egyébbel, csak ennyivel s míg nagy mogorván felült s lábát lelógatta az ágyról és álmos szemekkel meredve nézett körül a csizmája után, egy percre megállott.

És Bora ebben a percben nagy szerelmétől elragadtatva leborult eléje s ráhajolt a lábára, hófehérbőrű, szép formájú lábafejére, amely soha sem volt mezitláb, mint más parasztoké és megcsókolta, átölelte és sűrűn csókolta.

— Hagyj békét — mondta Dani s dühösen rugta el a lányt, hogy hanyatt bukott s a kemence lábáig esett s a ruhája szemérmetlenül borult fel. Dani a hogy veszett medve módra utána nézett, meglátta, mielőtt a lány összekaphatta volna magát s odaköppött rá. Leköpte, beleköpött.

Bora halálosan megrettenve kuporodott össze a földön, a sarokban és egész testében reszketve, lángban égő arccal leskelt fel a gazdájára, mint a megkorbácsolt eb, aki még sem álmodik hűtlenségről, bosszuról a gazdájával szemben; annak minden szabad!

Dani elfordította a szemét róla s nem gondolt

rá, mintha nem is volna. Szijta a fogát és szeretne volna magát főbeverni az ostobaságáért, hogy reggel újra elaludt.

Felöltözött; mikor mosdásra került a sor, Bora felállott és levette a falról a legszebb tálat, vizet öntött bele az asztal alatt levő korsóból s egy székre tette. Szegény teremtés, úgy félt, hogy nem fogja elfogadni a szolgálatát a férfi. Boldog lett, mikor Dani egy szó nélkül hozzáfogott nagy erővel mosdani. Előkészített tiszta törülközővel várta. Dani olyan közömbösen vette el a kendőt, mintha a fogasról akasztaná le.

Kissé felfrissült a hideg víztől.

Bora elővette a maga fésűjét s míg ő törülközött, megtörülgette. Aztán gyáván, félve odakinálta neki, s szepegve meg is mondta:

— Az én fűsűm . . .

Dani elvette. A lánynak könny szökött a szemébe a meghatottságtól, hogy hát még sem utálja.

Már készen volt a férfi, indulni akart. De megállott s elővette a pipát, kikotorta, megtömte, tölthette az időt, csak hogy várjon; nem tudta, mit csináljon.

Bora fájo szivvel nézte. Nem mert közeledni hozzá. Félt tőle és féltette. Tudta, mi történik az ember lelkében, tudta, hogy az megutálta őt és soha többet nem lesz találkozásuk. És nem birta elviselni ennek a gondolatát, nem tudta, mit kell tennie, hogy csak egy percig megállásra bírja, hogy még egyszer egy szót kapjon tőle ebben az életben.

Hirtelen nagy öröm érte. Valami jutott eszébe. De hogy is feledkezhetett meg erről!

— Dani! — szólalt meg s maga is meghökent a bizalmas hangtól. A férfiba is beleütött a szó.

Hallgattak. Az ember tömködté a pipáját s nem látszott rajta semmi érdeklődés.

— Emlékszik-e, hogy az este valamit ígértem ...
mondta csendesesen, a szókat tördelve Bora, mert
nem tudta, mit hogy mondjon neki.

A férfi úgy nem szólt rá semmit, mint a kő.

— Valamit ígértem ... kelmednek ...

Kinyögte a szót s nem magázta, mint idegen
korában, hanem kelmednek mondta, mintha fele-
sége volna s ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy
tegezze, mint az éjszaka ...

— Azt megmondanám most ... — folytatta
kinos zavarral s roppant leverte, hogy az ember
olyan bálványképpel hallgatja.

Jó ideig hallgattak.

Kivülről kiáltás hallatszott. Majd ökörbőgés, a
szomszédban kutgém nyikorgott, az ablakot meg-
rázta valami szél. És ők ott állottak s egyik sem
szólott sokáig. De mindeniküket valami titok szori-
totta: a ki nem mondott szó mélységében lappangó
titkos sorsfordulat.

Csönd volt, még az ember motozó ujja is meg-
állott.

Akkor megszólalt Bora.

— Itt van a grófné ...

Mintha villám csapott volna le mellette, Dani
úgy ferdült feléje. Az arca kikelt magából s elme-
redt, háborodott lett, rémült, indulattalan.

— Hogy tudod? — kérdezte, kifakadt, száradt
hangon.

Bora tudta, hogy most már meghalt reá, de
nem bánta. Örült, hogy ő mondhatja meg az em-
berének; mintha cinkostársa volna ennek az ember-
nek, minden bűnre kész vele és érte. Lopni ment
volna neki és ölni és tömlöcöt ülni, csak kelljen neki.

— Azt nem tudja más, — suttogta, — csak én.
Mert nekem megizente tegnap, levelet hozott
nekem a kasznár, akibe minden benne van ...

— Hol az a levél? — lihegte az ember.

De a lány maga akarta elmondani, nem akarta elveszteni a szerencsáját s gyorsan tovább mondta :

— Benne vót a levélbe, hogy a grófné máma itt lesz, oszt hogy én mondjam meg kendnek, hogy máma okvetlen ott legyen a kastélyban a föld miatt, mer hogy a földet oda fogja adni kendnek a grófné, hát hogy a miatt . . .

— Hun a levél ?

— De nem a miatt kell ott lenni kendnek, nem a miatt, — zuhogott a szó a lány szájából, — hanem a grófné miatt, a grófné asszony miatt, mer a veszkődik kendért, mert azt a nyavaja töri kendér, azt . . .

— Hun a levél ! — s az ember úgy megragadta a lányt, hogy majdnem a markába szakadt ennek az egész karja. — Hun a levél, te szajha, te ringyó, te !

— Itt van, itt van, — nyögte a lány s a homlokán, az arcán verejték verődött ki. — Itt van édes uram, édes uram . . .

Az ágy sarkából huzta ki, ahol háltak.

Dani elkapta tőle s elolvasta és újra elolvasta és olvasás alatt az arca megnyugodott és megkeményedett.

Azután a zsebébe tette az összehajtogatott levelet, gyufát vett elő a lajbija zsebéből, meggyújtotta s míg a kénes gyújtó lassan sustorogva lángra kapta a vesszőt, a foga közé vette a pipacsutorát s teljes nyugalommal rágyújtott.

Csak a szeme volt összehúzódva kicsire s amint elment, nyugodtan, biztos léptekkel, egyenesen ki az utcára, az emberek szeme láttára, az asszonyok bámészkodása közben, vissza sem nézve, soha többet ez életben vissza sem gondolva ide : a lány, az asszonylány nem mert egyetlen szót vetni feléje, utána, az utjába, mert tudta, hogy szétgázolná, mint a pondrót . . .

S csak hadd menjen, ha őt semmivé tette, hadd tegyen más asszonyt is, hadd a grófnét . . . Hadd tanulják meg a kegyelmes asszonyok, mi az . . . És csak hadd éljen, hadd örüljön, hadd gázoljon térdig a virágban ez az ember, az ő embere, az ő édes ura !

Ugy nézett utána könnyes szemmel, zagyva szomorú, örvendező, lesujtott, felemelt, beteg és ujjongóan egészséges szívvél.

XVI.

Dani belevágott a vasárnapló faluba, mintha a Tiszába vágatott volna bele a lovával. Szinte halotta, hogy csapódik szerteszét a kíváncsiság vize, s az arcába freccsent a szemek éles sugara.

De ő oly keményen és kevélyen haladt előre, senkire sem nézve, semmire sem ügyelve, mintha pocsolyában gázolna. Az arca hideg volt, elszánt és lelkesült és meglátszott rajta, hogy nagy eltökélés lett urrá benne. Egyformán kész volt arra, hogy teljes erővel evezzen s arra is, hogy vitesse magát az árral.

Emberek, asszonyok, gyerekek ácsorogtak mindenfelé az udvarokon és a kapuk előtt, mindenki tudta, honnan jön, mi történt s Dani nem gondolta, hogy még többet is tudnak, mint ő, hogy pletykát már nemcsak róla fujnak, hanem ellene is.

Senki sem merte megszólítani, senki sem mert utjába állani, mintha mindenki érezte volna azt a rettenetes kitörésre, dühöngésre megérett lelkiállapotot, amely csaknem szétrobbantotta.

Bátran, keményen ment be a kapun. Fel az udvaron. Be az ajtón, be a tiszta szobába.

Hideg volt ott, de meg sem érezte. Előszedte a borotválkozó készüléket, megfente a borotvát a nadrágszíjához, amelyet az ablak fordítójára akasz-

tott, azután vizet öntött egy tálba a korsóból; neki-
vetkezett, habot vert s tisztára aratta az arcát.

Mikor a gégeje felett járt a késsel, azt gondolta
magában, jobb volna, ha kettévágná a torkát, mint-
hogy szépití magát. Most, mikor már olyan ruttá-
lón, mint a fekély.

Öntelten elmosolyodott s míg újra megfente a
kést a karján, hogy még élesebb legyen, hátra szegte
a fejét, félig lehunyta a szempilláját s úgy tetszett neki,
mintha a szeme előtt valami ködös képben feltűnt
volna a grófnő, ahogy a nyáron látta. Amint az
ablakban állt s átvilágított rajta a napfény.

A szeme nagyot lobbant, a kép eltűnt s ő
nyugodtan tovább sikárolta az arca másik felét.

— No, — mondta magában, — vagy voltál
valaha valaki, vagy se, ma nyalka legénynek huzd
ki magad.

Olyan biztos volt a dolgában, hogy komédiázni
tudott a lelke mélyén.

A ruhája, a fehérneműje mind ott állott abban
a szobában, míg előkereste, felhányta értük a két
siffont, eszébe sem jutott a felesége, sem ellen-
ségekedést, sem ragaszkodó gyöngédséget nem
érezett iránta. Mintha a legidegenebb asszony, egy
cseléd volna a másik szobában, akihez semmi köze,
akinek a szívéhez nincs köze. Ha halottan feküdne,
sem tudna most elfogulást érezni, nem érhetné olyan
csapás, hogy könnyet ejtsen érette.

Tele van a grófnéval, minden porcikája tele
szivta magát annak a vágyával s csordultig van
vele, mint a vízbevetett spongya. Nincs már a szá-
mára sem élet, sem halál, nincsen a faluja, az
ismerősei, a felesége, a szülei, az eddigi élete, az
ezentuli boldogsága, nincs neki e világon több cél,
csak egy: menni, menni, utána rohanni s meg-
kapni, ölbe kapni . . . Aztán talán ott hagyni, mert
azután jön és felőle bizvást jöhet is az özönviz.

Nem siet, nem kapkod, pontosan, rendesen végzi a dolgát. Nem fog elkésni s nem fog hamarább helybe érni, mint kell. Ragyogóra tisztítja a ráncos-száru csizmáját, ahogy katona korában tanulta. S mikor fel van öltözve patyolatfehér ingbe, gatyába, azt gondolja:

— Így nem tud mosni egy asszony se a faluban, mint ez az én göthös feleségem.

Soká habozva forgatja a kezében a szűk magyar nadrágot, valami azt diktálja neki, hogy ne vegye fel. Tél van, hideg van, senki sem jár egy gatyaszárban és mégis ott hagyja, nem veszi fel. Így látta őt a nyáron is a grófnő. Hát ha paraszt, legyen paraszt. Sűrűn gombolja apró kötött gombu lajbliját, s panyókára veti nyalka szabásu mentéjét.

Készen van. Leakasztja, vállára veti a drága, százötven pengős fürtösgubát, megrázza magán s most tudja, hogy nincsen nála különb legény heted-hét vármegyén.

Aztán kézbe veszi, meg újra leteszi a botját. Neki nem kell bot, semmi segítség. Pusztá kézzel, maga erejével kell járnia, akárhová megy, akármi eset elé kerül is.

Most habozik egy pillanatig, kalapot tegye-e, vagy süveget. Aztán erélyesen félreháritja a lapos posztókalapot s a finomszűrű, szépformájú báránybőr süveget nyomja a fejébe. Ugy illik neki, Árpád daliái közt most vón helyén igazán!

Megindul, mint a hegy. S most már fel nem tartóztatja útjában senki, semmi.

Ahogy kilép az első szobából, nyilik a másik szoba ajtaja is. A felesége jön ki.

Dani rávet egy nyugodt, fagyott, természetes pillantást s mikor meglátja az asszony halálos sápadt arcát, nem ébred büntudatra s ma nem haragszik meg érte. Ebben a percben olyan idegennek érzi magához, mintha ezer mérföldre lenne tőle.

Erzsi megáll félig az ajtóban. Szólani akart, de hogy így látta meg az urát, elvesztette a lélekjelenlétét, a szó henn rekedt a mellében a fájdalmas, keserű felindulástól s egy pillanatig csodálkozva és csodálva bámult rá. A következő pillanatban már minden elkésett, Dani elment, fényesen, hidegen, vészt hordva magával s lélekkápráztatóan, mint az üstökös, akit csak egyszer lát az életben az ember.

XVII.

A grófné már teljesen készen volt a toalettéjével s a tulfütött szobában az ablaknál ült.

Már nem volt olyan szép, mint a nyáron. Arcáról lefogyott a gyöngéd puhaság, a harmatos teliség, időközben testi-lelki betegségen ment keresztül. Aranyosszőke hajkoronája alatt tulságosan fehér, szinte sápadt volt az arca. A szőke nők kora megvénülésének nyomai látszottak rajta. Kék szemei beestek s a bőr megpetyhüdtött alatta, megjelentek azok a finom ráncok, amelyek jobban kétségbe ejtették, mint maga a halál.

Kínézett az ablakon s elgondolkozva feledkezett magáról.

Kinn nagy fák állottak az ablak alatt s vastagon borította minden águkat a hó, a zuzmara. A nap opálos fénynyel csillogott rajtuk s a kis szellőre meg-megrezgő hókristályok szivárványos fényt szikráztak a szemébe.

Bent nagy volt a hőség, mert a grófné csodálatosan könnyű ruhában volt. Ugyanabban a zöld liberty selyem pongyolában, amelyben a nyáron látta a paraszt s ugyanugy.

Összeomolva ült, mintha elvesztette volna az akaratát. Félig nyitott szeme meg-megrebbent s maga sem tudta eléggé elgondolni, hogy került ide. Volt valami több, mint emberileg érthető ebben

az egész dologban. S amint parányi, lesóványodott, fehér kezével végigsimitotta homlokát, láz és keserűség fogta el. Egy percre restelte magát és hideglelés borzongatta meg; arra gondolt, ha teljesen kifog ábrándulni! Összebb huzódott és betegnek érezte magát. Szeretett volna ágyban feküdni, pehelyvankos alá bujni, szeretett volna keserű orvosságot szedni, émelyítő orvosságot, mint gyerek korában. Szerette volna, ha valaki az ágya mellé ül, valaki akit szeret, akit jól esik látni, hallani . . . Ugy félt most minden idegentől és ismerőstől.

S elomolva a puha nagy székben, az ablakon át beszivárgó hidegtől megborzongva, elernyedten hunyta le szemét s Danira gondolt.

Oly sokat foglalkozott vele azóta.

Nem emlékezett rá tisztán, hiszen csak pár pillanaton át látta s akkor is elveszett előtte az ember, aki színes, nagyszerű fantommá bomlott. Óh, megnyit táplálkozott azóta abból a pár pillanatból a lelke. Van valahol egy férfi, aki a maga primitív-ségében megőrizte ősi emberi nagy erejét, a legszüzibb és leghatalmasabb lelki kapacitást. A csömör, a társaságba, az emberekbe, a világba, az életbe való belecsömörlés hozta ide. Ugy torkig van mindennel, olyan halálosan beleunt mindenbe, úgy megvágta a vad, a nyers, a brutális embert. Ugy szeretné, ha valaki durva volna hozzá, egy olyan valaki, akinek illik az, akinek szabad az, aki arra való. S míg erre vágyott, sokszorosan érezte a legkisebb gyöngédtelenséget s fájt az élet legparányibb durvasága neki és legjobban fájt a László gróf sebkimélő gyöngédsége, amely már türhetetlenül vette körül, mint a beteget a rászakadó levegő.

Hirtelen elhatározás volt, mikor elszánta magát erre a vakmerő utra, de nagyon lassan érett meg az a perc és rengeteg sok motívum készítette elő.

A nyár óta nem is élt normális emberi életet. Egyik tulzából a másikba szédült, míg aztán a végletekig volt feszítve a hur s a grófnő közel jutott a kétségbeeséshez az üres, oktalan és céltalan élettől elgyötörve. Ekkor kapta véletlenül kézbe a Turi Dani folyamodványát, azt, amelyet a tanító irt. A különös írás ideális módon vágta ki benne a becsülésnek a leggyökerét azokkal szemben, akiket jobban gyűlölt és lenézett, mint bárkit a világon; a férje s egész családja voltak ezek. Hihetetlenül felizgatta és fellelkesítette ez az ügy. A komornájával kerített magának egy fiatal plebejust, akivel utána járatott a történelemben a Karay-család múltjának s boldog volt, hogy a fiatal diákot aki naiv, hazafias gyűlölettel tárgyalta az összes Karayak történetét, nőies, olcsó eszközökkel még nagyobb s még lelkesebb gyűlölködésre izgatta. A fiatalember az ifjuság lángolásával szentet látott benneshonleányi tette sarkalta: vigye ki a grófnál, hogy adja vissza a parasztoknak a földjeiket, nem ingyen, ajándékba, vagy expiálásul, hanem pénzért, parcelláztatva. A grófnő beszélt az ügyészével, aki fölvilágosította, hogy nem lehet a földbirtokhoz nyulni, mert hitbizomány. Lassan mégis rájöttek, hogy épen a Turi Dani esetében kivételt lehet tenni, mert ezek a földek ki vannak véve az egész vagyontömegből. A grófnő erre megcsináltatta a szerződést, amely szerint egyik birtokot, a Pallagot Turi Dani veszi meg készpénzért, a másikat a község egyetemlegesen; ez a szerződés is úgy volt szerkesztve, hogy Turi Daninak kellett egyedül aláírni a község nevében.

Ki volt téve az írás az asztalra s a grófnő, amint bágyadtan ott ült az ablakban, rápillantott.

Elmosolyodott.

Sohasem gondolta volna, hogy ő így fizesse meg a paraszt Don Juánt, akit megszoktak fizetni az asszonyok.

Nagyon is tisztában volt a parasztjával, az első percben tudta, mit várhat és mit kaphat tőle és ez az utolsóig sem bővült és nem gazdagodott.

A szerelmi társ, a távolban, egzotikus körülmények közt élő, csodálatos férfi csak úgy élt a tudatában, mint egy teljesen tiszta és megoldott kérdés: egy rettenetes nagy és kemény és iszonyatos ölelés, amely olyan borzasztó gyönyört ígér, hogy bele lehet pusztulni s amelyért érdemes élni és meghalni.

Az a paraszt valaki, valami! Asszonyokat tudott megbolondítani, sok, sok asszonyt, amellet senki-ből valakivé lett, elsővé a maga alacsony szintű világában!

És őt úgy szíven döfte a pusztá megjelenésével, olyan bomlást, erjedést indított benne, amely hónapokon át forrt a vérében, míg teljesen megérelte a szerelem lázborát.

És már rég a paraszt hatalmában érezte magát. Az ismeretlen parasztéban, aki talán nem is gondol azóta rá, aki oly nyugodtan s idegenül él a maga világában, mint azelőtt.

A grófnő kipillantott erre a világra, amely ott terül el a gyönyörű fehér fák mögött, az apró viskókban.

Valami sejtelmes, vágyteli meggyőződés derengett benne, hogy ő sem lehetett közönyös a parasztnak, a férfinak, s tűzlobbanásképpen felömlött benne a láz, a férfi emlékére.

Lehunyta a szemét s engedte, hogy a szive végigrezegje a kis lázat. Akkor a kézi tükörért nyult. Belepillantott s bíráló szemmel nézte magát. Vonásról-vonásra látta, hogy az arca elveszítette az üdeségét s koránál sokkal öregebb lett. De pirosság égett most az arcán és bőre finom volt, haja dus és arany színű. Kell, hogy ugyanaz a mese szépség maradjon a paraszt előtt, aki a nyáron volt, ott az ablakban.

És összekuporodott a széken s titokzatosan, elszántan, cinikusan mosolygott bele a tükörbe.

Abban a pillanatban kimondott egy rövid kis mondatot. Nem hallucinált, nem vizionált, egyszerűen, váratlanul kimondott gondolatban egy kicsi kis mondatot, tisztán, hanggal, hangsúlylyal. Idegen hanggal és idegen hanglejtéssel. A Boráéval.

Kimondotta azt az ártatlan kis mondást, amit a nyáron Bora sugott a fülébe. És elmosolygott és meghökkent és bizsergés futott végig, erkölcsi izgalom a lelkén és testi gerjedelem a testén.

Lassan, ki-kirohanó izgalomakkal ébresztette fel ez a szoba mindazt a gyalázatos, édes, kinos, elpirító vérverődést, amin keresztül ment a nyáron.

És nevetve, összeszorított foggal, buján, cudarul mondta ki újra a paraszt Don Juan gunynevét, az ocsmány ötletű, ronda paraszt fantázia termette gunynevet.

— Hun szép Turi Dani?

Eldobta a tükröt a szőnyegre s két tenyerébe temette az arcát. És kacagott nyögő vihogással, befelé, hangtalanul, magának. És reszketett az egész teste erre a váratlan, képtelen ötletre.

— Hun szép Turi Dani?

És látja azt a különös becestelen lányt, aki maga is meredt ihogással s durva bájjal mondta ki a kérdésre a feleletet.

— Szép a . . .

Hirtelen elkapta a szót, felkapta a tükröt, maga elé tartotta, belenézett szégyentől, gyönyörérezéstől, büntől, aljasságtól égő arcába s szemérmetlenül szorította gyönyörű fehér felső fogait élvezeg, piros, kéjes alsó ajkához és kifujta a leggyalázatosabb mássalhangzót a magyar nyelvben.

Pillanatokig tartotta így fogacskáit, az ajkát amely görcsösen úgy maradt s közben tisztán elgondolta, hogy most utolsóbb a legutolsó asszonyi

állatnál s hogy most megérett a gyeheennára, az egyházi kiközösítésre, a minden poklokra.

És újra kimondta azt a szót.

Amint fölnézett, előtte állott a belépő Turi Dani.

XVIII.

A nagyuri nőben lehült a hőség a paraszt látára, mint a higany, ha jeges vízzel loccsantják le.

Egy pillanat alatt kiábrándult.

Nyugodt lett s fesztelen tartással ült tovább. Hideg lett a pillantása s gunyosan nézett az emberre, aki mint valami nagyon közönséges, szelidített medve állott előtte nagy szörgubájában.

Megbosszantotta a neveletlensége s régi, rossz érzést idézett fel, hogy a süvegét most sem vette le.

Hallgatott, várt; várta, hogy megszólaljon a paraszt és eseten szava teljesen kirázza előbbi borzasztó emlékü izgatottságának utolsó maradványából is.

Teljes közönségességében akarta látni a parasztot, hogy ezzel megbüntesse magát. Akarta, hogy olyanak lássa, mint a suta félállatot, aki semmi, semmi és egy pillantást sem érdemel.

És kicsinyelve, nem is gyűlölve, nem is utálva, közönyösen nézte a szörsüveget, a szörgubát, a csizmát. Mikor erre nézett, megakadt a szeme rajta. A csizma nagyon szép formájú volt, karcsu, hegyes, fényes.

Elmosolyodott s az arcára nézett. Az sem volt csunya. Ismét feltűnt neki, mennyire hasonlít László grófhhoz.

— Ez hát az egész — mondta magában s csufondárosan huzta el a száját egy árnyalatnyira.

A paraszt állott; könnyedén és biztosan állott. Nem szólt.

Feltűnő sokáig tartott ez így.

A grófnő végül úgy vette észre, hogy már nem nézi le a parasztot s nem is közönyös, nem is jó-akaratu iránta. Úgy rémlett neki, mintha valami tréfáról volna szó, valami tréfáról önmagával szemben.

Oly nyugodt volt már, olyan magaura s olyan fölényes, mintha a leégett templomra kéregető parasztot látná.

Megjött a hangja s könnyedén szólalt meg s a hangja oly fesztelen volt, olyan természetes, mint a szél susogása a gazban.

— Megkaptam a kérvényüket . . .

De a paraszt nem szólott. Úgy állott, mint a szobor. Az arca meg se mozdult. Pillája sem rezdült. Nyugodtan állott s a süveg a fején.

A grófnőt boszantotta a paraszt parasztsága.

Kellemetlenebb lett a hangja.

— Elintéztem a kérésüket. Ott van az asztalon a két szerződés. A gróf mindeniket aláírta . . .

A paraszt nem szólalt meg, nem mozdult meg. Állott.

A grófnőt felháborította ez a butaság.

— Ott van a tinta, toll az asztalon, írja alá.

Várta mi lesz.

A paraszt a nyakát hátraszegte. Örülni kezdett a grófnő, hogy uriasság tör ki belőle s visszadobja az ajánlatot.

De nem. A paraszt félvállra vetette a gubát s az asztalhoz lépett.

Felvette az egyik szerződést és a tiszta gépirást hamar végigfutotta. Olyan éles volt az esze, mint az acélpenge. Soha frissebb.

A községnek szóló szerződés volt. Azok a föltételek, amiket ők ajánlottak.

Fogta a tollat s ráhajolva a papirosra, aláírta. Felvette a másik ivet.

Olvasás közben megütődött. A Pallagról szóló szerződés volt. Az ő neki eladandó birtokról. Azon

hökkent meg, hogy a vételár felényire volt szabva, mint amit ő ajánlott, viszont a részletek helyett rögtöni fizetésről szólt az irás.

Egy percre, csak egy jó másodpercre habozott, akkor a szeme kigyult s egy könnyű mozdulattal hátrább tolta a süvegét, hogy egy fürthaj kiborult a homlokára, lehajolt s ezt is aláírta. Kap ő pénzt arra a birtokra!

A grófnő olyan tisztán olvasta az arcát, mint a könyvet, csak az utolsó gondolatát nem sejtette.

Kis ideig elnézte a parasztot, aki most festői szép pózban állt előtte. Tetszett neki. Mint egy kuriózum, mint egy kép.

A paraszt letette az írást s oldalra fordítva fejét, szótlanul odanézett a grófnéra.

Ez pedig fölállott s megindult, hogy megtegye, amit oly bűnös lélekkel tervezett. Hogy megtegye a maga büntetésére. Vezeklésül. Önmagának megszégyenítéseül. Hogy teljesen befejezze; hogy kellemetlen emlékké változtassa, ami egy életet megérő bűnbeesésnek indult.

Fölvette a tollat, tintába mártotta és sietve odairta a szerződés végére, a Turi Dániel gyatra, nevetséges betűi alá, hogy:

„Az egész összeget átvettem.“ És a nevét.

Turi Dániel nem látta, mit ír a grófnő, mert egyebet látott.

A lehajló asszony teljes magamegfeledkezésében állt előtte s amint a pongyola résén akaratlan bepillantott, meglátta az egész asszonyt.

Minden vér a fejébe tódult, úgy hogy fekete lett az arca a vérömléstől. S pillanatonként újabb vérhullámok szökelltek fel s tökéletesen elvették minden öntudatát.

Megértette az asszony titkát. Lehet már a hangja akármilyen; megértette mit szánt neki, mit várt tőle a nőtény.

Pedig a grófnő gunyosan, megvetéssel szólt:

— No, Turi Dániel! . . . A kiskaraiaknak nem lehet többet panaszuk a hazaárulóra! . . .

Felsóhajtott.

Milyen másképp remélte ő ezt a jelenetet!

Letette a borítékot az asztalon, s rápillantott a férfi arcára.

És megrémült.

A paraszt olyan szemmel nézett rá, hogy ilyen irtóztató nem lehet a vérebé, a téli farkasé . . .

Az asszony megdermedve állott. Ruhájához akart kapni, hogy összefogja; megérezte, egész testében érezte a megbőszült him felfaló szemizzását.

De nem bírta fölemelni a kezét, ott állott védtelenül, kiszolgáltatva a tajtékozó kannak.

És ez fölemelte a karját, kinyújtotta, torkon ragadta őt, a ruháját s egyetlen moccanással lábujjhegyig szakasztotta rajta a zöld selyemleplet.

XIX.

Valami távoli dörrenésre, kettős dörrenésre felpattantak a szempillái. A hosszú pillák alól bágyadtan, megtört fénnel csillant ki az okos két szem. Aztán úgy maradt nyitva, sokáig nem domborodott ki a vánnyadt szaruhártyákon az élet ruganyos csilláma.

Végre öntudat verődött az agyvelő belsejében.

S rájött a grófnő, hogy hihetetlenül gyöngé . . .

Nincs semmi fájdalma, de nem bírja megemelni kezét . . . Lába lecsüng a divánról . . . jobb lába valahol messze lóg az ürben s nincs hatalom, hogy közelebb vonja magához. Milyen jó, hogy a karja nem esett le, milyen jó, hogy az legalább itt fekszik mellette a pamlag puha bársonyán.

Az öntudat új szünete.

Aztán valami apró nesz, valami egyhangu, egyenletes nesz . . .

Csöpp, csöpp, csöpp.

Nagyon jó így elterülni, ily kényelmesen, ilyen teljesen.

Csak a jobb lába fejét huzza valami suly . . . Szeretné elereszteni, térdizületben elbocsátani, hadd essen le, ahová kívánczik . . .

Az ember még a saját testének sem ura. Mért nem lehet lebocsátani azt a lábat. Mért van az odanőve térdben. Ha csak fel volna csatolva. Milyen jó annak, akinek falába van. Az lecsatolhatja, mikor így lóg le az ürbe . . .

Elmosolyodik, . . . Azt hiszi elmosolyodott erre a naiv gondolatra. Tréfál, . . . azt hiszi tréfál önmagával . . . Milyen jó, milyen nagyon jó lenne, ha sehol sem függenének össze oly nagyon a tagjai. Csak úgy feküdnének egymás mellett.

Az volna a tökéletes boldogság . . .

Aztán sokáig, egy ezredévig, két ezredévig némán fekszik, mit sem tud önmagáról.

Majd egész tisztán felvillan előtte, hogy ő ruhátlanul hever a divánon.

Aztán mindent tud.

Elmered az arca s elmosolyodik. Azt hiszi elmosolyodott, pedig merev az arca . . .

S újabb ezredévek jönnek, mennek . . . Milyen soká él az ember.

Valami új nesz.

Csöpp, csöpp, csöpp . . .

Milyen boldog volt ma . . . Most. Milyen nagyon, nagyon boldog.

Ez jó volt. Ezért érdemes meghalni. Ez jó volt . . .

Valami megszakadt benne s most elfolyik a vére. Nem baj . . . Jó.

Honnan tudja, hogy az ő vére csöpög ?

Csöpp, csöpp, csöpp . . .

Ezért érdemes meghalni. Ez jó volt. Ez jó volt.
Ki mondta meg, hogy az ő vére csöpög?

Nincs semmi fájdalma. Olyan kellemesengyöngé; nagyon jó gyöngének, ilyen nagyon gyöngének lenni.

Nagyon jó ilyen puhán feküdni. Meleg folyadékban feküdni; nagyon, nagyon jó a saját vérében feküdni.

Ki mondta meg, hogy a saját vére csöpög?

A komornának nem szabad bejönni, míg nem csenget. Milyen jó, hogy annak nem szabad bejönni, míg ő meg nem hal. Ez nagyon jó, nagyon helyes.

Szegény paraszt... Szegényke...

Borzasztó súly van ráakva az ember testére.

Miért csöpög az embernek a vére.

Szegény paraszt. Szép... Erős!... Szerelem! Szerelem!... Ez a szerelem...

Istenem Uram... legyen áldott a te neved... nagyon jó így feküdni... Istenem, de jó...

Csöpp, csöpp, csöpp...

XX.

A süvege kissé félre volt csapva, a guba könnyen, félvállán lógott s az arcán nagy, torkigjólakott érzés tündöklött. Fulásig volt a megelégedéssel s olyan elteltnek érezte gyomrát, száját, szivét, hogy nem vágyott többet semmire. Mit neki már étel-ital-asszony! Mi jöhet az után, ami volt!

Megállott a lépcső felső fokán s körülnézett a kápráztatóan fehér világon. Nem is hunyorított, inkább kitágult a szeme a déli napsütéses fehér fehérségtől. Vakuljon meg, aki nem akar többet látni.

Megrázta a fejét, mint a ló a tavaszi bogárzaskor s ökölbe szorítva kivágta a karját.

Szeretett volna odaütni. De úgy, hogy törjön, szakadjon utána.

Hogy mint egy isten roskassza meg ezt a világot.

Aztán megindult s lement a lépcsőn. Könnyű léptekkel, mégis méltósággal. Határozottan és mégis tétován.

Ment, mert nem maradhatott. Mennie kellett. De hová? Miért? Miért?

Olyan semminek látszott előtte az élet, olyan üresnek. Mit csináljon ő már ezután? Egyszerre kicsi lett előtte a falu, hóbafult szemétdomb. És ő maga olyan nagy lett, hatalmas, erős, szerencsés, kevély. Nem tudta megérezni, mi lesz belőle itt tovább.

Úgy ment előre a hersegő havon, mintha most váгна neki isten igazában a vak sorsnak.

S bizony a Végzet roppant elébe.

Amint a vasveretű nagy kapu elé ért, nyílt a belesarkalt kisajtó s László gróf állott szembe vele.

Mindaketten borzasztóan meghökkentek.

A gróf a puskájához kapott s az első pillanatban lövésre emelte. Belesajgott a lelkébe a tiszta megértés, hogy a paraszt arcáról teljes bizonyossággal lerikolt minden amitől fél, ami ellen torlásra indult.

De az elcivilizált ember nem engedett az állati ösztönnek s megállott az ujja a fegyver ravaszán.

Szembe néztek s szeme nem bírta követni, részleteiben meglátni a képtelen átalakulást, amelyen a másik ember arca e pillanat kis része alatt átment. Csak egy szemrándulás és egy egészen új ember állott előtte. Egy hazug őszinte arc torpadt a szeme előtt, amely minden pszichológiai igazságot megcsufolt.

Az átélt hősiesség, vagy gazság, vagy szerencse gyönyörétől sugárzott előbb a paraszt ábrázata.

Ijedtségnek, megriadásnak, a büntudat verejtékverő sápadtságának kellett volna kigyűrődni rajta a rettegett gróf szeme s fegyvercsöve előtt.

És lett belőle egy közönséges, ravasz, kicsinyes

parasztpofa, amely elbáméskodik a ráemelt puskán s aki nem érti, mit akar vele az ur s aki bárgyuan kíváncsi, nem bolond-e ez, aki kikezd vele.

A gróf már nem tudta, nem káprázik-e a szeme. S úgy lomhult, ernyedt, lethargiába sorvadt hirtelen kilobbant indulata, hogy megremegett kezében a fegyver, mint a nádszál s szégyenkezés kezdte környékezni.

Ez a paraszt! Ez a bárgyu! Ez a barom!

És pirult a grófnő helyett és a grófnőért.

Ha igazán találkoztak, jóisten, micsoda kiábrándulás érhetette azt a szegény asszonyt. Hiszen ő benne is nagyra nőtt a távolban, az események hatása alatt, az asszony lelkének suggestiójára ez a paraszt. Tulnőtt a paraszton, el az emberig, tul az emberen, fel a ködökig.

S itt van előtte egy kicsinyes, ravasz, komisz kutya.

Fegyvert erre? Medveölő, vadkanölő fegyvert?

Korbácsot! Lovaglóostort! Valami suhogó veszszőt! Végigvágni a képén. Pofonütni kétszer és kiugatni a huszárral.

Leeresztette a fegyvert. Lábig konyult a cső. És megvető haraggal, arisztokrata göggel, az intelligencia felháborodásával kiáltott rá.

— Mit akarsz itt?

És a paraszt lenyelte a hangsulyt, mint nagyapja, a neki jussal kijáró huszonötöt a deresen.

Meglökte a vállán a gubát s jól látszott, hogy úgy tesz, nem bánja, lesz ami lesz, de visszafelesel.

— Instállom, — mondta alázatosan és hányivetien — a fődek felől szerettem vón a kegyelmes asszonynak könyörögni. De hát —

Elhallgatott s legyintett.

— Mit de hát! — rivalt rá a gróf.

— Hát, — azt izente ki a kegyelmes grófné, hogy délután gyűjkek!...

A gróf föllélekzett s egész megenyhült az arca. Föloldódott minden feszültség a szívében. És már bizonyos volt, hogy csak vak rémületétől káprázott a szeme, mikor olyan érzést látott a paraszton, ami nem lehetett ott.

Pillanatokig hallgatott s érezte, élvezte a megkönnyebbülés gyönyörűségét.

Aztán ridegen kiáltott rá a parasztra:

— Mars!

Tudta, hogy tuloz a keménységgel, a megalázással, hogy felháborítja benne az emberi önérzetet, de most az egyszer nem sajnálta azt, aki tudtán kívül okozott neki embertelen fájdalmat. Gyűlölte és szét tudta volna tapodni, miként a kigyótojást, amelyről még mindig nem bizonyos, nem halált érlel-e?

A fegyvert leeresztve tartotta, de fenyegetően, nem gondolt többé arra, hogy használja, de jelezte, hogy kész volna rá s a szemével kísérte a parasztot, aki előtte került el, hogy a nyitva maradt kiskapun kismofordáljon, mint a kiutasított kuvasz.

A gróf már csak külsőleg volt haragos, csak a vonásai fenyegettek, a lelke szórakozott volt és szeretett volna rohanni az asszonyához és rettegetten gondolt rá, hogy rögtön látni fogja.

Ebben a pillanatban, mikor szórakozottabb volt, mint valaha, úgy tűnt föl neki, mintha szörnyet villámlott volna. Sötéten és zöldesen villámlott meg a másik ember szeme s ugyanakkor leütött a menykő is.

Turi Dani, mint az éhfarkas ragadta őt torkon s letiporta a hóba.

Arccal vágta le az ösztönösen visszarugó testet és arccal gyurta bele a hóba és vasmarokkal szorította a torkát, mint a hidráét és a boldogtalan tetemet hagyta, hogy gyászosan vonagoljon, rugdosson, vergődjön, kinyuljon. És irtózatosan rövid

volt a küzdelem. A büszke emberállat, a hosszú időre való életerőtől duzzadó gazdag test épen olyan rövid ideig tombolt az abszolút erő markában, mint egy tyuk a gazdasszony kezében. S a paraszt, aki a vértolulások szenvedély irgalmatlanságában is tisztán figyelte a nagy test vonaglását, türelmetlenségében már meglazította ujjai kapcsát. S ahogy újra megmozdult és újra kapálni kezdett sarkával az égre, eleresztette a jobb tenyérrel, hogy a balba fogja a nyakát, a jól megfogható gégéjét és a jobb öklével üthesse-vághassa és ütötte-vágta, ütötte-vágta.

És olyan volt, mintha megbomlottak volna az izmai és szabályosan kezdett sujtani a csontos bunkóval a puha, szakállas és véres és szétlapított fejre és ütötte-vágta és cafatokban verte le róla a hust és mállasztotta le a lógó porcogóst. És ütötte-vágta és mikor ez is kevés volt, felugrott, két karba kapta a lábszáraknál fogva és úgy csapta a kapubálványhoz a fejét, hogy az szétment és újra kanyarintott a nyomorult tetemmel és paskolta vele a kőfalat, mintha az volna a legyőzhetetlen ellenség, amit egy hitvány hus-ostorral, nyavalyás szétfolyó hus-oszloppal kellett volna szétvernies.

És mikor már rongy volt, alaktalan, haszontalan tömeg volt csak a kezében és mikor eldobta a hóban, hát keveselte a munkáját, ökölbe szorította az öklét és fujt és toporzékolt és nem birta kilihegni a vad tüzet.

Felkapta a puskát s kezébe szorította a csövet s haptákba állott, mint a katona és őrt állott meredetten, mint egy véres akasztófa.

A karja ki volt rugva, mint egy acélrud, és az arca dermedt volt és isteni dühödés tűzében égett.

És most érezte a legfőbb gyönyört, amit ember érezhet. Egyszerre érezte minden erejének tűzőkádását.

Megbánás, száanalom, emberi erkölcs holmi párája, mint a kohó ércfolyamára szórt vizsugár láthatatlan hamar sisteregtek el a levegőbe.

Égett, messzelövellő hősugarakkal szinte felolvasztotta a hóba fagyott világot.

Átment a legfelsőbb emberi izzáson:

Gyilkolt.

És százszorosan érezte azt az emberin fölüli lelkiállapotot, amely már ott a lépcső csucsán elfogta.

Mi keresni valója van még ezen a földön?

S agyában oly tisztán szikrázott ki a gondolat, mint az isteni kijelentés a Horeb hegyén.

— Faltam, öleltem, öltem!

S azzal a göggel mosolygott, amivel a földön csak neki volt joga elnézni az élet és az emberek és önmaga fölött. Csak neki, aki annyit rabolt az élettől, amennyit embereknek ezrei nem is álmodnak meg.

És amint ott állott a nyitott kapuban, mint az örökítélet kielégítetlen, új pokolra szomjazó, vérivó árkangyala, egy szegény, lihegve rohanó ember támadt eléje. A sógor, Gyuri sógor, aki egész nap az ő lépteit leste és tudta, hogy a grófnénál van, a magános grófnénál és meghallotta, hogy jött a gróf s rögtön szaladt, hogy ott legyen, hogy a sógor ellen tegyen, a grófnak ha kell segéljen, a kíváncsiságát, bosszuját, maga érdekét kielégítse.

És amint szembe került a megfagyasztó jelenettel, a véres emberi roncs, vérbeforultan őrtálló, izgalomra szaglászó bőszült fenevaddal, megállt, visszatorpadt, halotti sápadtság és szintelen verejték öntötte el az egész testét.

Turi Dani nyugodtan nézte.

Elnézte s nem mozdult. Nem mozdult, de mint a tenger vihara háborodott fel a lelke mélyén, fel a lenyugodott burok belsejében a vér és a szenvedély és a titáni cudarság gyönyöre.

A másik úgy meg volt dermedve a tekintete előtt, mint a madár, ha kígyó szemébe néz.

És Turi Dani fölemelte a fegyverét. Szabályosan, katonamódra a katonafegyvert.

Lőtt.

S a boldogtalan kettészakadt gerinccel csuklott össze, meg sem lassítva a messzesüvöltő golyót puha akadállyal.

És Turi Dani újra lövésre kapta a fegyvert.

És újra lőtt. Vakon, rögtön, mert le kellett lőnie még valamit, valami életet kellett még elpusztítania. Boldog életet, nyugodt létet, amihez semmi köze, ami útjában áll túlaradt egyetlen önös életérzésének, az istent megtipró erejének.

S egy lassu keringéssel arra szálló fekete varju szinte pukkanva ment szét a levegőben.

A fekete tollak keringve szállottak, rezegve hullottak lefelé.

XXI.

Pillanatok szüntek el, de mintha végtelenségek multak volna.

Valahonnan a mélyről, mint a fenékről felszálló tengeráramlást, megérezte a helyzet szokatlanságát. Percenetekre meg-megszakadt az öntudata s csak állott egy helyben, mint előbbi valójának üres jel-szobra.

Hirtelen, átfutóan, mint mikor vihar előtt egy szemhunyásig sebes szélforgó jelenik meg, elkapta a rémület, hogy valami kegyetlen veszély fenyegeti.

Nem tudta, tul van-e, innen van-e valamin s a szeme megüvegesedett s révetegen járt körül a levegőégen.

Akkor teljesen visszatért az öntudata. Tudta, hogy megölte a grófot, pokolian pusztítva el, s tudta, hogy lelőtte a sógorát. És még a lehullott madárról is tudott. Mindent tudott és semmit sem

bánt, mindennek meg volt az oka, s kimondta az okot: d ü h ö m b e ! . . . S megrántotta a száját, semmit sem sajnált, azt se ha felakasztják érte. . .

Ebben a percben fölemelte a kezét; idegen érzést érzett rajta s akaratlan megnézte.

Elsápadt tőle, a szeme összehuzódott kicsire s ellenségesen, riadtan nézett a kezére; az orrából hánytató inger folyt vissza le a gyomrába s olyan undorodás és kétségbeesés fogta el, hogy azt hitte ledobban.

A keze csupa vér volt.

Friss vér. Embervér.

Sohasem látott még vért. Halálosan megrémült tőle.

Pedig tisztán tudta, hogy nem bánja, nem sajnálja, örül neki, bánná ha meg nem tette volna, amit tett, de azért elkezdett reszketni és minden porcikája külön reszketett s nem volt annyi önuralma, hogy idébb, vagy odébb birta volna mozditani kezét. Ott tartotta azt a szeme előtt és látta, hogy reszket, mintha villanyáram rázná a kaszárnyai fürdőben. S félt, rettegett, iszonyodott. Oda volt. Ha valaki meglátta! ha egyszerre csak rábukkan itt valaki. Ha egy gyermek meglátná s áru!ója lenne.

Elkezdett vele forogni a föld, érezte, hogy rögtön felbukik álltában s mintha le volna ragadva a lába az agyagos sárba, nem bírja kihuzni a meredt oszlopokat.

Behunyta a szemét, a sötétben felfordult, előrebukott s a térdeire könyökölt, úgy maradt legugolva, reszketve, két talpán inogva. Nagy részegség fogta el; agyát, testét elárasztotta az ijedtség mámara, amely rácsapott, mintha a levegővel lélekzette volna be.

Káromkodást próbált kinyögni, az istent szidta, de csak keservesen birta vacogó fogait összeszorítani.

Kétszer-háromszor rájött rohamban a buta és jótehetetlen reszketés. Sápadt volt, mint a viasz, s a szíve úgy szorult, hogy néha fel kellett tátani a száját, hogy lélekzetet kapjon, mintha vízbe fulna.

Hosszú időnek kellett eltelnie, míg a teste keresztül ment az első vadrémület lázán. Hideg verejték verte ki a homlokát, a testét s nem volt mozgástényi ereje.

Mikor végre annyira birt, hogy gondolatok verődtek az agyában; percről-percre rémítőbb ötletei támadtak: ha meghallotta valaki a lövést! ha utánna jönnek Gyurinak! ha ez eljött, más is jöhet! ha valaki elmegy az uton s benéz! legalább a kapu volna becsukva! a testeket eltakarítani!... Menekülni, menekülni innen! rohanni neki a mezőnek, hajadonfővel neki a hónap, át a vizen, át a világon! Másutt új életet lehet kezdeni! De itt minden perc halál! Amerikába!

Valami idegen, ismeretlen, gyáva szellem költözött belé, az beszélt belőlről kifelé s a rendes okos, erős, magabizó lelke ott gubbasztott a felső rácsokon s megkötözve, de gúnyosan figyelt arra ami körülötte történik odabent az emberi burok kalickájában.

Megint érezte azt a kettős lelket, amely benne tanyáz, de most ez az idegen lélek még váratlanabbul támadt rá, mint a tegnapesti. S megint új volt és erős, de csak ő rajta, mert őt tönkretette, s minden erejét elvette másokkal szemben. Gyávábbá tette a gyermeknél, s alacsonyabbá a földöncsuszó féregnél.

És hirtelen fölforrt benne az indulat. Mért nem jött előbb ez a buta gyávaság? Honnan került elő a pokolból, hogy tönkretegye azt, akihez semmi köze, aki soha nem ismerte az életben. Ökölszorította a kezét s habozott egy percre, hova vágjon magán, hol fészkel ez a bitang idegen? Aztán tel-

jes erővel megfeszítve izmait, csak ép megrázta magát.

Nagyot lélekzett utána, kétszer-háromszor mélyet, teli a tüdőt. S úgy tetszett neki, hogy csakugyan emberebbnek érzi magát. Most már legalább van benne dac és szembe mer szállani a fenyegető sorssal.

Felhasználta a percnyi erélyt, felkapta a gubát a hóból s vállra vetette, fel a süveget, amit mélyen benyomott a homlokába s gyilkos nekibuzdulással, vissza sem nézve, kiment az udvarról.

Komor volt, elszánt és bizonyos kevélység fojtogatta, hogy magamagát le tudta győzni. Ámbár érezte, hogyha megállana, összerogyna, ha magára maradna, megsemmisülne, ha nem vivna ilyen kemény harcot, végigmenvén vérbeborulva, végig a nyílt utcán, vonaglana a földön és még sirni sem volna ereje.

Csak ment előre s minden lelkierejét lefoglalta, hogy embernek látsszék s emberi módra viselje magát. Egy gyerek állott a legelső kapuban, szótlanul bámult rá s utána fordult. Dani rápillantott s majdnem összerogyott a rémülettől. A gyermek nézésében ott látta a véres csizmán való nagy csodálkozást. És a lábát ettől kezdve mintha valami meleg, kövér kellemetlen lében tartotta volna. Kapkodta, hogy kivonja belőle, de lehetetlen volt. Sőt egyre jobban melegedett a lábán a kapca, mintha az égő csizma befelé perzselne. S ugyanakkor a lelkét még jobban perzselte annak a kis gyereknek elkapott pillantása. Rettenetesnek, bírójának ismerte el a gyermeket, akinek joga van rábámulni, megcsodálni őt és elítélni és aki előtt neki föld alá kell süllyedni a rémülettől.

Rezzelve nézett körül, mint az üldözött vad. Rést keresett a szeme, ahol kimeneküljön a világból és szükölni tudott vón, mint a kutya a bot előtt.

De csak állati vad rémülete árulta el így az embert, akinek esze élt és okoskodott:

— Hát hova akkor? Ha ilyen gyáva, cudar vagyok? Akkor mi lesz? Mit akarok? Hova megyek?

És csak ment, ment. S a szeme előtt megvilant annak a gyermeknek a csodálkozó pillantása, s végigsajgott benne.

Az ő fia is így fog nézni?

Rettenetes vágy, mohó áhítás fogta el: haza! Otthon nincs semmi baj! S meggyorsította lépteit, rémülten, rettegve, üldözéstől irtózva s behuzta a derekát és a farkcsigolyáit s kínos bizserélést érzett bennük, amely üldözte, előrekergette, mintha ostorcsapás érte volna. Egyre jobban nyers, primitív állattá lett; az agyában megszűnt az ész működése s előre nézve, se jobbra, se balra nem ügyelve, mintha szemellenző volna a vakszemén, mint a lónak, úgy igyekezett, gépies menéssel előre; mint a falu végén megriasztott állat, amely hanyatthomlok rohan haza.

Oda, oda akart menni, haza. Haza. Bebujni a vackba, amelyről már azt sem tudja ebben a percben, biztos hely-e, vagy sem, csak annyit tud, hogy ott a helye. Oda el kell jutni. Ott otthon van. Ott majd számot tud vetni magával s onnan bátran kiugat majd az üldözőkre.

Egy-egy pillanatra mégis tiszta eszmélet berzen föl agyában. Hisz olyan hosszú, olyan hihetetlenül, pogányul hosszú a falu rövid utcája... Észreveszi, hogy nagyon rohan. Ez gyanút kelthet s meglassítja lépéseit. Később megijed, hogy nagyon is két-ségbeesett az arca, aki ránéz, rögtön kitalál valamit! S derültebbre, mosolygóra vonja az ábrázatát, de merev, farkasnevetésre torzul el az akarat. Nem-sokára eszébe jut, hogy aki nevetni látja most, később majd elemlegeti, hogy kacagott, mikor a gyilkos-ságról jött. Erre ijedtté és halálosan csüggedtté

válik az arca kifejezése s megint nincs több vágya tovább, csak menni, menni, hazaérni, elbujni! Elbujni és eleresztteni magát s reszketni, mint az imént ott... S már előre érzi a reszketést az inai-ban s hihetetlen gyötrelmet szenved el.

Mindenféle emberek, asszonyok ácsorognak, kapuban, utcaközépen, minden szem rá van fordítva és ő halálraváltan rettegi, hogy megszólítsák. Tudja, hogy csak egy hang szóljon hozzá, szét kell omlania porrá, mint a mesében az életreboszorká-nyozott halottnak.

Az állkapcsai megmerednek és elernyednek, a szemei megüvegesednek és a szive rendetlenül ver, irtózatoss gyötrelmei vannak s vastagon izzadja ki a jéghideg verejtéket.

Az élet minden bűneért megvezekel ezen a rövid uton s hallatlanabb kínjai vannak, mint amit a Dante poklának összes bűnhődői átélnek; azok lélek léttükre testi szenvedésekben főnek, ő testét lelki tűzőkön érzi szerteszét olvadni.

Már látja a kapuját, már csak száz lépés, már csak husz s minél közelebb éri, annál elérhetetlenebb távolságban látja.

Félhalottan bukik be rajta. Lábát nem bírja föl-emelni; előre tudja és valóban meg is botlik a küszöb-ben. Alig-alig őrzi meg, hogy el nem vágódik. Ha felbukna, nem birna többé fölemelkedni! S hátul-ról érzi, hogy erős markok nyulnak utána, hogy megfogják.

Mikor bejut a pitvar küszöbén, végre megáll s hátával beteszi az ajtót, aztán nekidül és eleresztve magát, teljes erővel kitör rajta a hideglelős reszketés. Egy ízén nem bir többé uralkodni s ugrázódik kidagadt erekekkel, kimeredt szemmel, hogy az ajtó zörög a sarkán és a kilincsen.

És ő hallja ezt a zörgést, amely olyan, mint a messziről közeledő, majd elhaló s újra közeledő

kocsizörgés, . . . láncok csörömpölése jut róla eszébe.

Oly gyengének és nyomorultnak érzi magát, mintha halálos beteg volna. A belei kóvályognak és vonaglanak, mint a kigyóboly s gilisztanyál fakad fel a szájában. A feje szédül s nehéz, mint egy dézsa; nem is bírja a nyakán megtartani; lebillen, mint a hervadt száron a tök.

Hallja, hogy a felesége feláll odabenn. Megnyikordul a szék. A hallása ijesztően éles és azt is hallja, hogy valahol messze ordítás van! Egyszerre figyel oda ki, ahol nincs semmi s be a szobába, ahol az élet egyszerű ártatlan mozgása lármáz. Mindakettő egyformán ijeszti.

Az ajtó megnyílik s kilép a felesége. A konyhablak világosságában jelenik meg. Amint meglátja őt Dani, mintha üde szél fujná el a ködöt, egészen elmulik a láza reszketése, lelki szorongása. Soha sem látta ilyennek az asszonyát. Sápadt arcából nem gyűlölködve parázslík ki a nagy fekete szeme, hanem bánatosan, megtörten. Szomoruan néz, olyan szomoruan, mint aki beletörődött a sors haragjába, mint aki temetett s már csak csüggedtségével gyászolja a halottat. A férfi kitágult szemmel néz rá s beszíjja ezt a szomorúságot, mint a mező a csendes esőt s föllélekzik és elpárolog a forróság tikkadtsága.

Egymás szemébe néznek hosszan.

Erzsi látja, hogy az ura meg van rokkanva, megérzi, hogy a szeméből könnyörgés száll feléje. Nem tudja miért, de sejti, hogy nagy és mély bűnbánat szállotta meg az urát. És ő már kisírta magát, kis betege mellett könnyekben adta ki az indulatát, nincs tovább haragja, csak fájdalma. Teli van nagy bánatával, el sem tud egyebet képzelni s az abban való részvételt olvassa le az ura szeméből. S tompán beveszi őt a maga fájdalomának sáncába, hiszen ebben az egyben közös az érzésük joga.

Hosszu csönd van, amely mégis mintha étellel volna tele, tartalommal. A férfinak jól esik a felesége anygali szomorusága, az asszonynak a férfi megtörtsége.

És ettől kezdve valami új szint vesz föl a közöttük levő viszony; a szomoruság szépsége árad és borong bennük.

Az asszony fáradtan, de nem idegenül, valami megadó bizalmassággal int az urának. Int a szemével, de kíséri egész testével a mozdulatot, maga után hívja s a férfi megy; nyugodt, fáradt, nem kinos léptekkel.

Bemegy a szobába.

Az asszony az ágy elé áll, amely meg van bontva s ott fekszik benne egy kis test. A fia.

Első percben azt hiszi, halott. Megijed, de nem az előbbi féktelen rémülettel; van az ijedelmében valami öröm; meghalni jó! Csak ez jó!

A gyermek fehér, de lélezkzik. Kis teste megmozdul. Csak a lába van könnyű lepedővel letakarva. Olyan furcsa és szomorú ez az apró emberke, nagy-emberes ingecskéjével, gatyájával. Amint ránéz, magán ijed meg. Ha ő így fekehetne halálos ágyon! Gyermekül, ártatlanul, betegen! Örökre elérhetetlen boldog állapot!

Kérdően néz a feleségére.

Erzsi már beleélte magát, hogy az ura mindent tud. Megütődik kérdő pillantásán. Látja, hogy semmit sem hallott az ember. És nem ez bántja; asszonyi, megenyhült szívében valami új aggodalom kél: mi baja akkor az urának? Rögtön leinti önmagát: nem bánja! az az ő baja, maga kereste magának!

Csöndesen leül az ágy szélére. Lankadtan hajtja oldalra a fejét s hosszan nézi pihegő kis fiát. A másíknak szabályos lélekezése hallik a bölcsőből. Az is alszik.

— Nem voltál itthon az éjszaka, — szólal meg az asszony s oly szomorú a hangja, olyan lemondásteli, lágy s haragtalanul szemrehányó, — rabló tört rám. A gyerek megijedt. Kifogta a frász. Vagy tizszer rájött. Most alszik.

Daninak eszébe villant, ki járt itt. Kinek kellett itt járni.

Leereszkedik egy székre s megszólal. Csöndesen, nyugodtan, komolyan.

— Megöltem Takács Gyurit.

Az asszony mintha golyót kapott volna a testébe, még jobban elfehéredik, alélás kerülgeti s reszketni kezd.

És a férfi újra megszólal.

— A grófot is megöltem. A Karay grófot.

Nincs kegyetlenség a szavában és mégis valami belső fásultság van abban, ridegség, szívtelenség. Tudja, hogy megijeszti a feleségét, de éppen akarja is azt. Mintha magán könnyitene vele. Pedig fáj neki, soha életében így nem fájt a szívének, ha a gyöngét bántotta.

Megvillan a fejében, hogy szemrehányást tesz az asszonynak, mert voltaképpen miatta volt, minden miatta, az egész elromlott élet miatta volt. Valami ingerült kegyetlenség rángatta meg a száját, hogy erőset mondjon, keserűt, szívszakajtót. De nem szólt, csak szétnyitotta a gubát s megmutatta véres ruháját.

Aztán örült neki, keservesen, sirósan örült, hogy így átragadt az ő reszketése az asszonyra.

Soká ültek némán.

Az asszony lassan sirni kezdett. Csak megeredtek a könnyei. Nagy fájdalomnak kellett lenni, ami még könnyet tudott kihozni agyonsirt szeméből.

A férfi komoran, egyre komorabban ült. Egyszerre csak tompán fölkiáltott:

— Felakasztanak!

A hangja iszonyatos volt. Értelen és elfeledhetetlenül ijedt. Ebben a pillanatban tűnt föl neki először teljes rémületességében a sorsa. Olyan lett az arca, hogy meg volt rajta kövülve a halálirtózatnak egész borzalma. Az ajka a hang után lepittyedve maradt, a nyelve a fogai közé dagadt, szeme kidülledt, lélekzete elállott s üvegesülten szürkére hályogosodott a szemtükre.

Erzsi olyan rémülettel nézett bele ebbe az archa, mintha máris az akasztófán látná.

És ebben a percben elfelejtett neki mindent. Az egész életre való szenvedést, a sok méltatlanságot, megbántást, durvaságot, kegyetlenséget, az emberi bűnöket, mindent, mindent. Mi az ő szenvedése ehhez! Mi az ő bűnhődése ehhez! És ha még százszorta nagyobb volna is a szenvedése, mint a milyen: ő a szerelmeért szenved! Méltatlanul! S ez magában hordja a belső feloldozás és vigasztalás csiráit. De ez a férfi a bűneiért bűnhődik! S a lélek a legszigorubb bírója! Önmaga előtt nem állhat meg!

S olyan véghetetlen szájalom fogta el, hogy leborult elébe térdre s összekulcsolta a kezét s nem iszonyodott véres ruhájától és asszonyi genialitással hazudott vigaszt s adott bátorító szót!

— Édes uram! Ne hagyd el magad! Ne hagyd el magad!

És odaborult a véres kézre.

— Okod volt rá! — kiáltotta s a könny elfojtotta hangját.

— Elítélnék! De kiszabadulsz! Haza jössz nekem! És akkor elbujunk egy sarokba! Békességbe! Istenhez békülsz. Boldogan élünk!...

Valami krisztusi hit és szeretet kiáltott ki a szavaiból s a férfi magához tért tőle. A mentő szalmaszál teljes önuralmára szolgált. Egy villanásra tisztán állott előtte az igazság. Az az igazság, ami a felesége gondolatában volt.

Nem fogják halálra ítélni: o k a volt! És a börtönből kiszabadul! És akkorra lehül a tüzes vére. És meg fogja váltani a bűneiből ez az asszony.

És úgy tünt föl neki most ez az asszony, mint egy szent.

S valami nagy, nagy meghódolásra tört össze s levágta magát a földre, az asszony lába elé s megcsókolta előtte a földet. A másik pillanatban már csak azt érezte, hogy kimerült, fáradt fejét jól esik a hideg földre tenni. Megszédült vele a szilárd föld s egy pillanat alatt el tudott volna aludni.

Erzsi azonban csupán tiszta, nemes megatartást érzett. Rátette a kezét a férje fejére s édes könnyek peregtek rá az arcáról. Ő olyan teljes igazán bizott abban a jövőben, mint a tulvilági üdvösségben.

Dani egyszerre rettenve kapta fel a fejét. Ideges érzékei zajt hallottak. Fülelt, mint a vadat álló kopó.

Csakugyan lépések odakinn. Az ajtó nyilik s mielőtt a férfi felugorhatna, vasvillás emberek jönnek be.

— Ne félj! — sikoltja Erzsi.

Átkarolja megreszkető férjének a fejét s erősen megcsókolja.

— Ne félj! — suttogja a fülébe. — Ha bátor vagy, megmenekülsz. Haza jössz. Boldogok leszünk!

És Dani nem fél.

Olyan nyugodt, olyan fölényes, gyönyörűség látni. Gyönyörűség egy asszonymak tudni, hogy az erős férfinek ő ad erőt. Őt magát is megerősíti ez.

Turi Dani nyugodtan, méltóságosan, a jövőben bizva állt a vasvillások közé.

És amint az ajtóból még egyszer visszanézett rá, szinte várva, hogy az asszony utána rohanjon, látta, hogy a beteg gyermek az ágyon összevonaglott. És Erzsi egy pillanatig habozva állt, az ura után vesse-e magát, vagy a fia elé. És csakugyan ezt

tette. Leomlott az ágy elébe s remegő, simogató tenyerével ráborulva a kinlódó gyermekre, könnyaláfutott arcát az ura után fordította: elköszönve, fájdalmasan; visszahivta, ígéretesen.

S a férfi megértette.

S megtudta, hogy az Isten akarata volt, hogy beteget adott a gyöngé asszonynak: erőt adott a várakozásra!

Teljesen tiszta volt az esze, csak a szive szorult odalent.

De mi ez a semmi szorongás, ahhoz a boldogsághoz, hogy tudja, ma tudja először, mi vár rá a jövődőben. Meg van elégedve az isten akaratával.

Vétkezett, özön vétekkel. Bünhödni kell és bünhödni fog érte.

Kifizeti az adósságot.

Aztán új életet kezd. Lehiggadt vérrel, amely nem viszi újra bünbe... S boldog lesz az asszonyával. Az ő édes, szent, vékony, imádságos szemü asszonyával!

S olyan boldogan lépked a falu szájatáti népe között, mintha nem veszteni, hanem felmagasztalni vinnék.

De egyszer csak váratlan eset állítja meg a menetet.

Velőtrázó sikoltással rohan ki Bora s odaveti magát a Dani nyakába.

A lány nem volt kint a szobából és mit sem hallott a hirtelen szétfutott hirből. Csak azt látta, hogy Danit kísérik, mint rabot.

Magából kikelve sivitott.

Egy pillanatra látta a Dani véres kezét, véres ruháját.

— Én, én! — sikoltotta s kitárva a karját, utját állotta az embereknek.

— Mit te! — mordult rá egyik ember. — Lódulj.

— Én küldtem oda! Én uszitottam rá!

— Fogjátok meg.

Dani szeliden nézett a lányra.

— Ó a bolond! — mondta gyöngéden.

Valaki megragadta a lányt.

— Hagyjátok, — intett neki. — Mit tud ez? Hát kérdezd meg tőle, mi történt! Kit öltem meg?

— Tudom, tudom! — rikoltott a lány eszelősen és hátra feszítve két könyökét, toporzékolt és rázta az öklét. — Én miattam van. Én vagyok a ringyó. Én vagyok a ringyó. Engem vigyenek el. Én vagyok a szajha. Engem akasszanak fel. Én uszitottam fel. Az éccaka nállam hált, velem hált az éccaka. Akkor csináltam ki. Én béreltem fel. Én vagyok a szajha!

— Lódulj a fenébe te szajha! — ordított rá egy vasvillás és nyakon vágta a lányt.

Dani abban a percben mint a megveszett farkas ugrott rá. Orrtövére vágta, hogy felbukott; rávetette magát s állkapcsán csapta, hogy kifelé a szája. Torkon ragadta.

De ekkor hatalmas ütéssel kapott a feje hátuljára. A vasvillások neki estek és ott ütötték-vágták, ahol érték.

A lány ordított és földhöz verte magát és neki ment az embereknek, míg őt is le nem verték vasvillával.

Az anyja rohant ki érte, jajszóval átkozva a gyilkosokat és Turi Danit.

Saroglyán vitték a község házára Danit. Belökték a faskamarába, rázárták az ajtót s két embert állítottak elébe. Csendőrként küldtek.

Besötétedett mikor Dani eszméletre tért.

Lassan tisztult ki előtte, hol van, mi történt?

Nem volt többé a lelkében semmi indulat. Fájdalom volt, szomorúság, életutálat.

A két asszonyra gondolt. Arra a drága, imádnivaló szentére, aki meg tudta volna váltani őt s arra

a szegény boldogtalan bűnösre, aki fel tudta volna áldozni magát érte.

És tudta, hogy mindakettő hiába pazarolja már ő reá a lelkét. Neki nem lesz többé segítségére asszonyi szív. Valami csudát, valami félelmes igazságot sejtett meg :

Egy asszony! ha csak egy igaz asszony élt volna az életében : boldoggá tette volna ! De kettő, három, tiz, száz . . . százszorosan elveszejtik őt.

Bevégezve látta a sorsát.

Az imént még bizott a jövőben, a szép, nyugodt, boldog egy-asszonyos jövőendőben. Most már nem bizik.

— Ha ezerszer föltámadnék, tizezerszer felfalnának az asszonyok !

Soká, soká hevert erőtlenül.

Kábult fejét csak egy gondolat nyugtatta meg. Ő megtette a magáét mindenkiért.

A többi nem az ő dolga.

Magasabb hatalmak kezében van immár a sorsa. Az emberi igazságszolgáltatásában.

És teljesen megnyugtatta, hogy az örök ítélet kezében van immár a fáklya, amely arra való volt, hogy világítson s lőn gyujtogatóvá . . .

— Minek éltem? — mondta. — Hát ugyan minek lettem erre a világra !

Mi az élet ?

Sár.

És az ember benne ?

Arany a sárban.

Ki hát a bűnös, ha ebből az aranyból semmi sem lett ?

— Ki ?

Az Isten, aki nem csinált belőle semmit.

MÓRICZ ZSIGMOND KÖNYVEI:

ERDŐ-MEZŐ VILÁGA.

Verses állatmesék. Lampel R. kiadása. 1907.

HÉT KRAJCZÁR.

Elbeszélések. A Nyugat kiadása. 1909.

II. kiadás 1910.

SÁRI BIRÓ.

Vigjáték. A Nyugat kiadása. I. II. kiadás 1910.

CSITT-CSATT és több elbeszélés.

Magyar Könyvtár 589. sz. 1910.

TRAGÉDIA.

Négy elbeszélés. Nyugat Könyvtár 4. sz. 1910.

SÁRARANY.

Regény. A Nyugat kiadása. 1910.

HARMATOS RÓZSA.

Regény. A Nyugat kiadásában jelenik meg.

A GALAMB PAPNÉ.

Regény. A Franklin Társulat kiadásában jelenik meg.

A NYUGAT KÖNYVEI:

ADY ENDRE:
SZERETNÉM, HA
SZERETNÉNEK.

(Versek.) Ára 3kor.

Ady Endre művészi munkáját, ha új verskötetén keresztül nézzük, találunk benne nagyon nagy finomságokat, életméllységekbe leszállást és kilátó magaslatoakra emelkedést, régi erőt és friss szépségeket. „Szeretném, ha szeretnének...” — vallja Ady és ezért a kötetnyi poézisért követelheti a szeretést. Az igazi lírikus őszinteségével adja oda magát: fájdalmát, lelkesedő ujjongásait, panaszos sirását, harcos vágyát. Úgy, ahogyan ebben a kötetben megjelenik Ady költészete, minden sajátossága kiemelkedik benne, minden ereje és egész bátorsága kicsendül a soraiból. Dinamikájában ezt a költészetet még mindig a fejlődés meredekén fölfelé haladónak látjuk. Nem azért, mert utolsó, de azért, mert fejlődöttebb: a legszébb kötete Adynak a „Szeretném, ha szeretnének.”

(Egyetértés.)

ADY ENDRE:
VÉR ÉS ARANY:

(Versek.) II. kiadás.

Ára 3 korona.

Mert Ady Endre fájdalmasan, sirnivalóan — ez a helyes szó — tragikusan magyar. Még sirása, még duhaj mulató kedve is magyar, még örök tiltakozása is a kevély Kálvin protes-

tálására emlékeztet. Egy született lázadó, aki tettek hiányában vers-katonákkal harcol s formák bilincseit törö. Fejedelmi öntudata, gőgös hite a méltóságos magyar paraszté, aki érezve lelki nemességét, nyugodtan és bölcsen megveti a világot és senki körülötte nem ismer el maga fölött. Az asztal-trónuson ül ő, a mánor-fejedelem s az élet, a vágy, a gyönyör lakomáján száz szál gyertyát, száz itce bort tétet maga elé és siratja magát és a népét. Petőfi óta poéta ily sokat és ily komolyan, még nem foglalkozott a magyarság végzetével. Amde Ady Endre a meghiggadt idők árjában már másként lát, másként kell látnia és így nem kerülheti a Byronok, Shelley-k és Browningok sorsát, hogy nemzetgyölö-

lőnek bélyegezzék, holott csak a kis népek általános tragikumát dalolja s annak kifordított, de nagyon igaz közmondásának ad lelket, hogy az igazi költőnek mindenütt rossz, de otthon a legrosszabb.

(A Hét.)

AMBRUS ZOLTÁN:

KULTURA

FÜZÉRTÁNCAL.

(Novellák.) Ára 3 kor.

Mesemondó és filozófus egyszerre, költő és pszichológus, a képzelet és valóság merész keverője és amit kever, mindig új, sohasem látott, sohasem hallott, valami egészen különös, amely megkülönbözteti az ezertől és milliótól oly világosan, mint ahogy a sok kicsi közül szembe-tűnően kiválik a mindenkinél vállal magasabb. Ambrus Zoltánnak kivételes hely jutott a magyar irodalomban és kiváltságos hely jutna neki bármely nemzet irodalmában. Kiválasztott művész. Írói sorsa, tekintélye, felsőbbisége, örök nagy árvasága mértföld-jelzőkként mutatják azt a rendkívüli utat, amelyet ennek az íróművésznek meg kellett tennie, nem a mi kulturális viszonyaink sekélyessége miatt, hanem önmagából, a saját magasabb pszichológiai törvényei szerint. Távol áll tőle mindig az, amihez művészetének semmi köze sincs: a változó divatok és ízlések szolgálata, az emberek hiúságának legyezése; kedvező eszmeáramlatok felhasználása. Ambrus Zoltán óriási fejlődési etapeot jelent a magyar regény, a magyar novella, a magyar kritika és egyáltalán a magyar széppróza művelésében. Az Arany Jánosoknak, Petőfiknek, Kemény Zsigmondoknak nem epigon utódja ő, akinek a rákövetkező generáció annyi há-lával fog tartozni, amennyivel ő tartozott nagy elő-deinek.

(Az Újság.)

BABITS MIHÁLY:

LEVELEK IRISZ
KOSZORUJÁBÓL.

(Versek.) Ára 3 korona.

Ez a művészetnek művé-szete s művészek számára való művészet. Innen az a műhelybizalmasság, mely e roppant tudást oly bájossá teszi s e biztos számítást oly magával ragadóvá, mint aminők a kiszámítha-tatlan kitörések szoktak lenni. Lira ez, mint ahogy

lira van belenyomkodva a nagy szobrászok anyagába, sőt belegyalulva a nagy asztalosok bútoraiba is. Valahogy úgy, mint hogyha a dal, amit a művész-mesterember munkaközben füttyörészget, mindjárt maga volna a munkája tárgya is. (Ignotus.) Kiválóképpen intellektuális lélek, minden az értelmén, a tudaton szűrődik át benne. De kiválóképpen lírikus is, mert értelmének minden terméke, minden gondolat, minden megfigyelés, minden tudás külön, saját ritmust kap agyában, már érzéssé melegedve jelenik meg. A költészet magaslatain összetalálkozik — akármilyen távolságokból indultak is ki — a gondolat és az érzés, hatásuk, lendületük, színük hasonlóvá válik. Ezt látjuk Babits verseiben és pedig oly meggyőzőn, mint ritka költőnél. (Vasárnapi Ujság.)

BALÁZS BÉLA:

Dr. SZÉLPÁL MARGIT.

Tragédia 3 felvonásban.

Ára 3 korona.

Az elgondolásánál van e darab értéke. Abban a gazdag visióban, melyből megszületett Margit alakjának az elképzelésében: azokban a viharokban, melyek e pompás nő

lelke mélyén rejtőznek, a symbolikus jelentőségű eseményekben, melyek e viharokat a színpadra szabadítják, a megrázkódásokban, melyek egy pillanatra örvényeket tárnak fel előtte, a maga féktelen lelkének örvényeit és abban a finom pszichológiájú megoldásban, melyben mindez fájdalmas suttozássá halkul egy kedves, ártatlan gyerekbölcső quos ego-jára. És él előttem a darabnak néhány fényesen megcsinált jelenete, néhány pompás gesztusa, néhány mély gondolata. Művészember munkája ez a darab; igazi művésze.

(Fenyő Miksa.)

BIRÓ LAJOS:

CSALÁDI TŰZHELY.

(Három egyfelvonásos.)

Ára 2.50 korona.

Érdekesen jellemzi Bíró Lajost, akiben csak úgy buzog a gazdag és változatos invenció, hogy egy színházi estén három történetet ad. Nem hinném

ugyanis merő véletlennek, hogy egyfelvonásosakat írt: alkalmasint az ő írói természetéből következik, hogy a témát szereti közvetlen közletről megfogni

és hamarosan elintézni. A családi tűzhely unott poézisát figurázza ki, amiről valóban nehéz volna nem írni szatirát. A tűzhely-poézis három hőst vesz elő: az üde, romlatlan lelkű, bájos ifju leánykát; aztán a lovagias vőlegényt és a mirtuszkoszorús arát; aztán a hófehérhajú nagymamát, akikről az irodalomnak meg voltak és megvannak a maga kliséi. Biró Lajos az igazi talentum jogán bátorságot vett ahhoz, hogy egy kicsit közelebbről megnézzék őket; és megmutatta, hogy ez üde fiatal leány nem hallgat a költő szavára, hanem, esetleg, merész önállósággal illeszkedik bele az élet kenyérharcába; hogy a vőlegény és az ara nem okvetlen várják be az anyakönyvvezető és a lelkész felhatalmazását; hogy továbbá a nagymama, akármilyen fehér a haja, lehet, hogy Füzes-Abonyban, de nem okvetlenül becsületben öszült meg. (Magyar Hirlap.)

HATVANY LAJOS: ÉN ÉS A KÖNYVEK.

Ára 3 korona.

A hét fejezet, melyből a könyv áll, különböző pontokról elindulva, az olvasó viszonyát akarja meghatározni a költői

olvasmányhoz, vagyis azt a szerepet, melyet az igazi olvasó életében a könyv játszik. Az olyan olvasó számára, mint e kis könyv szerzője, a könyv többet jelent, mint az órák kellemes vagy hasznos eltöltését, sőt többet, mint megértő élvezést és penetráló tanulmányt. Hatvany keresi a kritika értékének és jogosultságának indokolását, igyekszik meglátni azokat a különböző módokat, ahogy a különböző költői alkotások az ember emlékezetében, lelkébe, életébe behatolnak s azokat a különböző hatásokat, melyeket ugyanazon költői mű az ember élete más-más korszakában, más-más hangulatok közben tesz. Efféle kérdéseket vet fel s igyekszik megoldani Hatvany, első sorban pro foro interno, mert a forma, melyen magát kifejezi, a közvetlen, fesztelen, hangos magánbeszéd. Meg kell azonban állapítani azt, hogy a szerző szubjektív igazságain kívül sok érvényes, igaz, jól meglátott gondolat van a könyvben, olyan dolgoknak kifejezése, amelyeket érzett mindenki, aki igazán lélekkel olvasta a költők műveit és élete fontos dolgává tette a művészetet. (Vasárnapi Ujság.)

NYUGAT

SZÉPIRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

FŐSZERKESZTŐ IGNOTUS

SZERKESZTŐK

FENYŐ MIKSA és OSVÁT ERNŐ

MEGJELENIK
MINDEN HÓNAP
1-ÉN ÉS 16-ÁN

ELŐFIZETÉSI ÁRA

EGY ÉVRE 20 K, FÉLÉVRE 10 K, EGYES SZÁM
ÁRA 1 RORONA

KIADÓHIVATAL

BUDAPEST, V., MÉRLEG-UTCA 9. SZÁM

TELEFON 174—24.

NYUGAT KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

BUDAPEST V., MÉRLEG-UTCA 9. SZ.

A NYUGAT KIADVÁNYAI:

ADY ENDRE: A minden titkok verseiből	3.—	kor.
ADY ENDRE: Szeretném, ha szeretnének.		
II. kiadás	3.—	„
ADY ENDRE: Vér és arany. III. kiadás	3.—	„
ADY ENDRE: Így is történhetik. (Novellák)	3.—	„
AMBRUS ZOLTÁN: Kultúrafüzértánczczal.		
(Elbeszélések)	3.—	„
BABITS MIHÁLY: Levelek Irisz koszorújából. (Versek)	3.—	„
BALÁZS BÉLA: A vándor énekel (Versek)	2.—	„
BALÁZS BÉLA: Doktor Szélpál Margit.		
(Dráma)	3.—	„
BIRÓ LAJOS: Családi tűzhely	2.50	„
ELEK ARTUR: Poe Edgar. (Két tanulmány)	3.—	„
GELLÉRT OSZKÁR: Deltánál. (Versek)	2.50	„
GELLÉRT OSZKÁR: Ofélia térdein. (Versek)	2.—	„
HELTAI JENŐ: Írók, színésznők és más csirkefogók. (Novellák)	3.—	„
HELTAI JENŐ versei	4.—	„
HATVANY LAJOS: Én és a könyvek	3.—	„
IGNOTUS: Kisérletek	4.—	„
KAFFKA MARGIT: Csendes válságok.		
(Novellák)	4.—	„
KEMÉNY SIMON: Lamentációk. (Versek)	2.—	„
LENGYEL MENYHÉRT: Taifun (Dráma)	2.50	„
LENGYEL GÉZA: Véletlenek. (Novellák)	3.—	„
LESZNAI ANNA: Hazajáró versek	2.—	„
MÓRICZ ZSIGMOND: Hét krajcár. (Elbeszélések) II. kiadás	3.—	„
MÓRICZ ZSIGMOND: Harmatos rózsa.		
(Regény)	4.—	„
MÓRICZ ZSIGMOND: Sárarany. (Regény)	5.—	„
MÓRICZ ZSIGMOND: Sári bíró. (Vígjáték)	2.50	„
SZOMORY DEZSŐ: Az isteni kert. (Novellák)	4.—	„
SZOMORY DEZSŐ: A nagyasszony	5.—	„
TÓTH WANDA: A csodálatos köntös.		
(Elbeszélések)	3.—	„
ÚJABB MAGYAR KÖLTŐK. (Lyrai anthologia.) Összeválogatta: Elek Artur.		
Kötve	2.60	„

NYUGAT KÖNYVTÁR

SZERKESZTIK: FENYŐ MIKSA ÉS HATVANY LAJOS.

A NYUGAT KÖNYVTÁR művészi programja ugyanaz, melyet a NYUGAT folyóirat is magáénak vall és a művelt magyar olvasóközönség osztatlan tetszésére megvalósítani törekszik: európai színvonalú magyar irodalmat teremteni, szóhoz juttatni mindazokat a törekvéseket — tekintet nélkül politikai hitvallásukra, — melyekben érdekes írói egyéniségek művészi formában nyilatkoznak meg, egy szóval esztétikai kulturánkat fejleszteni.

A NYUGAT KÖNYVTÁRBAN megjelennek a magyar és világirodalom legjobb termékei, különösen ügyelvén arra, hogy ne csak a népszerűség által jóváhagyott nevek jöjjenek gyűjteményünkbe, hanem hogy megismerkedhessenek olvasóink olyan írókkal is, kiket eddig csak az irodalmilag művelt felső tízezrek körében ismertek és becsültek.

Szépirodalom, tudományos irodalom, a művészeti kritika minden fajtája, filozófiai irodalom egyaránt képviselve lesz a könyvtárban.

≡ A NYUGAT KÖNYVTÁR ≡

egy-egy száma 30 fillér

- 1— 3. szám. Gyűjtemény ADY ENDRE verseiből.
- 4. " MÓRICZ ZSIGMOND: Tragédia. Négy elbeszélés.
- 5. " FRANK WEDEKIND: Novellák.
- 6— 7. " ARTHUR SCHNITZLER: Az élet szava.
Fordította Salgó Ernő. (A Magyar Színház műsorából.)
- 8— 9. " MAURICE BARRÈS: Erzsébet királynő.
- 10—11. " IGNOTUS: Színházi dolgok.
- 12. " AMBRUS ZOLTÁN: Ifjuság. Elbeszélések.
- 13. " KLEIST: Két novella.
- 14. " NIETZSCHE: Wagner Richard.
- 15—16. " MAETERLINCK: A kék madár.
- 17. " SZOMORY DEZSŐ: Novellák.
- 18. " HATVANY LAJOS: Gyulai Pál.
- 19. " BIRÓ LAJOS: Novellák.
- 20. " ADY ENDRE: Vallomások és tanulmányok.
- 21. " LACZKÓ GÉZA: Porosz levél.
- 22. " FOGAZZARO: Regény.

1917

1917

1917

1917

OSZK

1917

1917

1917

1917

1917

1917

1917

1917

1917

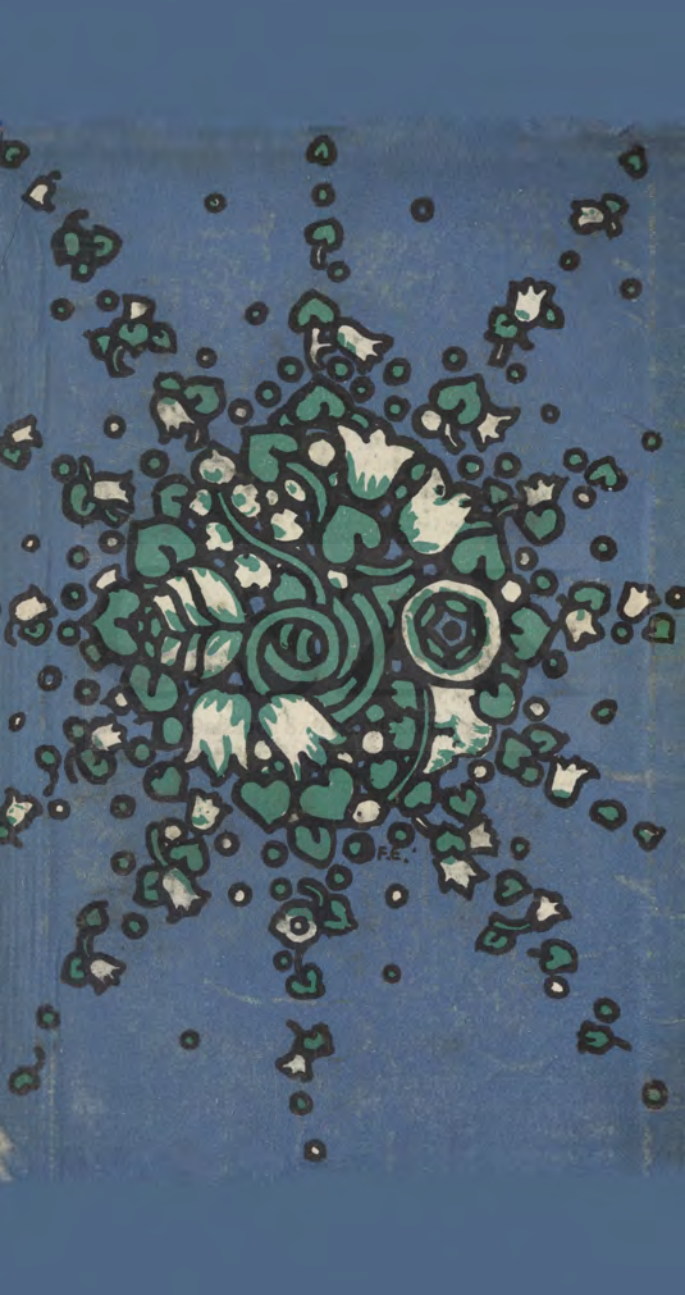
1917

1917

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

F.E.

